Poštarina plaćena u gotovu:

NOVA REVIJA
VJERI I NAUCI

NOUVELLE REVUE
de vie religieuse et intellectuelle

Izdavaju profesori franjevačkog bogoslovlja u Makarskoj

Uređuje Dr. fra Božo Vucić

Izlazi 6 puta na godinu. Cijena D 60. Za đake D 30. Za inozemstvo D 75. Uprava: Franjevački samostan Makarska. Nova Revija parait six fois par an. Les questions de vie religieuse et intellectuelle dont elle s'occupe, y sont traitées en croate ou en slovène; les résumés et les titres de tous les articles ainsi que la cronique religieuse en Yougoslavie sont aussi en français ou en latin. Prix d'abonnement: Yougoslavie, 60 Etranger, 75. Rédaction et administration: Makarska, Couvent des Franciscains Dalmatie, Yougoslavie.

Br. 3 i 4 Makarska 1935 God. XIV

SADRŽAJ:

	Str.
Nedjeljko Subotić: Katolicizam — osnova međunarodnog solidarizma i mira	165—190
O. Zdravko Gospić: Pravno stanje franjevačkih župa u Jugoslaviji	191—201
O. Petar Grabić: Apologija pakla	202—216
Sofija Brajša: Katolici i civilni brak	217—226

KULTURNI POGLEDI

Biskup Strossmayer na vatikanskom saboru. — Lurd — sunce svijeta. — Nema prave mjere bez pravog varićaka. — „Jednodušnost" u marksističkim krugovima. — Thalheimerov „naučno moderni" ili dijalektičko materijalistički nazor na svijet. — Thalheimerov „Uvod u dijalektički materijalizam" jedan skroz neznanstveni spis. — Thalheimer o filozofiji, prirodnoj nauci i religiji. — Thalheimerovo ili dijalektičko materijalističko „znanstveno" tumačenje kiše i grmljavine. — Može li dijalektički materijalizam odgovoriti na pitanje o opstojnosti principa kauzaliteta. — Današnji fizičari i metafizika. — Sima Marković kukavički bježi pred svim što nije materijalističko. — Struktura i funkcije čovječjeg tijela u okviru istoriskog materijalizma. — Šta je to nauka i odakle moralno pravilo. — Srpski Književni Glasnik i naši otoci. — Svrhovitost u prirodi i veliki prirodoslovci. — Što nam priča Milan Kaman o svojim predima. — Lazar Jovančić, „verovanje" i „nauka". — Predrasude o postanku života. — Majmunske simpatije Lazara Jovančića. — „Pithecanthropus erectus" i hekelijanske metode. — Newton i Bog Stvoritelj. — Povratak k barbarstvu. — Nije li to priznavanje čistilišta? — Dopisivanje A. Harambašića i Đure Deželića s Despotom. — Bl. Luka Belludi, drug sv. Ante. — str. 227—263

Književni pregled: str. 264—278.

Našim cijenjenim pretplatnicima!

Molimo naše pretplatnike koji još nijesu podmirili pretplatu da to učine. Broj našeg čeka 4191.

NOVA REVIJA

God. XIV Makarska 1935 Broj 3-4.

Nedjeljko Subotić:

Katolicizam — osnova međunarodnog solidarizma i mira

RE'SUME'. — *(Le catholicisme — la base du solidarisme et de la paix internationale).* — Les nations de l'Europe sont divisées entre elles. La fraternité et le solidarisme ont disparus. — Tout le monde est persuadé qu'il faudrait remédier à ce mal. Mais d'ordniaire on ne cherche pas le mal là où il est. Il faut changer les dispositions intérieures, l'âme. Pour optenir celà il est necessaire au monde d'avoir un guide spirituel, qui soit audessus de toutes les nations. Ce guide est l'Eglise catholique. — L'importance de l'autorité internationale pour la création du solidarisme international. — Cette autorité ne peut être établie ni par l'autorité de la force (le césarisme), ni par la démocratie libérale, ni par l'union économique. — La S. D. N. n'a pas eu de succès dans la tâche de mettre de l'ordre dans les relations internationales. — L'école libérale du XIX siècle et la S. D. N. — L'autorité de la science n'a pas réussi de créer l'unité des nations. — La guerre mondiale et la banqueroute du rationalisme international. — Le cas de Romain Rolland. — Le catholicisme, la plus puissante autorité pour la pacifications des nations séparées. — Ce que disent les adversaires au sujet de l'autorité de l'Eglise. — Le Christ dans l'Eglise est le but de la paix et de la fraternité entre les nations. — Les facteurs du milieu et la force assimilatrice du catholicisme.

1.

Pocijepanost evropskih naroda i svjetski solidarizam. — Lijek proti društvenom zlu. — Potreba duhovnog međunarodnog vodstva.

Luka Signorelli je na duvarima sveučilišne kapele u Bologni poletom velikog umjetničkog nadahnuća svojim kistom prikazao, kako se istina teškom mukom provlači iz zemlje. Danas žalim, što veliki majstor nije predočio svojim potomcima, kako se — Bratstvo oslobađa grčeva i napora, da zavlada nad narodima, da se usidri u ljuckim dušama

vječnim mirom nakom tolikih oružanih borbi i zvjerskog prolijevanja ljucke krvi. Tako bi se simbolički i plastično prikazala strahota one usudne pocijepanosti evropskih i drugih naroda i plemena, koja je dohranila čovječanstvu ovaj «danse macabre» nečuvene društvene bijede, koja kvači narode i vodi ih u ponor.

Posve je prirodno, što je već za velikog, tačno: najvećeg svjetskog rata 1914-18 ljudstvo, ogreznuto u potocima krvi, ciknulo kao ljuta guja i pružilo ruke prama nekom božanstvu, koje će zatrpati preveć duboke šančeve, što luče zaraćene države i time uspostaviti carstvo međunarodnog solidarizma, neka bi se ljucki rod već jednom riješio svojih tantalskih muka. U tom smislu su se slušali vapaji prvih svjetskih umova. Dijelile se u Stockolmu Nobelove nagrade onima, koji su se najviše založili u nastojanju za svjetski mir, a još se i danas dižu pobornici svjetskog mira, kao knez Coudenhowe-Kalergi, da se dođe do svjetskog izmirenja i razoružanja.

Među svim oblicima okupljanja ljudi u skupinu pored obitelji za postignuće duhovnih, društvenih i političkih ciljeva stoje u prvoj liniji crkva i država. Znamo, kako se među pojedincima u građanstvu ukrštavaju njhovi lični interesi i kako ovi rađaju nesloge, prepirke i sukobe čak i do istrage. Isto se tako prepliću interesi naroda i država. Otole nebrojene diplomatske trzavice, pa na posljetku oružani obračuni, koji obično sunavrataju ili poharaju sve zaraćene stranke.

Ne samo u državi nego u svakom društvu auktoritet uprave je ona duša koja spaja i drži na okupu sve članove njegove. Potreban je dakle i za međunarodnu zajednicu auktoritet vodstva koje mora imati dovoljno sredstva da očuva solidarnost, red i pravilno djelovanje svih onih koji tu zajednicu sastavljaju. Ali nastaju poteškoće, kad se radi o tome, koje će vodstvo povezati obitelj naroda i plemena i kojim će se načinom ovi članovi svjetske zajednice udružiti. Postoje zaista međunarodne veze odnosno zakoni koji se uređuju i vrše ponajviše diplomatskim putem . Postoje i posebni ugovori između država potpisnica. Ali svi ovi putovi bili su do naše doba nesigurni i preslabi, a da bi se mogla utanačiti u svi-

jetu međunarodna veza i trajan mir. Ugovori su često bili samo komad papira, što su ga pojedine države rasparale i pogazile svaki put kad im je to bilo moguće ili im je to stajalo u računu. Dosta je napomenuti prije rata ugovor o neutralnosti Belgije za slučaj rata i provala njemačke soldateske u belgijski teritorij, pa lom trojnog saveza sa strane Italije, koju nijesu mogli odvratiti od ulaza u rat proti vlastitim saveznicima ni najblistavije aristokratske austrijske soareje sa gala plesovima u Palazzo Venezia ispod Kapitolija, a da ne govorim o ogromnim državnim dugovima, koje obveze današnje vlade, najskoli ona crvena u Rusiji, naprosto ne priznaju. Međutim i onako znamo, da su diplomatske delegacije škola zakulisnih vještina i zadjevica, hazardna igra karata, način podvaljivanja, koji još više zapliće i mrsi međunarodne odnose.

Izabrani umovi današnje Evrope slažu se jedino u tome, da postoji međunarodna napetost i društveno zlo. Donekle se slažu i u tome, da to društvo zlo stoji u izopačenju misli. Ali se ne slažu kad je pitanje, u čemu stoji to izopačenje msli. Odavna je Kuropatkin u Rusiji vidio korijen zla u utilitarnom nemoralu industrijskog društva. Tolstoju je kriv bezbožni moral determinizma, Nitzscheu kršćanski moral samilosti, Lenjinu ideja privatnog vlasništva, Hitleru miješanje oprečnih rasa i kultura. Ove se teorije ljuto međusobno pobijaju pa ne trebaju da dođu pod nož naše kritike. Sve ove i druge struje slažu se samo u zajedničkom stavu proti katoličkom Sillabu.

Uprkos tome što je Lavalskl biskup Bougaud imao kuraže da vikne francuskoj ulici ispred njemačke vojske 1871: Neće Njemci sunovratiti Francusku nego bezboštvo!, uza sve to što je malo kašnje Brunetière sablaznio sluge đavla proglasivši bankrot protukršćanske i materijalističke znanosti, uza sve to što je stari galijski zakon počimao sa: Živio Isus kralj Franaka! štropot je svjetske tehničke kulture bio tako zaglušan da se je glas Vjere izgubio kao glas Noemov prije potopa. Iza svjetskog rata došlo je ono najgore: stagnacija svih kulturnih valuta, kojima se je Evropa prije klanjala, dakle stagnacija humanističkog liberalizma i ustavnog parlamentarizma, te srtanje u skrajne pokušaje rušenja za

oslobođenje iz ovog općeg gospodarskog kaosa. Doživjelo se taj mrski potop koji davi ljucko društvo; ljudi se teško penju na visine, da bez spasa nadjačaju opasne vode, koje još nijesu počele oticati.

•

Kulturni povjesničari saglasni su u tome, da je *ideal kulture* mjerilo vrijednosti za ocjenu historičkih epoha i događaja. Kritika se ograničuje na to, da činjenice postavi na rešeto jedinstvene civilizatorne vrednote, da se tako protumači značaj pojedinih činjenica i njihov odnošaj prema etici, politici, znanosti i gospodarstvu. Da se izvrši ta zadaća valja sve te događaje skladno povezati pa njihove posljedice protumačti u odnošaju prama općoj kulturi.

Ali se kulturni ideali kod ljudi sasvim razlikuju. Uzmimo pojavu kat. Crkve. Po kojemu će idealu kulturno historički pisac ocijeniti njezin položaj u svijetu? Treba dakle ići na zajedničku crtu, koju prihvaćaju sve stranke. Jer svaki pisac prosuđuje zadate činjenice prema vlastitom idealu, a tu igraju ulogu subjektivne predrasude. Subjektivnost se ne da isključiti. Dapače ima prednost onaj historik koji tačno opredijeli svoje stanovište i time nam daje ključ da ga razumijemo. No treba da se kod svakog kritika nađe protuteža u — težnji, da se uvaže oni faktori, koji su istaknuti kod protivnika.

A da se održi načelo zlatne sredine i pravice, treba istražiti, s kojim načinom je neka ustanova ili društvo postiglo određeni svoj ideal. Svi će se složiti u jednome: ispravna je samo ona nauka ili ono društvo, koje je bilo od koristi i blagodati čovječanstvu u etičkom i kulturnom pogledu. Polazeći s tog valjanog stanovišta, što ga nemože odbiti ni najzagriženiji protivnik mogli bismo zaključiti: moralno vodstvo kat. Crkve u međunarodnom saobraćaju pružilo je velike i odlučne blagodati, na etičkom i kulturnom polju pa i u službi međunarodnog solidarizma. Ako svijet opet prihvati to vodstvo,ovo će roditi sa toliko očekivanim i željenim plodom: međunarodnim bratstvom.

To vodstvo Crkve je još jedina spasonosa daska u općem brodolomu svih pokušaja, da se postigne međunarodni svjetski solidarizam u znaku općega mira.

Oni isti ljudi, koji su se klanjali novcu i sablji, danas osjećaju nemoć te dvije sile i zapomagaju, viču u pomoć. Samo što tu pomoć ne traže na pravom mjestu. Navikoše na vanjštinu i materiju. Na materijalne uspjehe. Na vanjske užitke. U svome tako uzanom horizontu traže lijeka samo na podnožju vidljive materije. Ne treba da skačemo preko domaće granice. Ostanimo tu. Otvorimo »Novosti«, »Politiku«, »Vreme«, »Večer« i sličnu dnevnu štampu. Nikada nije ta družba izašla iz svog dosadašnjeg horizonta: svuda su vidjeli zlo, samo ne u duši čovjeka, koji se je odmetnuo od kršćanske objave. Zato ni jedan njihov nacrt za svladanje društvenog zla ne smjera na dušu. Njihove reforme se odnose na političku upravu, na buđenje nacionalizma, na izmjenu društvenih klasa, zakona, carine, novčanih valuta. Imali bi doći novi ljudi na čelo naroda i država.Ništa im ne smeta, što je duša ovih novih štrebera ista kao ona u starih matadora. Pa kad su ti prestavnici stare liberalne škole vidjeli da im te trice i kučine ne pomažu, da im tlo izmiče pod nogama, bježe svome nezakonitom sinu, marksizmu, pa predlažu zidanje nove kule babilonske: komunističke crvene zgrade na razvalinama starog kršćanskog i liberalnog društva i poretka, samo što u toj crvenoj zgradi imaju da zaposjednu prve meke fotelje na račun slijepe gomile, oni uskoci sagnjilog liberalizma i humanizma: sve samo ne Krista!

«Populi meditati sunt inania!» (Psalam).

Ali smo doživjeli i taj paroksizam: kategorija ljudi socijalističke struje videći da se njihova II socij. internacinala obrukala i ostala na cjedilu, skoknuše u tabor nacionalizma, dočepaše se vlasti pa strpaše nacionalističku ideju kao božanstvo i sadržaj u državnu himnu. Obnova Hegelove idealistične države, koja je izvor svih ljuckih prava i obveza: u tome se sa Hegelom samo pod drugm naslovom slaže Karlo Marx, tako da teorija obojice proždire ljucki individualizam, koji ima pravo na opstanak toliko koliko služi cjelini.

Tako se otvorio među ljudima i narodima još veći i opasniji ponor. Ne pomažu tu nikakve palijativne doskočice o gospodarskom, carinskom, valutnom problemu, čime bi htjeli ovi snobovi laicizma i sindakalizma baciti društvu prah u oči izvlačeći se iz Polifemove pećine uz trbuh ugo-

jenih obnova — varkom kao Homerov skitač. Daleko su od radikalne duhovne diagnoze jordanskog Pustinjaka: «Jam securis ad radicem arborum posita est» (Mat. 3, 10), da treba naime ići na korijen svih zala: otrovanu dušu. Teško je ostaviti masne misirske lonce. Ta etička metoda ne ide u račun.

Ti su ljudi predlažući obnovu sistema mislili najprije na svoje korito, na položaj, političku moć, ostajući grčevito uz liniju vanjskih interesa. Na njihovu adresu ide ona evanđeoska parafraza iz Papinijeve «Scala di Giacobbe»:«Chi cerca la salvezza fuori dell' anima é un cieco guida di ciechi«. (»Ko traži oslobođenje izvan duše sljepački je vođa.)

Iz nebrojenih i neprestanih sukoba ljuckih egoizama i gramzenja za vanjskim dobrima ne može se očekivati onaj dragocjeni lanac koji spaja narode u jedno.

To može učiniti samo onaj aukotritet duhovnog značaja, koji uživa općenito povjerenje. Taj auktoritet valja da imponuje narodima i državama svojim moralnim, čak vrhunaravnim obvezama. Samo taj auktoritet može osnovati i učvrstiti međunarodnu duhovnu zajednicu. Gdje ćemo ga naći? U kat. Crkvi.

2.

Značaj auktoriteta za stvaranje međunarodnog solidarizma. — Stramputice: auktoritet sile, liberalne demokracije, ekonomske zajednice.

Onaj auktoritet koji zahtjeva povjerenje svih naroda i vremena treba da a) posjeduje u svome biću klicu društvenih kreposti, pravde i ljubavi, na kojima počiva opća zajednica ljudi, b) taj auktoritet ne smije ovisiti o milosti i samovolji ljudi, c) da je nadnaravnog karaktera, odnosno da ima svoju podlogu u vjeri udruženih naroda, te d) da nije ograničen prostorom i vremenom, u neprekinutoj djelatnosti svoje prirode.

Samo ću navesti neke glavne auktoritete, koji su u povijesti tražili povjerenje naroda i plemena za osnutak svjetske zajednice. Nijesu uspjeli. Doživjeli su brodolom. Brzo ćemo opaziti, zašto: nijesu imali ono što sastavlja, kako je

već spomenuto, moralni i duhovni auktoritet, koji bi bio sposoban da vodi narode pravcem mira.

Rimsko carstvo je kao najsavršeniji tip državne reforme u pogansko doba tražilo da se nametne svim plemenima i narodima starine. Da bude jedini kulturni forum, koji veže sve narode i rase. Taj se auktoritet nije mogao održati. Patio je od moralne, poltičke i građanske, naročito agrarne krize. Položaj sličan našem vremenu. Moralo je doći do sloma. Jer ono što je sve narode i krajeve u tom carstvu držalo na okupu, to je bio *auktoritet vanjske sile.* Nije to bilo vodstvo unutrašnje snage. A to je veza utemeljena na protudruštvenoj ideji u čitavoj opreci sa društvenim krepostima pravde i ljubavi, koje stiču povjerenje narodnih i rasnih skupina.

Prema tome taj auktoritet, koji nije ni nadnaravne a ni duhovne prirode, mora podleći antidruštvenim bakterijama unakrsnih egoizama, što toče svaki društveni organizam. Zato se je to gordo carstvo rasplinulo kao sapunski mjehurić pred najezdom mladih divljih plemena, ukroćenih ne sabljom nego samo križem. (»Vicit mundum non ferro sed ligno« — sv. Augustin). Doduše su rimski carevi dokončali građanske i vanjske ratove, darivajući pokorenim narodima dugotrajan mir. Taj svijet grčko-rimske arhitekture bijaše prožet dubokom svijesti o svojoj veličini ali je židovski semitizam ulio u tu rimsku dušu fanatizam vlastite superiornosti sa ekksluzivističkim bijesom proti onima, koji tu nadmoć nijesu priznavali. Židovski genij se je umio već onda prometnuti u gospodara onima kojima je robovao. Semitizam i danas, kad je postao posinak arijske prosvjete svejedno udara u žice transcedentalnog mesijanizma sa rušiteljnom silom proti svim heterogenim naročito kršćanskim kulturama unoseći ideju o raju i otkupu čovječanstva na zemlji putem anarhizma, socijalizma, a sada komunizma. Stvarno je to auktoritet vanjske moći koji unosi samo razdor među narode.

Auktoritet sile ne samo da nije duhovno ujedinio podjarmljene narode, odnosno da nije stekao njihovo povjerenje, nego je kao davno prije u državi Aleksandra Velikoga stvorio sistem c e z a r i z m a. Cezarizam je društvo vladano od razreda koji ne vrše fizični rad, vole samo sjetilne

slasti, visoke umne i umjetničke užitke, zazirući od napornih poslova koje prepuštaju robovima. Prestavnici cezarizma putem političke moći i poreskih nameta meću u kretnju državni stroj da uzmu seljački narod sileći ga na podmirenje ogromnih troškova za veliku prosvjetu koju narod vidi oličenu u vojniku i cariniku. Tim carizmom vlada postaje istodobno mecenatski pregalac, otimač i mogućnik, koji oko sebe kupi ogromnu četu čankoliza u osobi monopolskih i carinskih zakupnika, novčara, prometnika, vojnika, umjetnika i dvorskih učenjaka i književnika a kreposti (»virtutes«) što se rađaju iz tog sustava, jesu nasilje, smionost i korupcija. Društveni je zakon: slaviti velike krvnike i velike lupeže na carskoj upravi njihova uzašašća na Olimp svemoćnih državnih veličina.

Kad se osvrnemo na tako davnu i bližnju prošlost gdje se je izjalovio svaki pokušaj da se osovi na noge svaki auktoritet sile za vezu naroda, sjetimo se onoga tvrdice Viteza koji drhta nad sandukom u podrumu pa se sa strašnim odsjevom zlata prevraća u noćnog demona, kako ga crta Puškin:

..... Ko neki demon
Ja od sad mogu svijetom da vladam.
Čim ushtjednem, uskrsnuće mi dvori,
U veličajne vrtove će moje
Povrvjet vile jatom nestašnim.

A koliko bezumlja i vlastite obmame u takovim demonima koji od ljuckih kostura načinjaju svoje stolice i odalečuju čovječanstvo od bratskog jedinstva!...

Ovakav je cezarizam i prije i poslije klonuo sa auktoritetom oružja. Od barbara nije nitko požalio što je onaj rimski kolos ljosnuo u nevid. Ali se rimski cezarizam varao i kašnje u povijesti, vazda kao dokaz da nije sposoban za pomirbenu ulogu između razrožnih naroda kvareći u svojoj službi aristokraciju uma, koja je tvrdila pravo jače intelektualne sile nad životom gomile: odi profanum vulgus et arceo!... Nije mali broj francuskih seljaka uginuo od neimaštine da Franjo I uzmogne plaćati Benvenuta Cellinija za remek djela njegova dlijeta. I dalje sve do naših vremena. -

•

Auktoritet vanjske sile nije kadar da osvoji povjerenje i zgrabi posredničku službu u međunarodnom životu: vanjska sila ne dolazi k ljuckim savjestima sa moralnim računima nego sa pravom jačega kao i u životinjskom carstvu i sa teorijom ničeanizma s onu stranu istine i laži, dobra i zla.

Nakon loma crkvenog jedinstva nastupom Luterova duhovnog separatizma i sterilnog humanizma isprsio se je u Evropi auktoritet drugog građanskog stališa, koji je u znaku velikog francuskog prevrata uveo supremaciju *auktoriteta političke demokracije.*

Ova je demokracija obećavala jednakost svih pred zakonom i opće materijalno blagostanje u zamjenu duhovnog poretka. Pored velikih blagodati što je ovaj buržujski svijet i sustav donio sa svojom demokracijom ističemo onaj intelektualni haos bez ikakva duhovnog kompasa koji se je izrodio čak i na gospodarskom polju u liberalni i zatorni kapitalizam. I što nam je napokom donio taj buržujski liberalni kapitalizam? »L' année terrible« 1914 sa ovim janjičarskim darovima: deset milijona pogođenih od pušaka i mitraljeza, 20 mliijona pokošenih kod kuće od smrtonosne zaraze gripe, uz njih gradovi poharani, pokrajine opustošene od novovjekih jahača Apokalipse.

Tako izgleda finale one liberalne demokracije koja je odavna bila zaboravila dekalog i zatrpala čudesne izvore kršćanskog idealnog bratstva. Napisala je na svoju zastavu zlatno ime slobode, a kad tamo uz orgije poganskog individualizma donijela je ropstvo radničkih gomila pod knutom nezasitnog kapitalizma. Obećavala je mir, a dohranila je škandalozne afere Dreyfusove masonske kómplote, militarizam i uništavanje urođenika po dalekim kolonijama.

Zahvaljujući samo sugestivnoj snazi kršćanskog ethosa mogao je Evropljanin vladati sa drugim kontinentima kao uzgojna sinteza uma, duše i tijela. Sve one struje koje su bile izvan područja tog ethosa kao što je bila već iscrpljena liberalna demokracija, ostale su bez jačeg društvenog značenja. Ako je Evropa još pred svjetski rat stekla najveći uspon vanjske moći nije to bio izraz autohtone evropske kulture koji počiva na kategorijama grčkog «logosa» i kršćanskog ethosa, nego je taj vanjski uspon bio proizvod zalutalog hu-

manizma koji se je prerušio u demokraciju utilitaristične kulture - u jeku industrijskog kolosa. Demokracija je izgubila obilježje jednog duhovnog pokreta, niti je mogla sa svojim borbenim stavom prama kršćankom ethosu da nastupi pred forum naroda sa obvezama moralne prirode, koje mogu privezati ljude uz ideal, zajednički ideal rasparčanog ljudstva.

•

Još manje nego liberalna demohracija može da bude teorija o kolektivnom g o s p o d a r s t v u po nauci Karla Marksa sposobna da se u svjetskom saobraćaju podigne kao auktoritet. Jednostavni razlog, marksizam ne pozna auktoriteta. Svoju nauku hoće da provede prevratom, jednostavnim rušenjem starog poretka. To ne doprinosi općem miru i bratstvu nego anarhiji i borbi klasa osnovanoj na mržnji i općem rasulu. Ruski crveni kolos traži svijet bez duše. Ne priznaje ni dobrote ni ljubavi: ti su pojmovi brisani mehanizmom živinske podjele dobara, koja se imaju naći u rukama državnih silnika, bajagi u kolektivu. Budući da i u marksističkoj državi ostaje kapitalizam kao sistem za produkciju dobara, nemože se oteti dojmu, da će baš kapitalistički interesi u socijalističkom smislu izazvati jaz u svjetskom saobraćaju. Skupnost daje oblik ljuckoj duši kako to traži proces produkcije, pa odgoj ne služi formaciji karaktera nego skupnoj produkciji ljudi koji će kao kolesa djelovati na stroju mehaničkog napretka, koji je božanstvo svega. Ako je to korak do negacije obitelji, onda se na ruševinama privatne obitelji nemože graditi velika bratska obitelj duhovnog karaktera, niti takav kolektiv može da djeluje sa moralnim obvezama na ljucke savijsti.

Ruski su mislioci prošloga vijeka - Gogolj, Dostojevski i Solovjev - predvidjeli da će razuzdanost egoističnih nagona liberalne demokracije podrediti čovjeka materijalnom zbivanju i materiju učiniti metafizikom vasione. To se dogodilo u njihovoj domovini. Sklad između težnja slobodnih pojedinaca i skupnosti može se postići pravom demokracijom, kada se u svakom pojedincu jača osjećaj socijalne odgovornosti zbog koje svaki pojedinac mora da ograniči lične koristi na opće dobro, zadovoljavajući ograničenje svoje slobodne volje, koliko to neminovno traži blagostanje i održa-

nje skupnosti, daleko od pokušaja da se vlada nad drugima terorom, pravom jačega nad slabijim. To je kršćanska demokracija.

Zajednički međunarodni solidarizam može da nastane dok su isključeni izrabljivači i izrabljivani, inače bi zajednca duhovne prirode o kojoj govorim bila protivurječje u sebi.

3.

Neuspjeh Društva (Lige) Naroda u svjetskom saobraćaju. — Što fali auktoritetu Društva Naroda? — Liberalna škola 19. stoljeća i Društvo Naroda. —

Nakon svih orgija pozitivizma i naturalizma, gdje materijalna korist i stroj imaju prvu riječ, počeo je razočarani svijet vikati na uzmak pa dok je Spengler trubio o neminovnoj propasti zapadne kulture koja je u svojoj osnovi katolička Rus Berdjajev je evocirao povratak svih duhovnih vrednota koje sačinjavahu javni i privatni život srednjeg vijeka. I Hitlerov socijalni nacionalizam gleda u prošlost, makar ona bila i poganska, pa se njegov ideolog Everling trudi da naglasi potrebu duhovnog zdravlja srednjeg vijeka. To je proces involucije koja ima da obnovi društvo mješte marksističke revolucije. Traži se dakle posvuda neko više vodstvo sa pravom arbitraže u međunarodnom životu.

Kada je nakon svjetskog rata 1914 - 18 stupilo u arenu D r u š t v o N a r o d a, da se postavi kao pravomoćni sudac u međunarodnim sporovima i sprovode razoružanje i svjetski mir, svi su se u početku sokolili ružičastom nadom, da će svjetski areopag u Ženevi spasiti čovječanstvo od dalnjih nedaća krvoprolića. To je bila samo iluzija.

Valja najprije imati na umu da je ova međunarodna ustanova izašla iz duše matadora i sljedbenika stare liberalne političke škole, kćeri one buržujske demokracije koja je doduše iscrpljena ali se još bori za održanje svoje vlasti. Ovi sami nijesu vjerovali u svoje djelo. Vodeći duhovi, koji su pristupali na vijećanja u Ženevu sa pompoznom retorikom niti su bili vezani vjerskom dogmom u zajednički cilj niti su oružjem zajedničkog, međusobnog povjerenja. No pitam dali može biti pouzdanja u Društvu Naroda među

članovima koji se dijele na one koji zapravo diktiraju -a to su predstavnici velevlasti - i onih koji više manje moraju da slušaju?

Zato je Društvo Naroda brzo ukazalo svoju stagnaciju i nemoć da provede pravi međunarodni solidarizam. Uzrok bi među ostalim mogao biti ovaj: a) falio mu je po mome sudu prestiž etičkog auktoriteta koji izvire iz viših etičkih obveza a u te etičke obveze nijesu vjerovali baš oni koji vode glavnu riječ u toj ustanovi. b) Ustanova koja ima cilj, da ustanovi međunarodno bratstvo mora imati značaj nužnog opstanka i kontinuiteta, koji ne ovisi o samovolji samih članova, a to obilježje nema to društvo nastalo inicijativom nekoliko viđenih državnika Evrope. Ugled društva dakle stoji u paraleli sa ugledom vođa toga društva i ništa drugo, a taj ugled je labilan, nestalan, akcidentalan. Može da promaši cilj u svakoj prigodi. Vidjelo se s vremenom, da to društvo u glavnom za to služi, da osigura odredbe Versaillesskog mira i zakrči put idejama revanše sa strane onih kojima su ispravljene i sužene državne granice... Za slaboću auktoriteta Lige Naroda svjedoči to, da se pored i mimo toga Društva sklapaju posebni ugovori i sporazumi između društvenih članova (Locarno, Istočni pakt, Balkanski sporazum, Mala Antanta, Rimski i Londonski sporazum). c) Ni sama priroda Društva Naroda, koje je izašlo iz stare liberalne političke škole, ne isključuje ona nemoralna sredstva koja se primjenjuju kod arbitraže jačega na štetu slabijega po starim metodama makjavelizma i ničeanizma »onkraj dobra i zla«, čime je uprljana dimnjičarski sva prošlost evropske međunarodne politike.

Sve to može da stvori onaj viši duhovni auktoritet, koji bi na bazi zajedničkih etičkih pogleda u svijet i zajedničkog djelovanja zbližio narode i doveo do općenitog mira. To je još manje moguće, kad samo Društvo naroda načelno ne isključuje oružanu silu, nego čak ima da proti nepokornom članu primjeni vanjske, oružane represalije. A zna se da ondje gdje nema povjerenja, materijalna sila izaziv-lje opet silu. Na taj se način potkopava ugled društva i nikada se neće moći približiti svome tako plemenitom cilju kao što je opći mir među narodima svijeta.

Kad su bili sudbonosni sporovi među članovima Društva Naroda, vidjeli smo, da nijedna teza koju je branio Lloyd George, Briand, Barthou, Macdonald, Aloisi ili koji drugi ugledni predstavnik toga društva nije pribavila neograničeno priznanje i posvemašnje povjerenje. Kao što ni Haaške Konferencije nijesu mogle stvoriti vazduh međunarodnog mira ako se je i u Ženevi skoro svako vijećanje zaključilo neuspjehom, razbijajući se o hridine stare liberalne i diplomatske škole, koja nije nikad mogla sakriti svoje ciljeve, naročito cilj da učvrsti stolicu političke prevlasti matadorima kapitala i velike industrije, buržujske demokracije, militarizma i podzemne masonske korupcije: jalova nastojanja u krilu toga društva silno su poljuljala njegov auktoritet, naročito prigodom primanja ruskih Sovjeta u članstvo, dakle onih koji bijesno rovare među narodima i potkopavaju svjetski solidarizam.

Liga se Naroda više manje rekrutira iz onih duhova koji su prema diktatu stare liberalne škole proglasili državu, kako već spomenuh, božanstvom i izvorom svih ljudskih prava i obveza. Otac je to škole J. J. Rousseau, koji je sa svojim drugovima enciklopedistima postavio tezu o žarištu društvenih pojava, čovjeku emancipiranom od božanskog auktoriteta kršćanske revelacije: Gvillotin, koji je izumio glatku krvničku sjekiru, gijotinu, pa advokat Robespierre i korzikanski oficir Bonaparte primijenili su teoriju enciklopedista u djelo, odrubivši nekoliko hiljada nepoćudnih glava da osjete «slobodu misli» u humanističnom žargonu. Time je Evropa bačena u vrtlog duševne paralize. Ta je paraliza naravni učinak one tri dogme liberalne sinagoge: čovjek se rađa prirodno dobar bez obzira na dogmu istočnog grijeha, napredak se razvija na temelju neodvisnosti razuma i dalje: raj će biti ostvaren na ovoj zemlji. Jeste li zaboravili ono što pjeva Kor demona u Kranjčevićevu oratoriju?

Sve razbij i ništi, u bijesu je slast,
A šta će nam nebo i pako?
U gladnih i sitih je posebna čast,
Tek jedi a ne pitaj kako!

(Prvi grijeh).

Budući da se taj zemaljski raj ne postizava krepostima, odricanjem, stradanjem za istinu i poštenje, naporima u hator pravde, ostaje da ga treba ostvariti oružjem, silom, prevarom, kapitalom, diplomatskim zakulisnim borbama i eto - Ligom Naroda. «Tek jedi, a ne pitaj kako!!!»

Možda bi pogodio onaj, koji bi napisao na vratima dvorane za vjećanje Društva Naroda u Ženevi

Extrema per illos
Justitiae excedens terris vestigia fecit.

A nije li onomadne odredba Hitlerove vlade o novačenju rekruta dala versajskom ugovoru, a time i Društvu Naroda, odlučnu ćušku?

Tako je uzdrmana vjera u Ligu naroda, kad niti paktovi koji su se sklopili među nekim državama pod plaštem njezinim ne ulijevaju nam vjeru da će biti održani i da neće to ostati samo na papiru.. Međutim Društvo bi naroda bez ikakve štete nakon toliko poraza u svome krilu moglo zatvoriti svoj dućan.

4.

Auktoritet znanosti za svjetsko jedinstvo promašio. — Svjetski rat i slom međunarodnog racionalizma. — Slučaj Romain Rollanda. —

Otac filozovskog pozitivizma, Auguste C o m t e , iza kakoje u svome glavnome dijelu izrekao sjajnu himnu dakako na svoj način, kat. Crkvi, naročito njezinom duhovnom auktoritetu, koji je ujedinio sve narode srednjega vijeka trsio se da svojim sistemom postavi nad oborenim dogmatskim katoličkim auktoritetom novi auktoritet.

To bi bio a u k t o r i t e t z n a n o s t i .

Ljucki duh, uči taj filozof iz Montpelliera, tumaraše kroz tri stadija. Prvi je teologila; kada se učinci ili fenomeni očituju posredovanjem božanstva, dakako fiktivnih. Drugi je metafizika, apstrakcija, kada vladaju nebulozni pojmovi. Treći je njegov pozitivizam, koji je prognao bogove, odrekao se maštanja o prvim i zadnjim uzrocima stvari i drži se samo vanjskih fenomena određujući njihovu jednoličnost.

.. Pošto sve znanosti nijesu protjerale bogove i kategorije, pozitivizam definitivno odbacuje svako istraživanje apsolutnoga, onoga što je sam sebi uzrok, pa se obraća samo traženju i ispitivanju relativnoga, određujući samo stalne i neprekinute odnošaje u zadatim fenomenima.

Ali tu je Comte tekar na po puta. Iza filozofa dolazi — svećenik. Treba naime nauku ne samo osnovati nego i primjeniti na društvo, naložiti je kao praksu. I eto njegove pozitivne politike, koju gradi za izabranu kastu intelektualaca mudraca, stražara, koji će čuvati stražu na korist čovječanstva.. Ali da se ljudi udruže, povežu, nije to tako lako, jarane moj: treba simbola, članaka vjere, ceremonija. Ne veže ovoga pametnog dvonošca samo razum nego i srce, osjećaj, ehe! a zato treba da se pozitivizam pretvori u pozitivnu religiju..

Ta je misao potakla Comtea, da napiše pozitivistični katekizam i osnuje humanističku vjeru, kojoj je Comte veliki svećenik, dalailama. Pa Comte u tom zanosu mješte da čita Newtona i Condorceta, čita Nasljeduj Krista, Sv. Ignacija i Danteovu Komediju, zida jedno svetište u svomu domu sa posebnim kabalističnim obredom, što ga je ponajviše izmislila njegova pokojna prijateljica Klotilda de Vaux, a taj obred nosi kult velikog Bića, što se zove humanizam, rođen od velikog fetiša ili zemlje, koja je dio velikog Sredstva ili prostora.

Destilacija Comteova pozitivizma:

Treba služiti božanskom Čovječanstvu. Čovječanstvo se pak ne može održati bez jedinstva, a jedinstvo izvire samo iz pozitivne znanosti. Ali znanost nije kao takova u cjelini ni savršena ni određena: treba da ju sasvim pročistimo.. Nova vjera i novi kult izvire iz ljubavi prama humanitetu ili čovječanstvu što ga je izgradila z n a n o s t i onda-dobra noć!

Dakle znanost je sve.. Njezinu je hijerarhiju Comte uredio po uzoru katoličke Crkve. Ta bi nova hierarhija bila osnova političkog auktoriteta vrhovni evropski areopag evropskih i svjetskih intelektualaca, mudraca. Taj međunarodni senat ima da čuva red, približava narode i vodi svjetsku zajednicu k potpunom napretku. Ali unatoč bubnjarskoj

slavi Comteova sistema nije mu pošlo za rukom da od Pariza načini središte hierarhijskog auktoriteta znanosti kako ga je ocrtao u svojoj filozofiji (Cours de la philosophie pos. VI s. 534..)

Iza njegove su smrti brojni učenici širili humanističnu vjeru njegova pozitivizma, koji je postao vjerovanje masonskih loža i liberalne demokracije. Htjeli su nastaviti ondje gdje je klonuo auktoritet katoličke Crkve. Pokret je napredovao. Naročito onda kad su evropske znanstvene akademije prionule da zaokruže međunarodni zadatak evropskih znanosti.

•

G. 1909 je znamenito sveučilište u Leipzigu slavilo svoj 500. godišnji jubilej. Tom su se svečanom činu pridružili svi visoki znanstveni zavodi u evropi i dalje. U to je doba već mnoge bolila glava od ratne napetosti i opasnosti. Kao da se je čuo tutanj ubojitih topova.

Po zadnji put je tada bljesnuo plamen zajedničkog oduševljenja u triumfu ohole znanosti ljucke, kao jedine ideje, koja je po općem uvjerenju mogla ujediniti duhove.

Rektor Binding otvori svečanost s ovom ponosnom konstatacijom:

«Svjetska je država pala za uvijek.. Općenita crkva je izgubila svoje gospodstvo. No svjetska znanost ne umire. Na svijetu je samo jedna visoka škola. Naš je zajednički cilj - sunce spoznaje (die Sonne der Erkenntnis). Kucnuo je čas da se ujedinimo u zajedničkom radu... (Festbericht zum 500. jährigen Jubiläum der Universität Leipzig s. 78). U sjajno rasvijetljenom paviljonu gradskog parka tom je prigodom u ime središnje vlade govorio ministar Beck: »Divim se blistavom prizoru solidarnosti ovdje zastupanih naroda i udruženih lancem visokih znanosti. To je kongres mira koji ujedinjuje narode s najvećim kulturnim blagodatima dandanas kad sve strepi od ratnih priprava..«

Nikada se nije očitovao bijedan auktoritet koji spaja umove u ime «sunca spoznaje».. Vidjela se već ta golotinja znanosti i njezina potpuna nemoć da nadoknadi zajedičku vjersku dogmu, da pozitivizam naslijedi etiku a učena akademija vodstvo Crkve.

Što se tiče međunarodnog značaja znanosti, moramo spomenuti da ga je znanost posjedovala i u srednjem vijeku, ali nikad u sukobu proti auktoritetu Crkve, nego u potpunoj harmoniji sa crkvenim poglavarstvom.. Tako je franjevac Ivan Duns Scotus poveo ništa manje nego 30.000 učenika iz najudaljenih krajeva svijeta za sobom, kad je premjestio svoju profesorsku stolicu iz Oxforda u Pariz, iz Pariza u Köln. Zar nije sam fenomen skolastike najveći dokaz međunarodne znanstvene solidarnosti, kojoj kod znanstvenih sistema naših vremena nema para?. Uzmite danas haos i razrožnost mišljenja samo u prosuđivanju Einsteinove teorije relativnosti ili Freudove psihoanalize. Ne samo da nema tu jedinstvenog mišljenja u Evropi ma niti na jednom te istom sveučilištu nema u tome harmonije. Pa ipak nekoć tako solidarna svjetska znanost nije imala pretenzije da nadoknadi ništa manje nego duhovni auktoritet Crkve.

Stoji to, da današnja znanost nakon divovskih napora Comteovih nema zejedničke osnove. Međusobno se pobija.. Zato nemože ni biti kopča za duhovnu zajednicu naroda i država.

Camillo Cavour je g. 1859 govorio: «Čini mi se opravdano, da samo prosvjeta može obuzdati strasti vladara i naroda i zapriječiti prolijevanje krvi stavljajući jednima i drugima pred oči njihove istinske interese». - Oho! Sigurno je to Cavour deklamovao prije nego je postao svemoćnim ministrom Viktora Emanuela I. koga su zvali kraljem gentlemanom, i koji se onako «gentlemenski» ušuljao u Rim. Cavour nije ustrajao u svome mišljenju niti je svjetovao svoga kralja da pušti u miru hrvatske kapurale u Lombardiji u službi Austrije, koja je, kako mi reče neka ličnost na jednom soareju u Rimu 1928, ostavila Lombardiji jedno veliko dobro: smisao za rad i disciplinu, koju je Benito Mussolini prenio na čitavu Italiju. Zar ne bi civilizacija i bez oružja sazrijevanjem ideja bila donijela Italiji jedinstvo? U to službena Italija nije vjerovala. Povjerila se je oružju a ne znanosti. To se dogodilo i u Njemačkoj: pruski militarizam nije čekao evoluciju znanosti nego revoluciju bomba i granata, da ove skuče Habsburga i prisile ga da se nakon pora-

za odreče sjaja njemačkog carstva i spravi Bismarcku pohod, triumfalni pohod na Pariz 1871.

No recimo da je Cavour ustrajao u svojoj misli o prednostima prosvjete za svjetski mir? Kazaću da u tome Cavour nije bio originalan. Opetovao je drugim riječima ono što su prije njega rekli Rousseau i Emanuel Kant. Samo što je Kant, premda socijalni štovatelj pruskog kralja, predložio — štampa je bila slobodna — da se u interesu općeg mira sve države prometnu u republike, kao u staroj Grčkoj (Kant, Zum ewigen Frieden, izd. Vorländer, s 14.);jer bi tada o miru i ratu odlučivale gomile, oni koji hvataju puške i noževe i lijevaju krv a ne oni koji se igraju na karte oko kraljevskoga stola.

Ali su sva trojica na krivome putu. Nijedan vijek nije se ponosio sa tako gordim napretkom znanosti kao naš vijek, perioda 1814 do 1914.. A recite mi koji je drugi vijek osjetio većih ratnih strahota od našega? Neke su zemlje, kao Grčka, Italija, Njemačka, Jugoslavija, Poljska, postigle u toj krvavoj periodi svoje državno jedinstvo i apsolutizam je svladan ustavnim slobodama. A je li znanost u tom prosvjetljenom vijeku uputila na počinak i mir bojne flote i topove ili ih je do skrajnosti usavršila? Svak zna što je bilo. Republikanac je Cattaneo bio duhovitiji od Cavoura kad mu je replicirao:

»Zbog ljucke strasti je rat vječan na zemlji. Nego osvajanjem, zarobljivanjem, progonstvima, kolonijama i savezima rat meće u dodir najudaljenije narode: iz njihova se mišljenja rađaju nove rase i novi jezici, novi prosvijetljeni narodi sa širokim društvenim obilježjem. Rat je onaj koji osniva međunarodno pravo, zajednicu ljuckog roda, novi svijet umovanja.«

Polag Cavoura i Kanta prosvjeta ukida ili bi imala oboriti rat, a svaki dan vidimo da to nije tako i da najnapredniji narodi raspolažu sa najsavršenijim i najopasnijim ratnim oružjem. Naprotiv polag Cattanea rat ima i svoju dobru stranu: širi prosvjetu. Mi bismo danas volili kad bi nas poštedili od takove prosvjete koja je nemoćna proti ratu i od takova rata, koji unapređuje, širi prosvjetu.

Jedan od vodećih protestanskih umova Max Scheler još u jeku velikog rata opazi, kako je zveket oružja donio slom autonomnog racionalizma, koji je vezao prestavnike znanosti u Evropi, kad se je racionalizam našao pred protivnim zahtjevima ratom raspaljenog nacionalizma. Rasni je antagonizam samo potencirao nacionalne osjećaje, pred kojima je skeptični evropski racionalizam više manje ustuknuo i zatajio.. Usput spominjem da se je slično dogodilo i sa socijalizmom: ušutio je i utopio se u nacionalno valovje.

Kad je jeknula ratna truba sve su kule evropske znanosti pale kao jerikonski bedemi. Rasadišta evropskih znanosti, akademije, bacaju jedna na drugu anatemu mrskog izopačenja iz općinstva modernog napretka.

Čuveni je psiholog Wundt prvi bacio rukavice sa svojom knjigom: «Narodi i njihova filozofija»...Brzo su mu odgovorili učenjaci drugih narodnosti, tvrdeći u glavnom, da su Kant, Hegel i Nitzche moralni navjestitelji svjetskog klanja.. Tako je u toj ratnoj psihozi i polemici ona slavna krilatica «pozitivno istraživanje» izgubila svoju magičnu moć.

Slučaj *Romain Rollanda:*

Jedan između tih pretstavnika pozitivne znanosti, romanopisac i socijalista Romain Rolland se je u početku rata kao «rarus nans in gurgite vasto» ipak našao da osudi ratna zvjerstva u svojim člancima »Au dessus de la melée« — u Journal de Genève 1915.

Proti njemu se podiže kuka i motika. Jurnuše na njega sinagoge onih koji su se prije rata zaklinjali u ime svetinje ujedinjenih znanosti i neodvisnosti ljuckog razuma. A koja je bila krivica Rollandova? Tvrdio je među ostalim da se ne smije mrziti i zatirati protivnika makar se on zvao — Nijemac. Da se zbog rata ne smije poricati njemačku kulturu, jer se mnogi stranci osjećaju intelektualnom djecom jednog Leibniza, Goethea i Beethovena... I da treba razlikovati njemački narod od njemačke vlade. Da treba sačuvati imparcijalnost prama tome narodu u doba kad se s njime bude sklapati mir.. Napokon da se evropski duhovi imaju osjećati članovima evropske kulturne obitelji.

Ove dobre opomene koje je iz švicarske samoće izricao Rolland ne u ime krščanskog morala nego evropske

znanosti izazvale su bijes korifeja te iste zalutale znanosti. Njegov se je mentalitet potpuno odvajao od vječnih principa evanđelja, koja je zastupao bijeli Starac u Vatikanu, koji je osamljen u ime Crkve osudio prolijevanje ljucke krvi i pozivao zaraćene narode na bratski mir. I tada nijesu vjernici odnosno priznavaoci evanđelja bili oni koji su sipali strjelice na Rollanda nego baš zastupnici pozitivnih znanosti.

Tada je čak i G. Papini, još daleko od Krista, našao za Rollanda izraze najvećeg prezira (Stroncature, s. 194). Tada je Papini kričao kao svi drugi talijanski »combattenti«, da francuski narod ima stotinu prava što iz dna duše mrzi Švabu, prusku kastu i udruženu njemačku gomilu od najčuvenijeg fizičara do najposljednjeg smetlištara u Berlinu. I nazvali su tom prigodom Rollanda unanimiter huljom i izdajicom.

»Romain Rolland — piše tom zgodom Ivan Papini — tješi se kolosalnom reklamom, proturanim manifestom španjolskih intelektualaca, nekim holandeskim društvom za mir i engleskom ligom za demokratsku kontrolu rata. Ali barcelonsko i haaško blebetanje ostade neznatno poput kapljice u morskoj pučini i strašnoj oluji koja se može zaustaviti višom stvarnom a ne verbalnom silom. Međutim je ono englesko društvo svršilo u orljavi mačje derače londonske ulice kao zamamljivi mig gospodinu Norman Angellu, propovjedniku o nemogućnosti ratova, kao mig gospođi Vernon Lee, poznatoj nažalost u Italiji, da su njihovi ideološki pokušaji jedna beskorisna glupost koja može da donese koristi samo neprijateljima.«

Time je evropska znanost nagradila odvažni glas Romain Rollanda proti ratnim strahotama, glas u ime same kulture.

I taj slučaj dokazuje kako se sama znanost da tako rečem — zaplela u mrežu ratnih strasti. Našlo se je doduše imparcialnih sudaca, koji su u zemljama Sporazuma prosvjedovali proti engleskom magarcu, koji natovaren zlatom preskače i najviše kule.. No baš najugledniji predstavnici znanstvene kulture su bili uopće grlati vikači u službi nacionalizma i huškači za raspirivanje ratnih strasti.

Ostavimo to što auktoritet znanosti nemože da okupi velike narodne gomile, koje nemaju za svoj standard života osobitih interesa od visokih znanosti, ali nam je bilo očito da taj auktoritet nije mogao ujediniti niti velike intelektualce a kamoli države i narode. Pri tome bankrotu znanosti sjitih se one Ezopove basne o mišu i žabi koja je privezala svoju nogu o njegovu pa skočila u vodu. Miš poginuo ali ništa zato žabi. Nego kad je malo kašnje miš nabreknuo i plivao na vodi, doleti čaplja i zgrabi mrtvog miša. Jeste, ali s mišom ode i žaba koju čaplja slatko pojede.

Što su učinili za spasenje zaraćenih naroda u zveketu oružja oni gonfalonieri visokih znanosti koji su se privezali uz njihov auktoritet?

Ništa!... Ostadoše u — jami skupa sa auktoritetom kulture.

5.

Katolicizam kao najveći duhovni auktoritet za izmirenje razdvojenih naroda. — Protivnici o auktoritetu kat. Crkve.

Vidjeli smo kako su se izjalovili dosadašnji pokušaji, da se nađe prikladan i moćan auktoritet, koji bi mogao povezati narode i države u jedinstveno bratstvo.. A svi ti faktori koji su razvili u tom smislu neku djelatnost prešli su preko najznačajnije moralne organizatorne snage, koja se zove katolicizam.

Izbija na površinu sve to jača nužda, da se pojavi u evropskom areopagu drugi Pavao, koji bi naše suvremene racionaliste i hedoniste na gospodskim foteljima poučio, da je još tu taj »nepoznati Bog«, što ga uzalud traže premda im je tako blizu. Možda će se taj svjetski areopag ipak snaći i upoznati, a nakoncu ono što je najteže priznati i prihvatiti ovu duhovnu silu na zemlji, koju su tako vješto ignorirali i prezirali.

Jer katolicizam ima sve one zdrave klice iz kojih se može saradnjom ljucke volje razviti stablo međunarodnog bratstva.. To je bratstvo načelne prirode, poteklo je iz do-

gme otkupljenja svih ljudi. U tome su bratstvu ljudi posmatrani u vlastitoj prirodi, bez natruhe sporednih osebina koje su nadošle iz razlikosti rase, porodice, položaja, imovine. U velebnoj dogmi Kristova upućenja otkriva nam se veličanstvo ljucke prirode s naličjem na samoga Boga - Čovjeka i pred tom kršćanski osvjetljenom ljuckom prirodom gube se biljezi rase, političkih odnošaja i vremena.

Ta vjera u zajedničko bratstvo vuče svoj korijen iz božjeg auktoriteta, koji je strogo povezan sa vidljivim auktoritetom Crkve kao pokladom objavljenih istina i moralnih obveza što nužnim načinom spaja ljude svih naroda i vremena u veliku svjetsku duhovnu obitelj i solidarnu suradnju za dohvat konačnog vrhunaravnog cilja.

Tu valja tražiti onu snagu, koju posjeduje katolicizam za organizaciju svjetskog solidarizma.

Što govore protivnici o kat. Crkvi? Engleski historik protestant Macaulay među ostalim piše i ovo:

«Nema na zemlji niti je ikada bilo ljucko političko djelo koje bi bilo vrijedno tolike pažnje kao što je to katolička crkva, čija povijest hvata dvije velike epohe civilizacije, naime antiku i novo doba. . Nema u Evropi ustanove koja siže u vrijeme kad je sukljao dim žrtvenog plamena iz Panteona dok su u flavijskom amfiteatru mahnitale žirafe i tigrovi. Najpoznatije su kraljevske dinastije samo od jučer kad se usporede sa historičkim stablom rimskih velikih Pontifika. Taj bi se red mogao u neprekinutoj niti pratiti od Pape koji je krunio Napoleona u 19. vjeku do onoga koji je u 8. vijeku krunio Pipina, pa se ta uzvišena dinastija nastavlja natrag do legendarnog praskozorja.. Još uvijek stoji papinstvo puno čile snage, dok druga carstva koja su se u isto vrijeme rodila već davno leže u prahu i pepelu.« — —

Spomenuti Auguste Comte, koga je Englez Lewes nazvao najvećim mudracem od Talesa do 19. vijeka, posvetio je kat. Crkvi naročitu pažnju u sustavu svoje filozofije.. Comte se je najviše divio moralnoj snazi crkvenog auktoriteta, koji je onako jedinstveno spajao narode u srednjem vijeku smatrajući međunarodni poredak koji je potjecao iz katoličke crkve - najvećim socijalnim uspjehom svih vjekova. On drži da je katolicizam problem svjetske organizacije, koja je onako spretno riješila pitanje odnošaja između države i crkve. Crkva je, misli Comte izgladila sve tadašnje društvene sukobe i riješila pitanja, pred kojima se je današnja filantropija ukazala nemoćnom. Zato je Crkva - piše Comte - naročito štovanjem svetaca usko povezala heterogena plemena i vremena s dubokim osjećajem dogme »općinstva Svetih» u jednoj zajednici duhovnih interesa.

Zato je duhovni auktoritet k. Crkve najprije ispunio san grčke filozofije o idealnoj prevlasti na zemlji udovoljivši čežnji rimskog genija sa svjetskom političkom organizacijom i svladavši kruti vojnički sustav starih Rimljana sa vazalskim feudalizmom. Feudalizam je ozloglašeno strašilo, ali će objektivan historik priznati, da je kat. feudalizam bio u svakom pogledu izvor opće evropske prosvjete. Auguste Comte na jednom mjestu piše: Čitav duševni, filozofski, znanstveni, estetski i obrtni razvoj kršćanske Evrope potječe iz arterije katolicizma. Crkva je bila ona koja je oborila granice što su lučile narode, ona je ratu dala defezivni karakter, opsežna je carstva pretvorila u narodne države, oplemenila je tihi domaći obrtni rad, ratoborne gomile pripitomila u poljodjelski, a radnički i zanatlijski svijet oslobodila od prevlasti plemstva najprije u gradovima, kasnije i na selima.» Čak Comte drži da je i presizanje kat. Crkve na državno političko polje uopće bilo na korist svjetskog međunarodnog života.

Pri tome prodiranju Crkve na politički teren svjetovna se je vlast žestogo oborila na papinstvo, ali je udarila o hrid i često razbijena uzmakla natrag u pučinu. I onda je takav juriš na lice Velikog Pontifika izazvao osudu tadašnjih velikana uma, koji nijesu u tim velikim napastima po auktoritet papinstva kidali sa crkvom kao ni Dante koji je besmrtnim tercinama osudio svetogrđe Filipa Lijepoga u Anagni:

Veggio in Alagna entrar lo fiordaliso
E nel Vicario suo Cristo esser Catto. (Purg. 20)

Već su se prije svjetskog rata čuli ozbiljni protestantski glasovi, koji su priznali katolicizmu značaj kulturnog međunarodnog poslanja . Kohler, čuveni berlinski pravnik, ovako je pisao: »Crkva ima da se proširi na zemlji kao sila koja

jača vjeru i moral, ako čovječanstvo želi da se podigne i udruži na jednoj duhovnoj visini. Time postaje Crkva beskrajna moć za izjednačenje prosvjete, moć koja potiče na jedinstvo narodâ uvjerenjem da nacionalna zatvorenost (nationale Abgeschlossenheit) nije ništa apsolutno nego jedina uredba da se utvrdi zajednička kultura u sredini odvojenih narodnih evolucija. A cijepanje universalne Crkve u razlomke nacionalnih crkava donosi samo opadanje njihove snage za jedinstvo heterogenih plemena. (Recht und Persönlichkeit in der Kultur der Gegenwart s. 179.) I F. J. Schmidt javlja se također sa protestantske strane: »Katolicizam je danas uzgajatelj, čuvar i branitelj duhovne kulture. Samo još kat. Crkva raspolaže životvornom snagom ideje o produhovljenju običnog života, što je pokazala i djelom. Tako je katolicizam još *jedina sila* za oplemenjivanje duhovnog života i još danas teče iz tog studenca potok žive vode što čuva djelo produhovljenja od rastvaranja«. (Wissenschaftliche Beilage zum Jahresbericht der Dorotheenschule in Berlin 1904).

No ima još nešto.

Danas veći dio protestantske štampe nakon odvažnog nastupa Naumanna i Rade-a daje konfesionalnoj grupaciji srednje Evrope katoličko obilježje, koje ne uključuje u sebi opoziciju religioznim interesima protestantskog germantstva. Svjetski je rat donio sobom dobru posljedicu, da je njemačka inteligencija napustila ideju o nuždi protestantskog carstva, koje bi imalo držati na okupu sve njemstvo prema famoznom nacrtu Treitscke-a. Tom je nacrtu dao konačni udarac katolik Adolf Hitler vođa njemačkog naroda. Ljudi su uvjereni da je evangelička Prusija izvršila svoju zadaću 1871, pri inauguraciji njemačkog carstva, kad su njemački topovi u Versaillesu zagruvali pozdrav: Kralj je umro! Živio car!

Alfred Weber je 1915 fantazirao o svjetskoj misiji njemačkog naroda poslije rata, kada se imaju oboriti dva glavna protivnika, kapitalistički anglikanizam i ruski mesianizam. Weber je tada pisao: »Bilo bi užasno, kad bismo mi Njemci svoj budući položaj osnivali na *sili* a ne na duhovnim faktorima, te kad bi kod nas odlučivao tip nasilja.

Tipovi koji vladaju u nekom narodu određuju se prema zadačama položaja. I bilo bi bolno kad bi naš položaj u budućnosti donio na površinu samo grube i opore osebine. Trebalo bi da ratujemo posebno samo zato, da tih osebina nestane». (Gedanken zur deutschen Sendung s. 17.) Ja sam tu Weberovu knjigu o umišljenom svjetskom poslanju njemačkog naroda čitao u ratu i već mi je tada bilo i utješljivo i jasno, kako se njemački duhovi odriču u budućnosti vanjske sile i približuju se ideji duhovnog auktoriteta, koji mora zavladati svijetom. «Furor teutonicus» rasnog hitlerizma ne znači još, da se njemački narod vraća ničeanizmu koji računa jedino na formu grube sile. Ili je taj uspon beskopromisnog rasizma zadnji uzdisaj demona, koji je svijetu neprestano u zadnje decenije kazao šaku? «Ai posteri l' ardua setenza»! (Manzoni).

No neposredno iza rata dogodilo se poniženom njemstvu ono čega se je Weber strašio. Njemački se je narod zbilja našao u položaju, zbog čega se je vratio na staro i stao opet kazati forme opore sile, koje upravo isključuju mogućnost «njemačkog poslanja» u svijetu, o čemu je sanjao Weber. Uz strahovite grimase jednog očajnika vidjesmo taj poniženi narod kako se vlastitim moktima izvlači pomalo ali odlučno iz položaja pobjeđenih na razinu pobjeditelja. Dali je to fenomen samoobrane ili nagon borbenosti? o tome ne možemo još dati konačni sud: treba nam potrebna udaljenost za fotografsko snimanje objekta. Svakako je interesantno znati, kako su njemački duhovi imali udesiti stav proti slavenstvu. Weber piše: »Glede slavenstva imamo ostvariti mnogo važnije ciljeve. Tu nam valja ravno prodirati utjecajem jasnog programa koji uvažuje sve duhovne struje kod Slavena a koji program uspjeva pomoću višestrukih obrazina... »Sve to je znak, kako njemački duh uprkos svojim grubim formama nastoji da se dovine viših duhovnih kvaliteta, koje, kako smo vidjeli, priznaje auktoritetu katolicizma. Inače sami Njemci danas poznaju i vide, da su postali žarište međunarodne mržnje, nesposobni za duhovno vodstvo među narodima.

Kad se je humanistička kultura spravljala da sasvim obračuna sa osnovom kršćanskog uređenja svijeta, nakon što

je engleski skepticizam bio presađen na evropski kontinent preko Holbacha i Kanta, uskrsnu britanski gospodarski liberalizam menčesterske škole, da kat. karitativnu ideju zaduši idejom filantropije i pučkog blagostanja. Ekonomski je interes u međunarodnom odnošaju bio potisnut na prvo mjesto. U svemu je sekundirala njemačka filozofija počam od Fichteova makjavelizma do Treitsckeova šovinizma uvlačući još opasnije klice međunarodnih sukoba sa skrajnim individualizmom ekonomskog života, dok je talijanska politika sa Garibaldijem naglasila u međunarodnom životu načelo nacionalnog »svetog egoizma«.

Danas kada zapada zvijezda parlamentarne demokracije ne bi bilo na odmet zaviriti u knjigu »Du pape« što je napisao comte De Maistre daleko od rasapa francuskog prevrata:

»Vi hoćete da ljudi budu sretni pa zato da budu slobodni i vladani zakonima. Ništa bolje! I ja, koji prezirem parlamente, gomilu i svu slobodu misli osim svoje — i ja hoću da vlast bude pravedna i razumna; — i ja hoću pobjedu neodvisnog suverenog zakona; ali vi ste izabrali pogrešan put. Umjesto da protutežu postavite dolje, umjesto da u fukari tražite silu slijepog i nasilnog otpora, trebalo bi iznaći neku snagu razumne uprave koja je poštena i nepogrešiva. Ta moć opstoji; ona je pred vašim očima, to je suvereni Veliki Svećenik! ... Samo sa svojim auktoritetom on će sačuvati pravicu i slobodu u Evropi«.

Liberalizam je osudio De Maistrea na stup sramote kao glavu ultramontanizma. Ništa zato! Njegov vapaj za pobjedom duhovnog vodstva Crkve danas je aktuelan: to je vapaj svih onih, koji iz današnjeg beznadnog stanja zbog svjetskog razdora traže izlaz i oslobođenje blagotvornim uticajem katoličkog duhovnog vodstva.

O. Zdravko Gospić, Dr bogosl. i obaju prava:

Pravno stanje franjevačkih župa u Jugoslaviji

RE'SUME'. — *Le rôle juridique des paroisses franciscaines en Yougoslavie.* — L' Ordre Franciscain a joué un rôle important dans l' histoire de notre nation. Il le joue aujourd' hui encore. En Yougoslavie il y a plus de 1000 franciscains divisés en 6 provinces. Il dirigent 300 paroisses avec 700.000 fidèles environ. Plus de 200 de ces paroisses ont été fondées et pour plusieurs siècles administrées par les PP. Franciscains; les autres leur ont été cédées par les évêques. Les gouvernements venitien et autrichien avaient, plusieurs fois, essayé d' enlever aux PP. Franciscains leurs paroisses. Mais ils se sont chaque foi défendu contre leurs prétentions ou violances. Les paroisses franciscaines, à l' exception de quelques unes, sont toutes pleno iure incorporées à l' Ordre Franciscain. Selon le Code du droit canonique elles sont égales aux paroisses séculières. C' est pour cela qu' elles doivent jouir l' égalité de droits devant l' Etat aussi: ce que leur n' étai pas reconnu da la part du gouvernement autrichien, qui suivait le principe anticanonique que les paroisses religieuses doivent être, au point de vue économique, soutenues par leurs monastères. Cette injustice a été corrigée par le gouvernement yougoslave. Les paroisses franciscaines ont été rendues égales aux paroisses séculières; mais ni les unes ni les autres ne le sont point encore aux paroisses orthodoxes. Le gouvernement yougoslave a corrigé une autre injustice qu' on faisait aux paroisses franciscaines: quant à l' éducation de nouveaux candidats à leurs paroisses. Mais la subvention que reçoivent les écoles franciscaines est moindre de celle reçue par les écoles du clergé séculier. La subvention reçue par les unes et par les autres est de beaucoup inférieure à celle qui est accordé aux, écoles du clergé orthodoxe. (A suivre).

Opće je priznata činjenica da je Franjevački Red, u prošlosti, igrao vrlo važnu ulogu u našem javnom i privatnom životu. U nekim krajevima naša je prošlost od njega nerazdruživa, a u nekima je od njega potpuno ovisna, jer ju je on, zapravo, stvarao. Da nije bilo sinova sv. Oca Franje, netragom bi bilo nestalo, osobito u Bosni i Hercegovini, a i srednjoj Dalmaciji, i katoličke vjere i kršćanske civilizacije.

Franjevački Red i sada igra kod nas važnu ulogu. U nas ima preko 1000 Franjevaca, koji su razdijeljeni na 6 većih ili manjih provincija. Vjerni načelu svoga sv. Utemeljitelja: »Non sibi soli vivere, sed et aliis proficere«, razvijaju oni

svoju blagotvornu djelatnost na raznim poljima našega javnoga i privatnog života, osobito u religioznom, kulturnom i prosvjetnom pogledu.

Ipak je Providnost dosudila Franjevačkom Redu u našim krajevima još jednu zadaću, koju je on sjajno vršio i koju i sada jednako sjajno vrši. Ta uloga jest duhovna pastva ili dušobrižništvo. Naši Franjevci proviđaju oko 300 župa sa circa 700.000 vjernika. Ne računajući na drugi njihov neposredni upliv na narod preko Trećega Reda, Vojske sv. Ante i drugih religioznih društava, ili na posredni upliv preko crkve, ispovjedaonice, propovjedaonice i raznovrsnog društvenog saobraćaja — sama ova činjenica da su oni duhovni pastiri, vođe i oci jedne šestine svih katolika u našoj državi, najjasnije nam kaže, kako je važnu ulogu Providnost povjerila Franjevačkom Redu u našim krajevima.

Franjevačke župe u Jugoslaviji razdijeljene su na svih 6 franjevačkih provincija: slovensku, hrvatsku, bosansku, hercegovačku, i dvije dalmatinske: sv. Jeronima i Presv. Otkupitelja. Rasijane su po svim pokrajinama naše prostrane domovine, pa i u Srbiji i Crnoj Gori, s tom iznimkom da franjevačke župe u Crnoj Gori još nisu podređene nijednoj od spomenutih provincija, nego imadu svoga posebnoga redovničkog starešinu.

Naše čitatelje sigurno zanima pitanje, kako je stanje ovih franjevačkih župa u našim krajevima bilo u crkvenom bilo u državnom pogledu, odnosno kakvo stanovište uzimlje prema njima crkvena vlast ili crkveno zakonodavstvo, a kako državna vlast bilo u zakonodavstvu bilo u administraciji. Mi ćemo to ovdje ukratko prikazati.

1. Postanak franjevačkih župa u Jugoslaviji

Ko i malo poznaje s jedne strane kanonsko pravo, a s druge strane našu prošlost, tomu se ovo pitanje čini posve suvišnim. Njemu je naime poznato, da su franjevačke župe u našim krajevima nastale najviše uslijed toga, što tamo nije bilo dušobrižnika svjetovnog ili drugog redovničkog klera, ili što su OO. Franjevci bježeći s narodom ispod turskog jarma, dotične župe osnivali i kasnije trajno s njima upravljali. Na taj način nastalo je kod nas preko 200 franjevačkih

župa. Druge su franjevačke župe nastale tako, da su vjernici videći kako su dobro proviđene i upravljene župe u kojima su bili župnici Franjevci, molili svoje biskupe da bi im dali OO. Franjevce za župnike, što su oni i činili; ili pak sami biskupi, u oskudici vlastitog klera, iste župe predavali su OO. Franjevcima.

Uza sve to, i mletačka i austrijska vlada, pod uplivom protucrkvenih ideja francuskih enciklopedista i revolucionaraca kao i jozefinskih zakona Josipa II, pokušavale su upravno i neupravno da oduzmu OO. Franjevcim kao i drugim redovnicima upravu župa. U tu svrhu su im zatvarali sad novicijat, sad škole, sad su opet tražili dokaze da Franjevci ne samo po crkovnim nego i po državnim zakonima, imadu pravo na upravu župa. Franjevački samostanski arhivi, osobito provincijalni u Šibeniku i Makarskoj do kojih nije mogla turska ruka, obiluju dokumentima kojima se dokazuje da su dotične župe pripojene samostanu, odnosno da Franjevci imadu pravo i dužnost da u njima vrše duhovnu pastvu.

2. Pripojenje župa franjevačkim samostanima

Drugo vrlo važno pitanje jest, kako su župe s kojima upravljaju OO. Franjevci, pripojene njihovim samostanima, odnosno Franjevačkom Redu; da li su naime ove župe pripojene Franjevačkom Redu potpuno ili nepotpuno (pleno ili non pleno iure). Pretpostavivši pitanje o postanku franjevačkih župa, i ovo pitanje za većinu župa izgleda potpuno suvišno. Ako su Franjevci osnovali dotične župe, ako su ih za stotine godine proviđali, ako su i najveće žrtve doprinosili da sagrade župsku crkvu ili župski stan ili inače za dobro naroda radili — nijesu bez sumnje to činili s nakanom da župe kasnije ustupe nekomu drugomu ili da iz njih naprosto budu odalečeni. To nam potvrđuje i žilava borba, koju su vodili i svoje župe kao vlasništvo Franjevačkog Reda u smislu crkvenih propisa, branili proti svakomu koji im ih je htio oteti.

To slijedi također iz osnovnih principa kanonskog prava. Franjevci kao ni drugi redovnici ne mogu ustanoviti jedne župe bez dozvole nadležne crkvene vlasti. Ako im je nadležna crkvena vlast predala na upravu već potpuno uređenu

župu, onda može biti sumnja, da li je time dotičnu župu predala u potpuno vlasništvo, odnosno da bude pleno iure pripojena Franjevačkom Redu. Ali, ako im je dozvolila da župu osnuju, da je proviđaju, vode i upravljaju, ako pače traži od njih da vrše dužnosti, koje su uslijed toga za njih nastale, onda tu nema nikakve sumnje, da su župe potpuno vlasništvo, odnosno da su pleno iure pripojene Franjevačkom Redu.

Povijest nam svjedoči, da su na ovaj način nastale gotovo sve župe u Dalmaciji, Crnoj Gori, Bosni, Hercegovini i Slavoniji. Ima tu i tamo župa, kojih Franjevci nisu ustanovili, a o kojima nije jasno pozitivnim činom nadležne crkvene vlasti da se imadu smatrati potpuno franjevačkima, a ipak ih oni takovima smatraju i kao s takovima s njima upravljaju. O njima može nastati sumnja, da li se one s pravom smatraju potpuno franjevačkima.

Ni toj sumnji ne može biti mjesta u našem slučaju. Po nauci kanonista, na osnovu jasnih propisa kanonskog prava, neka nadarbina, dotično župa može postati redovničkom (a obratno i svjetovnom) ne samo utemeljenjem, nego i privilegijem, običajem ili zakonitom preskripcijom. Istina je, Kodeks sada izričito spominje samo inkorporaciju kao put da neka svjetovna župa postane redovničkom. Ali, po općoj nauci kanonista i po principima kanonskoga prava, to se ima razumjeti o redovitom načinu pripojenja već gotovih svjetovnih župa. Taj pak način nipošto ne isključuje druge izvanredne načine, po kojima može nastati jedna župa, kao što je utemeljenje, ili po kojima jedna moralna crkvena osoba može ući u posjed dobara druge crkvene osobe, kao što je privilegij, legitima consuetudo ili legitima praescriptio. Dosljedno tomu, kad Kodeks traži dozvolu Sv. Stolice da jedna svjetovna župa postane redovničkom, to kanonisti razumiju samo o inkorporaciji; jer na pr. pri utemeljenju župe pripušta da se mogu postaviti uvjeti protivni općim kanonskim propisima, što oni primjenjuju našem slučaju, naime da neka župa bude redovničkom.

Prema tomu, bez obzira na one župe koje u posljednje vrijeme crkvena vlast daje Franjevačkom Redu u našim krajevima na upravu, ako bi i postojala kakva sumnja da li je

koja župa, kojom od davnine upravljaju Franjevci, pleno iure pripojena Franjevačkom Redu one su mu tako pripojene legitima consuetudine ili jasnije legitima praescriptione, jer ih je Red takovima smatrao i kao takovima njima upravljao.

To će nam biti još jasnije, ako samo pogledamo što znači inkorporacija pleno iure ili non pleno iure. Prama kan. 1425 § 1, kad se jedna župa pripoji kojoj redovničkoj kući nepotpunim pravom ili što se kaže, *ad temporalia tantum*, tada redovnička kuća uživa samo plodove ili materijalna dobra dotične župe; ali redovnički starješina mora da biskupu predloži za upravu župe jednoga svjetovnog svećenika, Ako je pak pripojena pleno iure, onda samostan ne samo uživa plodove ili materijalna dobra odnosne župe, nego redovnički starješina može, za duhovnu pastvu te župe, biskupu predložiti i svoga redovnika. Iz ovoga nam je jasno, ako se radi o župi koja je pleno iure pripojena samostanu redovnički starešina može za župnika predložiti ne samo svjetovnog svećenika, nego i svoga redovnika; ali, ako župa nije pleno iure unita, tada nikako ne može predložiti ili imenovati župnikom svoga redovnika, nego uvijek i svaki put mora da imenuje župnikom svjetovnog svećenika.

Primjenimo li ovo na naše slučajeve, bit će nam na prvi mah jasno, što se ima reći u pitanju. Pojedini franjevački provincijali u našim krajevima nijesu nikada nikakvomu biskupu, za upravu svojih župa prikazivali svjetovnog svećenika, niti je ikada ikakav biskup to od njih tražio; nego su uvijek prikazivali isključivo svoje redovnike. To znači, da je jedna i druga strana ove franjevačke župe smatrala kao pleno iure pripojene Franjevačkom Redu. — Priznajemo da je bilo slučajeva, gdje je jedna ili druga provincija, na pr. Presv. Otkupitelja u Dalmaciji, uslijed pomanjkanja osoblja neke svoje župe pripustila biskupima da ih oni proviđaju. Redovnički starešine, da pokažu svoje pravo na te župe, dotičnog svjetovnog svećenika koga bi biskup imenovao za odnosnu župu, sve do u posljednje vrijeme, običavali su i sa svoje strane imenovati župnikom. Ali ovaj njihov čin nije ni najmanje mijenjao stanje stvari ili kanonsko stanje župe. On je pače to potvrđivao pokazujuć da je dotična žu-

pa redovnička i da redovnički starješina ima pravo da joj providi dušobrižnika, komu bi biskup dao kanonsku misiju; ali da mu, u nestašici vlastitih redovnika, to za sada nije moguće. To je bilo tim očitije, što su redovnički starešine, ustupajući biskupu svoje župe da im providi dušobrižnika iz svjetovnoga klera, redovito prepuštali mu sve plodove dotične župske nadarbine.

Mimoilazimo one slučajeve, gdje su u posljednje doba, neki biskupi pojedinim franjevačkim provincijama, u pomanjkanju vlastitog svjetovnog klera, povjerili upravu nekih svojih župa. Ovi slučajevi ne spadaju na naše pitanje, jer te župe nijesu nikako — ni pleno iure ni ad temporalia tatum — pripojene Franjevačkom redu. To nam je očito, jer je bilo bez dozvole Sv. Stolice, koja se, po kan. 1425, zahtjeva za oba slučaja. To potvrđuje i okolnost, što redovnički starešine ne predlažu za upravu ovih župa svjetovne svećenike, nego svoje redovnike. U ovim slučajevima biskupi povjeravaju redovnicima duhovnu pastvu svjetovnih župa, pače mole ih da tu pastvu preuzmu i vrše. Budući da nije nastupila s nijedne strane nikakva obveza, u smislu kan. 1425, to redovnici mogu da u svakom času upravu dotičnih župa napuste, odnosno da im je biskup oduzme: što je, u slučaju inkorporacije, isključeno.

3. Kanonska ravnopravnost franjevačkih župa sa svjetovnima

Franjevačke župe u našim krajevima, po kanonskom pravu, potpuno su ravnopravne župama svjetovnog klera. Kodeks u tom ne pravi nikakve razlike, kao da bi jedne drugima potcjenjivao ili podređivao. On jasno razlikuje nadarbine svjetove i redovničke; pače naglasuje, da bez dozvole Sv. Stolice, nijedna od njih ne može promjeniti svoj karakter, dotično da redovničke župe ne mogu postati svjetovnima i obratno (kan. 1422, 1430 § 1). Svjetovne župe mogu pokrivati samo svjetovni svećenici, redovničke pak redovnici onoga Reda, kojemu župe pripadaju (kan. 1442).

Istina je, biskup je glavni pastir duša u biskupiji i on postavlja u pojediim mjestima župnike, koje smatra za tu službu sposobnima. Ali što se tiče redovničkih župa, on nije

slobodan da postavlja za župnike svjetovne svećenike pa niti redovnike koje on hoće; nego mora da potvrdi one redovnike koje mu predloži redovnički starešina, ako inače imadu kanonske uvjete (kan 456). Biskup također ne može jednoga redovnika župnika maknuti sa župe bez opravdanog razloga. On doduše nije dužan da redovničkom starešini saopći razlog, zašto ga diže sa župe, kao što ni redovnički starešina nije dužan kazati biskupu razlog, zašto svoga podložnika miče sa župe; ali ako biskup takova redovnika makne sa župe, a ne kaže razloga ili se redovničkom starešini njegov razlog ne čini opravdanim, redovnički starešina ima pravo da se proti biskupovoj odluci uteče Sv. Stolici (kan. 454 § 5).

Kanonska ravnopravnost franjevačkih župa sa župama svjetovnog klera vidi se iz toga, što su redovnički dušobrižnici, u vršenju dušobrižne službe potpuno izjednačeni svjetovnim dušobrižnicima. Oni su dužni vršiti zavjete i druge redovničke dužnosti, ukoliko se to može spojiti s dušobrižnom službom; a u koliko se ne mogu spojiti, Kodeks ih od njih oslobađa. U tom su podložni nadzoru i popravku svojih redovničkih starešina, a da se biskup ne može u to nikako miješati (kan. 630 § 1 i 2). Što se pak tiče uprave župe, podložni su neposrednoj vlasti, nadzoru i popravku biskupa jednako kao i svjetovni dužobrižnici (kan. 631 § 1). — Pripominjemo da ipak ova biskupska vlast ne isključuje vlast redovničkog starešine (facultates Ordinarii minime privativae sunt), jer redovnički starešina ima s biskupom u tim slučajevima t. zv. kumulativno pravo (kan. 631 § 2). To znači, da je i redovnički starešina pozvan, da svoga podložnika nadzire u vršenju dušobrižne službe i, u slučaju nerednosti, da ga pozove na red. Pače, obzirom na osobu dušobrižnikovu on je prvi na to pozvan. Ipak, ako bi redovnički starešina i biskup, ne znajući jedan za odredbu drugoga, proti nemarnom redovniku dušobrižniku različito nastupili, prednost ima odluka biskupova (kan. 631 § 2). To biva vrlo rijetko, jer društveni obziri i pravne posljedice utoka na Sv. Stolicu svjetuju biskupu, da opomene redovničkog starešinu neka on svoga neurednoga podložnika pozove na red. Tako redovito i biva.

Iz svega toga, kao i iz drugih kanona jasno je, da su franjevačke župe u našim krajevima po crkvenim zakonima, potpuno ravnopravne svjetovnim župama.

4. Ravnopravnost pred državnim zakonom

Jozefinski protucrkveni duh preveć se je bio uvriježio u zakone i u život Austrije, a da ga je mogao istisnuti konkordat koji je 18 kolovoza 1855 Franjo Josip sklopio s Papom Pijom IX. Naprotiv, ovaj je duh zajedno s novim regalističkim idejama sve više prodirao na javu tako, da je austrijska vlada već god. 1868 sama po sebi izdala zakone o pojedinim crkvenim pitanjima, posebno o ženidbi, o mješovitim školama, o slobodi bogoštovlja, koji su bili u očitom sukobu s konkordatom, pa ih je Papa Pijo IX, u konsistorijalnoj alokuciji 22 lipnja iste godine, osudio. Protucrkveni duh je u Austriji došao do otvorenog preloma dvije godine kasnije, kad je koncil Vatikanski definirao dogmu o nepogrešivosti Pape. Tu je prigodu upotrebila liberalna stranka i nagovorila vladu, da dokine konkordat, jer da tobože nije više isti subjekt s kojim je sklopljen konkordat. I tako se dogodilo da je konkordat, sa strane državne vlasti,i ako protupravno, bio dokinut 30 srpnja 1870.

Nakon toga je austrijska vlada sama po sebi izdala više odredaba i zakona, kojih Crkva nikada nije priznala, jer su u sukobu s njezinim osnovnim pravima. Od svih je najvažniji onaj zakon iz god.1874, koji je imao nadoknaditi konkordat, te uređuje odnošaje države s Crkvom, pitanja crkvenih službа i beneficija, vršenje župničke službe, pravo patronata itd.

Po ovim zakonima i odredbama nanešena je bila očita i velika nepravda franjevačkim kao i drugim redovničkim župama. Kad je bila uvedena t. zv. kongrua ili potpora države dušobrižnom kleru, ta potpora bila je uskraćena svima redovničkim župama bez razlike. Ova nepravda bila je tim veća, što se ona nije davala iz redovitih državnih sredstava, nego iz »Religioznog fonda«, t. j. iz samostanskih i crkvenih dobara koja je bio Josip II konfiscirao. Veličinu nepravde i protupravnog stava austrijske vlade u ovom pitanju pokazuje nam i okolnost, da kongrue nijesu dobivali ni oni

svjetovni svećenici koji su pokrivali franjevačke župe zato, što ih Franjevci — uslijed pomanjkanja osoblja — nijesu mogli pokrivati. Biskupi su se na ovu nepravdu tužili i tražili kongruu za odnosne svećenike; ali im je bilo odgovarano, da dotični svećenici nemadu, po zakonu, pravo na kongruu, jer da su župe koje pokrivaju, redovničke.

Kad je pok. Dru. Gaju Bulatu i drugim dalmatinskim narodnim zastupnicima u carevinskom vijeću u Beču pošlo za rukom, da pravo kongrue protegnu i na redovničke župe, tim je nepravda koja se je nanosila Franjevcima, donekle popravljena. Ali austrijska vlada je opet nepravedno nastupila. Ona se je stavila na protukanonsko stanovište da su samostani dužni uzdržavati župe; pa je od samostana tražila da prikazuju račune, i ako bi se ustanovilo da nijesu u stanju uzdržavati župe, tek tada bi odnosna župa dobila kongruu. Ovo stanovište austrijske vlade bilo je u sukobu i s prirodnim i crkovnim pravom. S prirodnim pravom; jer, ako država pomaže svjetovne župe zato što nemadu dovoljnih vlastitih beneficija ili narod nije u stanju da ih uzdržava, zašto tu potporu uskraćivati redovničkim župama, koje se nalaze u istim ekonomskim prilikama, kadšto možda i slabijim nego svjetovne župe, a u crkovnom su pogledu njima potpuno ravnopravne? U sukobu je bilo i s crkvenim pravom, jer se župe ne inkorporiraju samostanima da ih samostani uzdržavaju, nego zato da dotični redovnici imadu od česa živjeti i tako lakše obavljati službu Božju. Uprav radi toga crkveni kanoni predviđaju ne samo potpunu nego i nepotpunu inkorporaciju župa samostanima, ili ad temporalia tantum, t. j. onu gdje se samostanu dodjeljuju plodovi župskog beneficija, a župom upravlja svjetovni svećenik (kan. 1425 § 1). Ima ih i sada koji o tome nemadu zdravog pojma.

Naša država i tu je nepravdu popravila. Ona se je stavila na prirodno i kanonsko stanovište ravnopravnosti redovničkih župa sa svjetovnima, pa im prema tomu i jednaku poporu dodijelila. Za državu je inače to ista stvar; jer ako bi redovnici — uslijed pomanjkanja životnih sredstava — bili prisiljeni da napuste svoje župe i predadu ih svjetovnim svećenicima, država bi ove svjetovne svećenike pomagala jednako kao i one koji upravljaju sa čisto svjetovnim župa-

ma. Stoga su naši biskupi, još za vrijeme Austrije, podupirali franjevačka nastojanja, da se franjevačkim župnicima dodjeljuje kongrua kao i svjetovnim župnicima.

Mimogred ćemo pripomenuti, da, i ako je naša država franjevačke župe, što se tiče potpore, priznala ravnopravnima svjetovnim župama, ipak ni jedne ni druge nijesu priznate ravnopravnima pravoslavnim župama. Katolički dušobrižni kler ne može da ne osjeti ove razlike osobito u onim krajevima, gdje su iste ekonomske prilike, a državna je potpora jednima slabija nego drugima. Tomu doduše mnogo doprinosi različito zakonodavstvo koje je kod nas na snazi; mnogo doprinosi, što je pravoslavni dušobrižni kler, s rijetkim iznimkama, oženjen; ali najviše doprinosi praktično, a možda i načelno razlikovanje jednoga i drugoga klera. Uzdamo se, da će i tih razlika, u koliko je moguće, nestati.

5. Državna potpora za uzgoj dušobrižnoga klera

Iz isključivog prava i obveze franjevačkih provincija u našoj državi, da proviđaju dušobrižnike svojim župama i s njima upravljaju, nastaje za njih jednako stroga dužnost, da uzgajaju vlastiti dušobrižni pomladak, koji će, na svoje vrijeme, preuzeti upravu dotičnih župa i nastaviti dušobrižnički rad u njima.

Uzgoj dušobrižnog pomladka spojen je s ogronim poteškoćama, osobito u današnje doba, gdje sve ide za tim da u mladeži ubije poziv za svećenička stalež. Stoga on traži silnih i moralnih i materijalnih žrtava, koje ne rijetko bivaju bez željenog uspjeha.

Svak priznaje, da Crkva nije u stanju da snosi materijalne žrtve, koje traži uzgoj dušobrižnog klera. Stoga u svim državama, gdje je uređen odnošaj između Crkve i države, država dolazi u susret Crkvi i pomaže joj novčanim sredstvima pri uzgoju svećeničkog pomlatka. Tako je činila i Austija, a tako čini i naša država. Ali Austrija i tu je bila nepravedna prama franjevačkom dušobrižnom kleru. Ona za dugo godina za uzgoj franjevačkog dušobrižnog pomlatka nije davala apsolutno ništa. Razumljivo je stoga, da OO. Franjevci nijesu mogli uzgojiti dovoljnog broja svojih dušobrižnika, pa su morali napuštati svjetovnom kleru jednu

za drugom od svojih župa, što nije bilo u skladu s crkvenim zakonima. Uslijed ove uskrate državne potpore, franjevačka provincija Presv. Otkupitelja u Dalmaciji, koja ima preko stotinu vlastitih župa, toliko je oslabila da ni danas nije u stanju da sve svoje župe proviđa, pa ih ima i sada 34 koje pokrivaju svjetovni svećenici.

Kad je god. 1864 provincijal franjevačke provincije Presv. Otkupitelja O. Ivan Šimunović molio bečku vladu, da bi mu, za uzgoj i nastavu 60 đaka, odobrila godišnje potpore barem 6.000 forinta, njegovu su molbu poduprli svi dalmatinski biskupi, biskup Dobrila i mnogi njemački zastupnici u carevinskom vijeću. Ali je molba bila odbivena, jer da su dalmatinski Franjevci antidržavni elementi, a to stoga što narod nije glasovao za vladine kandidate, pa su tome krivi Franjevci, koji vode narod! Na obranu Franjevaca ustali su mnogi, pače liberalni zastupnici, a najviše ih je branio glasoviti tirolski zastupnik kateheta Greuter. Uspjeh ove obrane bio je taj, da je kruna dvije godine kasnije, t. j. u svibnju 1866 odobrila godišnju potporu od 4.000 forinta. Svršetkom prošlog vijeka ova neznatna svota bila je povišena na 15.000 kruna (ne forinta), što opet nije bilo dovoljno ni za najelementarnije potrebe.

I ovu nepravdu znatno je popravila naša država, ali ipak ne još toliko koliko bi trebalo. Potpora koju dobivaju franjevačke provincije za uzgoj i nastavu svoga dušobrižnog pomlatka mnogo zaostaje za potporom koju dobiva svjetovni kler. Jedna pak i druga neusporedivo zaostaju za potporom koju dobiva pomladak pravoslavnog dušobrižnog klera.

Pripominjemo da u pitanju državne potpore za uzgoj dušobrižnog pomlatka nikakvu ulogu ne može igrati pitanje, da li su župe koje proviđaju Franjevci potpuno ili nepotpuno ujedinjene sa samostanima ili Franjevci s njima samo upravljaju. Već iz toga, što oni proviđaju odnosne župe i što sadašnjim dušobrižnicima imadu da uzgoje nasljednike, stiču prirodno pravo, da se iz zajedničkih sredstava koja su određena za uzgoj dušobrižnog pomlatka, i njima dodijeli jedan dio, primjeren broju njihovih kandidata.

(Nastavit će se)

O. Petar Grabić, Zagreb:

APOLOGIJA PAKLA

RE'SUME'. — *(L'enfer, son existence et ses peines).* — L'existence des peines de l'enfer est prouvée par l'autorité absolue de Notre Seigneur. Plusieurs textes évangeliques nous parlent de l'enfer. — Les payens eux-mêmes connaissent l'existence de l'enfer. A preuve la mithologie grecque et les croyances d'autres populations. — La conscience ne peut s'expliquer sans l'existence de l'enfer. — L'inefficacitté des arguments dont se servent les incrédules. — Les peines de l'enfer sont d'une double espèce: la peine du sens et la peine du dam. — Justification de la peine du sens et la faiblesse de toutes les cavillations contre cette vérité. — La qualité des peines de l'enfer et spécialement de la peine du sens. (Eduard White). — Les attributs de Dieu sont en accord avec l'existence et avec les peines de l'enfer. — La durée dé l'énfer ne doit pas être proportionnée à la durée de l'act du péche; même dans notre vie la peine n'est pas proportionnée à la durée du delict qui, généralement, se déroule en un instant. — La Révélation et la raison nous enseignent qu'il n'y a pas de conversion après la mort. — L'opinion contraire de certains libéraux (p. es. Hirscher) est une pure fantaisie.

1. Postoji pakao

Vječna kazna i vječna nagrada usko se povezuju. Nagrada poslije smrti čeka na dobre kao i vječna kazna na zle. Nitko od ljudi odraslih i vlastite odgovornosti svijesnih ne će jednoj ili drugoj izbjeći. Da vidimo dokaze o vječnoj kazni. Sam Krist, Sin Božji, o njoj govori, kada opisuje opći, posljednji sud. On veli: »Idite od mene prokleti u oganj vječni koji je pripravljen đavlu i anđelima njegovim..« (Matej XXV, 41). Njegove su riječi neprevarljive: »Nebo će i zemlja proći, ali moje riječi ne će proći.« (Matej, XXIV, 35). Sveti Ivan apostol, ljubimac Gospodinov, nabraja i grijehe koji ljude bacaju u vječne muke: »A strašljivima i nevjernima nečistima i ubojicama i bludnicima i vračarima i idolopokloncima i svim lažama, njima je dio u jezeru, što gori ognjem i sumporom« (Otkrivenje XXI, 8).Još je opširniji popis sv. Pavla o kandidatima pakla I Kor. VI, 8-9. Krist sokoli svoje učenike, kada im kaže: »I ne bojte se onih, koji ubijaju tijelo, a dušu nemogu ubiti, nego se više bojte onoga, koji može dušu i tijelo pogubiti u pakao«. (Matej X, 28). Sveto Pismo spominje pakao i vječne muke u njemu ništa manje nego 71 put, a tu nauku Crkva katolička kao svetu i nepovredivu čuva uza sva progonstva i teškoće do dana današnjega, a tako će je čuvati i do konca svijeta.

2. Iz grčke mitologije

Nismo samo mi kršćani i katolici, koji vjerujemo u pakao i u njegove vječne muke, nego se cio rod ljudski, u kojemgod dijelu svijeta boravio, u tome slaže. Samo da nešto navedem. Ko nije čuo za 50 kraljevskih kćeri, poznatih pod imenom Danaide, koje su radi umorstva svojih muževa osuđene na vječnu kazan pretakanja vode sa sitima, koja vodu ne drže nego propuštaju. — Znademo i za osvetljivoga i svadljivoga Sizifa, koji je osuđen na vječno valjanje stijene uz brdo: a kada je jedanput na vrh brda stijenu dotjerao, tada se ona opet ponovno na dnu brda nađe; tako da je nesretni Sizif mora danju i noću i do vijeka nanovo put vrha goniti, da mu se svaki put s vrha otkotrlja. — Tantal je radi ubojstva svoga sina osuđen na vječni glad i žeđu, premda mu voda do usta dopire, ali svaki put mu izmiče, kada bi on htio da je se napije. Jednako mu vrhu glave vise najslađe vrsti voća, ali, kada bi on želio da ih se dohvati i da svoju žeđ utaži, tada se nad njim voćne grane visoko uzdignu samo da mu veću bol zadadu.

Zašto iznosim neke poteze iz grčke mitologije? Moja nakana nije da vas uvodim u carstvo priča, koje ne bi ništa stvarno značile. Iznešene priče znače i ter kako da znače. Barem se to može kazati, da su i Grci znali za vječnu kaznu u posmrtnom životu. Nisu samo oni nego su slično vjerovali i svi narodi. Ako bi koga zanimala opširnija obavještenja o predmetu neka posegne za djelima svjetskih stručnjaka, koji su pripadali i pripadaju najvećim kulturnim narodima: Englezima, Francuzima, Njemcima i u kojima su dokazali opće vjerovanje u vječne kazne i u životu cijelog kulturnoga i manje kulturnoga čovječanstva. U tom pogledu značajna su imena poznatih stručnjaka: Wiedemana, Mallona, Jeremiassa, Roussela, Oldenberga, Soderblo-

ma, Patrizzia, Knabenbauera, Jamesa Mewa, Julesa Simona.

3. Svijest odgovornosti

U ostalom opće uvjerenje potpuno se slaže i sa zahtjevima zdravoga razuma. Mi znamo i osjećamo, da smo odgovorni — jer smo slobodna i moralna bića — i Bogu za naše čine: misli, osjećaje, riječi i djela. Moralna svijest zajednička je svim ljudima barem u osnovnim načelima morala. Razlikujemo dobro od zla i znamo da zlo zaslužuje kaznu a dobro nagradu. Vidimo da konačne pravde u svijetu nema. Pače zlo i nepravda mnogo puta u ovom životu slavlje slave. Tko je trajno živio u veliku zlu i u teškom grijehu i u tom ga stanju smrt zatekla, razum ne vidi teškoće - a pogotovo ne vidi da bi to bilo besmisleno ili čak nepravedno — da takav, buduć je prezirao Boga i Njegove zapovijedi za cijeloga života, bude od Boga za cijelu vječnost i odbačen.

Ćudoredni zakon postoji. Tko bi ga sankcionirao, kada uopće ne bi bilo vječne kazne. Mi znamo ljudsku slaboću i pokvarenost. I dobre i pobožne ljude čista ljubav Božja i nada u vječnu nagradu ne drže toliko na uzdi, koliko ih drži bojazan, strah od vječnih muka. Zla na svijetu i onako ima preveć; a još bi ga daleko više bilo, kada ne bi bilo pakla. Poznato je, da se ljudi malo drže moralnoga zakona samo radi njegove ljepote i plemenitosti. Pokvara jače ljude priteže nego krepost; pa je mudro Bog učinio, koji je svoj ćudoredni zakon i ovakom sakcijom vječnih muka popratio. To i obični praktični razum vidi, kada zna da se državni zakoni zaista ne bi opsluživali da nije kaznenog prava: bičeva, tamnice, gladi, žeđe i same kazne smrti.

4. Nevjera u ofenzivi

Nevjera griješi i protiv načela zdravog razuma i moralne njegove svijesti kada niječe samo tako zvanu distributivnu pravdu, po kojoj Bog dobro nagrađuje a zlo kazni, a utiče se tako zvanoj kontraktualnoj pravici prema kojoj bi tekar onda Bog mogao da nas kažnjava, kada bi se mi već unaprijed s Njim bili pogodili, da nas može kazniti ili nagra-

diti, kako smo s njim to utanačili. Ovako razlaganje je i bezbožno i nerazumno, jer je Bog Stvoritelj, a čovjek stvorenje Bog je gospodar i to apsolutni svega stvorenja pa i čovjeka. Čovjek se s Njime ne može u ničemu da izjednači niti da s njim stvori bilo kakvo međusobno kontraktualno pravo;to bi poricalo Njegovu Božansku vlast. Baš bi to poricalo što nevjera traži. U tom je njezino razlaganje slabe sreće. Nisu nevjernici bolje sreće ni na drugom megdanu, koji vode protiv vjere u pakao i u vječne muke. Oni vele, nedostojno je i nemoralno, da se Bog naslađuje u vječnim kaznama osuđenika; kao da se zbilja Bog naslađuje?! Nije Bog tjelesno i ćutljivo biće, da se može naslađivati, kako to nevjera hoće, nego je baš protivno istina. Ne će Bog smrti grješnika nego hoće da se spase i da vječno žive. U ovom pravcu Bog je sve učinio, da čovjeka spasi, pače je i Svog Jedinorođenog Sina žrtvovao na Križu da spasi čovječanstvo pa i dandanas Ga na stotinama tisuća naših oltara žrtvuje samo za naše spasenje. Po tom se vidi, kako je nepravedan i glup prigovor,kao da se Bog naslađuje u mukama osuđenika. Kao da nije sam osuđenik svojom potpuno slobodnom voljom i tvrdokornošću odabrao ono što ga je sad zadesilo. Kada ga Bog i u ovom slučaju ne bi mogao da kazni, onda gdje bi bila Njegova svetost, pravda i svemogućnost?! Zločinci bi mogli da se podaju svakovrsnim grijesima, a da ih za to ni sam Bog ne može da pozove na odgovornost. Ovakovo shvaćanje ne samo da je bezbožno nego je i nehumanitarno i natražno. Bog hoće da svakoga odvrati od pakla; griješnik svojim grijesima diže se protiv Boga i hoće u pakao, jer ne vjeruje riječi Božjoj, pa ne bi li to bilo i navala na slobodnu volju grješnikovu uskračivati ono što ona po svom djelovanju traži. Tražiti od Boga da i preko svake zloće prođe, to bi bilo isto kao činiti ga najodvratnijim korupcijonistom i rušiocem svakoga morala. Ovaku svetost i pravednost Božju može samo bezbožnik i nemoralni želudac natražnih bezvjeraca da probavi!

5. Svijest vječnog proklestva

Nema sumnje da postoji pakao i da duše osuđenika u njemu trpe neopisive muke, koje su dvojake. Osuđenici ne-

izrecivo trpe radi toga, što će na vijeke biti lišeni uživanja da Ga uživaju i da budu s Njim. Bog je Stvoritelj svih ljudi. Svaka i najmanja žilica ljudskog bića od Boga je i Božja. Sve što je u čovjeku pod vodstvom zdravog razuma i vjere ide k Bogu i jedino u Njemu može da nađe svoj mir. Riječi Augustinove: »Nemirno je srce naše, Bože, dok u Tebi ne opočine«, odjek su kršćanske i prirodne ljudske duše. Grješnik još i u ovom životu, dok ga grijeh nije posve osvojio, osjeća u grijehu slom svoga duševnog života. Kako ne će nesretna osuđenička duša trpjeti kroz svu vječnost kada je zauvijeke Boga izgubila, svoje najveće dobro, a da bi zašto nego za prolazno, bezvrijedno griješno sramotno dobro. Svijest gubitka najvećeg dobra, Boga, koga je mogla posve lako uz njegovu pomoć postignuti i u vječnosti uživati, biti će takva duševna muka, koja se ne će moći usporediti sa nikakvom drugom mukom ni u duši ni u tijelu. Nije lako predočiti nam ovu vrst kazne, dok smo u ovom umrlom životu i dok su jaki utisci grješnih požuda na čovječju dušu, koja je još sa svojim tijelom spojena. Znamo da ima nježnih duša koje jaku bol osjećaju i za najmanji grijeh; a znamo da ima i takvih tvrdokožaca, koji ne prezaju ni pred najgroznijim zločinima. Ovake duše već ne osjećaju ni srama ljudskoga ni straha Božjega. To je uglavnom i posljedica postojanog grješnog življenja. Svaka duša, kada se rastane sa svojim grješnim tijelom, jasno će uvidjeti svu grdobu svoga ponašanja. Ne će se imati dokada niti će joj biti dano da se s ičim drugim zabavi nego sa sviješću vječnog prokletstva, koje će neprestano nad njom bijednom da lebdi. Neki su bogoslovci držali, da u paklu i ne će biti druge muke osim ove svijesti proklestva za svu vječnost, koja će proklete mučiti i poslije uskrsnuća u duši i u tijelu, jer će i tijelo osuđenika ovu bol nužno osjećati. No, krivo su naučavali. Ne može se nijekati odraz duševnih muka na tjelesni i osjetni život, što mi svakim danom kušamo, ali osim ovoga proklestva, koje uglavnom zahvaća duše osuđenika, po razumu, po vjeri ostaje još i osjetna kazna, koja će bez konca osuđenike mučiti; i to uprav stoga, jer je i ljudsko tijelo bilo gotovo uvijek sudioniok ljudskih grdoba. Onda je pravo i razumljivo, da i ono bude i kažnjeno prema svome saučešću.

6. Kamen spoticanja

Kada govorimo o osjetnoj kazni, koju osuđenici u paklu trpe, tada kažemo, kako se ta patnja sastoji u ognju vječnome, koga je pravda Božja užegla za pedipsu prokletnika: đavola i osuđenih ljudi. Ljudi se ne bi bunili na pakao, barem ne u ovom životu, kada u paklu ne bi bilo osjetnih muka. Paklena im je vatra najveći kamen spoticanja. Bezvjercima i grješnicima kazna u lišenju uživanja Božjega lica velikom im se ne čini, jer pravo ne cijene prijateljstvo Božje u ovom životu po milosti. Žive kao i da nema Boga — u društvu s njegovim neprijateljima; pa misle da i po smrti mogu lako da budu u Božjem proklestvu, samo da ništa osjetna ne trpe. Kazao sam da simpatija ili naša antipatija prema vjerskim istinama na njima ništa ne mogu da mijenjaju. Istina o paklenim mukama je utvrđena Božjim — Kristovim auktoritetom. Osjetne muke nalaze svoj vrhunac u ognju vječnom. Sv. Pismo na 71 mjestu govori o ognjenim mukama. Pakleni oganj ne da se s razlogom tumačiti u bilo kojem prenešenom simboličnom smislu. Crkva iako svečano nije proglasila vjerskom istinom stvarni oganj u paklu, ona je uvijek u svojoj bogoslovskoj nauci i u svom praktično katehetičkom i homiletičkom životu sveto i neporočno sačuvala objavu Božju o ognju paklenome.

Možda se nigdje nevjera i čovjek nisu pokazali otporniji u vjeri nego li je ogorčena borba proti pakla i njegove vatre. Mislim da je korisno i poučno da se poznamo sa načinom ove borbe kako se ona vodila između vjere i nevjere.

7. Opravdavost osjetne kazne

Nevjera niti je vidjela niti danas vidi ikakve koristi od paklenih muka pače kaže da se to protivi samoj Božjoj mudrosti. — Ko će ući u tajne Božje mudrosti?! Ne možemo dokučiti tajne ni našega duševnog života niti tajne naših najbližih znanaca, prijatelja i rodbine; a kako bi mogli da dokučimo tajne Božje mudrosti?! Mi priznajemo da o paklu i o paklenim mukama ne bi ništa stalna mogli da znademo, da nam to Bog nije objavio. Razum bi naš mogao koješta nagoviještati, ali mimo ovih nesigurnih nagađanja ne

bi se daleko došlo. Sada, kada znamo da postoje paklene muke i to osjetne, ipak se i našim razumom možemo dosjećati zašto ih je mudrost Božja stvorila. Čovjek treba da radi dobro a zlo izbjegava radi ljepote kreposti i radi Božje volje i ljubavi. No, koliko bi takvih ljudi bilo koji bi iz ovako čistih i plemenitih ciljeva djelovali?! Posve malo. Velika većina ljudi čini dobro a zlo izbjegava u svom građanskom i vjerskom životu iz bojazni prema kazni, koja će da ga kao krivca stigne. Sami ovi pogled bio bi dovoljan da opravda osjetnu kaznu u paklu u vidu moralnog djelovanja ljudi. Nevjera nema nikakvog pozitivnog razloga koji bi mogla da navede proti Božje mudrosti povodom osjetne paklene kazne.

Božja pravda zahtjeva da grijeh bude kažnjen. Osuđenik je odbjegao Boga za života. Kad je on prvi Boga odbacio, zašto da Bog nema prava da njega odbaci?! Griješnik je zlorabio svoje tjelesne snage živeći grješno i sa samim sobom i s drugim stvorenjima, nije li onda potpuno pravo, da baš i osjetno bude kažnjen i da tu kaznu trpi u stvorenju vatre, kada je stvorove Božje zlorabio za grješno izdovoljavanje?!

8. Kakve su muke u paklu

Vi ćete biti katkada čitali u duhovnim knjigama opis paklenih muka pa su vas srsi prolazili nad groznim opisima tih paklenih strahota. Moguće da ste češće puta slušali propovijedi o paklu za korizmeno vrijeme ili inače preko godine i za vrijeme duhovnih vježbi pa ćete biti i osuđivali živu maštu pobožnih pisaca i propovjednika, koji su na takav način te muke slikali, kao da su ih oni sami svojim očima gledali, a mi sami znamo da ih nijesu gledali niti li mogli gledati

Ja ću navesti samo jednoga, primjera radi, i to nikoga drugoga nego auktora zlatne knjižice Nasljeduj Krista, o kojoj franjevačka pobožna predaja kaže, da ju je sam sv. Ante Paduanski napisao. Ona muke u paklu ovako opisuje pogledom na razne vrste grješnika: »Što će onaj oganj drugo sažigati nego grijehe tvoje? Što se više sada štediš i tije-

lu služiš, tim ćeš teže poslije trpjeti i tim veću građu za sažiganje spremaš. U čemu je čovjek griješio, u onom će se teže kazniti. Ondje će se lijenčine usijanim šiljcima podbadati, a izjelice i pijanice strahovitom žeđu i glađu mučiti. Ondje će se bludnici i ljubitelji slasti polijevati vrelom smolom i smrdljivim sumporom, a zavidnici će od bola zavijati kao bijesni psi. (XXIV).

Sigurno je, makar i auktor bio i sv. Ante ove najčitanije knjige poslije svetoga Pisma, da ni on nije bio u paklu niti je vidio kako se osuđenici muče. Nismo dužni vjerovati, da mu je Bog na poseban način očitovao i prikazao paklene muke. Ako je to tako, reći će kogod onda zašto nas ti svećenici, pisci, pobožni ljudi i propovjednici tako mnogo plaše sa paklenim mukama, kada ni oni ne znadu, kakve su?! Makar nitko od živućih ljudi nije bio u paklu, ipak svi mi možemo vrlo dobro da znamo, da svi i najstrašniji opisi pakla, koje naša mašta radi spasonosnoga zastrašivanja iznosi, nijesu ni sjena prema onim stvarnim mukama kojima su osuđene duše podvrgnute. I ovu istinu mi znamo, jer je utvrđena Božjim auktoritetom. Sv. Pavao pišući Korinćanima piše o raju i o nagradi pravednicima pa kaže: »Što oko ne vidje i uho ne ču, i u srce čovječje ne uđe ono pripravi Bog onima koji ga ljube« (I Kor. II,9). Uvijek se uspoređuju pravednici i prokletnici kao suprotnosti. To je i na sudu zdravog razuma i na sudu vjere. Ako je Bog pripravio onaku nagradu odabranicima; naprotiv pripravit će takvu kaznu osuđenicima: za koju niti je oko vidjelo niti uho čulo niti je u srce čovječje ušlo ono što je Božja srdžba i pravda pripravila onima koji ga mrze! Mislim da je zaključak valjan i za etiku i za dogmatiku.

9. Kvalitet zemaljskog i paklenog ognja

Kao što je nepobitna istina o opstojnosti raja tako je isto o opstojnosti pakla. S ovim nije kazano, da pakao i paklene muke, osobito u načinu kazne osuđenika, nijesu tajna i to vrhunaravnog reda, u koju mi ni našim sadašnjim razumom ne možemo da zagledamo niti ga možemo našim duševnim moćima da uobličimo ili očima da vidimo. Stvarno postojanje ognja paklenog nipošto ne znači, kao da bi taj

oganj ma u ičemu bio sličan našemu ognju, koji je Bog ostavio ljudima na službu. Niko ne kaže niti smije razborito da kaže, da osuđenici gore u paklu onako po prilici, kako drva ili ugalj u peći izgaraju. Mi znamo, da do uskrsnuća osuđene duše nemaju tijela i da duša, koja je duhovna i besmrtna ne može da izgara onako, kako to tvari izgaraju. Pače i poslije uskrsnuća osuđenih duša tjelesa ne će moći izgarati onako, kako ih sada vidimo sagorjevati u modernim krematorijima, jer njihova formacija biti će posve drugoga riza, a i ona će sama biti besmrtna i prema tome ne će moći da trpe na način, kao što trpe naša današnja tjelesa. Znamo da je teško pojmiti, kako sada trpe osuđene duše u paklu, koje još tijela nemaju. Nemogućnost našega poimanja ne isključuje stvarnost patnje u ognju paklenomu. Mi znamo, da Bog može da učini i da stvori neizmjerni broj kombinacija, o kome mi ni pojma ne možemo da imamo. Kao što ne znamo na koji način Bog spaja našu dušu i naše tijelo u jedno jedinstveno biće — čovjeka, zašto činimo zavisnim opstojnost pakla i paklenih muka o tome, jer mi tobože ne možemo ni da shvatimo niti da si predstavimo, na koji način duše trpe osjetne muke u paklu?! Kao da Bog i ne zna i ne može usko spojiti duše osuđenika sa vječnim kaznama, na sličan način kao što je spojio našu dušu i naše tijelo, makar mi ni ove nama najbliže činjenice ne možemo da shvatimo.

10. Uvjetna neumrlost

Pakao i muke paklene, ma kako bile strašne, ipak se ne bi ukazivale tako grozne, kad bi im bio barem jednom kraj. Ali je baš u paklu to najteže, što on ne će imati nikada kraja ni konca. Vječan je. Kršćanski krivovjerci još od Origenova vremena pa do današnjih liberalnih protestanata — pa i liberalni nazori reformnih katolika — pod raznim vidicima neumorno su nastojali da poreku barem vječnost paklenih muka. Jedan od poznatijih takovih vođa jest engleski doktor teolog Eduard White sa svojom teorijom o tako zvanoj uvjetnoj neumrlosti (L'immortalité conditionelle). To jest, duše blaženika navijeke će Boga uživati. Neumrlost i uživanje Boga za odabranike bit će poseban Božji dar, koji su oni barem donekle i zaslužili svojim kreposnim životom

No, duše osuđenika u paklu, ne će vječno živjeti nego samo određeno vrijeme, dok ne zadovolje pravdi Božjoj za počinjene grijehe. Kada ovo učine, onda će njihova duša umrijeti nekom prividnom smrću, jer ovaj engleski doktor ne vjeruje u prirodnu neumrlost ljudske duše. Dakako, da ova i ovoj slične teorije dolaze u sukob sa vjerom i razumom, koji računaju na besmrtnost duša i na pozitivne rezultate kršćanske objave i teološke znanosti.

O vječnosti paklenih muka nema i ne može da bude nikakvih sumnja. Borba se vjere i nevjere okušala i na biblicističkom polju, kad se svaka riječ aionios - vječan - kritičnom promatranju podvrgla. Konačni rezultat znanstvene egzegetičko kritičke borbe svršila je u prilog našem dogmatičkom gledištu koje drži uz vječnost paklenih muka i prema mišljenju samoga sv. Pisma, jasno utvrđenu na desecima i desecima mjesta. Nauk sv. Pisma, koji su branili još od najstarijih vremena svetih otaca: Teofil antiohijski, Justin, Polikarp, Jeronim, Grgur Nazianzen do današnjih najmodernijih egzegeta i dogmatičara: Jungmann, Pasch, Pohle i Bartmann, čvrsto je osnovan.

11. Na drugom terenu

Protivnici paklenih muka misle da će biti bolje sreće na filozofskom polju pa odatle neumorno jurišaju na ovu za njih zaista tešku i dosadnu vjersku istinu. Oni kažu: pa kako je moguće složiti Božju neizmjernu dobrotu sa paklenim mukama?! Je li moguće, da će Božja dobrota moći da vijekom podnosi muke i patnje svojih osuđenih stvorova, koji su u nje bačeni samo radi jedne kratke grješne naslade?!

Nema sumnje, da bi svima nama bilo draže, da nema paklenih muka, jer nas se kao slabih i grješnih ljudi malo i ništa ne doimlju sve one zle posljedice u ćudorednome životu, koje bi nastale, da pakla nema. Što se pak tiče Božje dobrote, dakako da pakao nije potekao iz Božje dobrote niti li iz njegova milosrđa. On je djelo Božje pravde i Božje mudrosti u čuvanju ćudorednoga reda.

Dobrota nas je Božja stvorila, otkupila, posvetila, grijehe nam oprostila; a pravda nas Božja pedipsaje. Ako se pak pita: Je li mogao Bog i bez pakla na drugi način grješnike kažnjavati i popravljati tada ne možemo ni u ovom

stavljati Božjoj moći bilo kakva ograničenja. Kada je Bog ovakav red postavio, tada naš razum ne može iznaći bilo koji opravdani razlog, koji bi poricao ili u laž dovodio ono što je Bog dobro, mudro i pravedno uredio, pa se to odnosilo makar i na vječne paklene muke. Krivo protivnici čine, kad i pitanje Božje dobrote nekako na taj način kidaju, kao da onaj Bog, koji je dobar i predobar nije isto tako i neizmjerno pravedan i neizmjerno mudar. Kada govorimo o paklenim mukama, tada treba da imademo sva Božja savršenstva pred očima. Tekar onda ne ćemo se razložito smjeti buniti proti pakla, kada smo ga svestrano promotrili.

Moderni pravnici imadu krivo kada kažu, kao što je to govorio francuski pravnik Jules Simon, da paklene muke i kazne ne mogu vječno postojati radi toga, jer da svaka kazna za grijeh ili prekršaj u sebi uključuje i ljekovito sredstvo popravka i poboljšanja. Dakako, da se vječno osuđene duše ne mogu ni popraviti ni poboljšati. Promislimo malo, je li baš ispravno ovo pravno stajalište. Nije nikada ni u prirodnom ni u građanskom, pa dotično ni u božanskom pravu.

Svaki grijeh traži sam po sebi kaznu. Zakonskom prekršaju odgovara neka kazna kao jamstvo za opsluženje zakona i to bez obzira, hoće li se prekršitelj u budućnosti popraviti ili ne će. Zakonodavaoc, bio ljudski bio božanski, može i popravak u naumljenoj kazni imati u pameti, a može ga i neimati. Ako ga ima tada ga ne može imati kao prvi cilj nego tekar kao drugotni. Zakonodavcu je glavno da se zakon u zajednici drži, jer je za dobro zajednice. Ko ga prekrši tome je kazna namijenjena, bez obzira na njegov popravak. Dakako da vječna kazna u paklu nema tu svrhu da popravi osuđenika nego samo tu, da trpi radi svojevoljnih grijeha i Božjih uvriježenja i da na taj način zadovolji pravdi Božjoj, kad se nije htio da odazivlje dobroti i Božjem milosrđu koje ga je pozivalo na pošteni i kršćanski život.

12. Trajanje grijeha i kazne

Uopće je nesmišljeno i nemoralno prizivanje na trajanje grijeha, koji ne bi smio da bude dugotrajnije kažnjavan nego li se sam grijeh događao. Zbilja čovjek ne zna po ko-

me se pravu ovakvi plitki razlozi iznose?! Mi znademo da se građanski zakoni ovoga pravila ne drže. Ubojstvo, otimačina, nečistoća, čedomorstvo čine se obično u vrlo kratkom času i onda se ovakva zlodjela ne bi mogla godinama da kazne! Po kome to pravu, ne znam. Svakako ovakav prigovor ni vjera ni razum ni pošteno srce ne odobravaju. Uostalom grijeh, iako se on počinja u kratkom času, njegove posljedice su obično trajne u moralnom, individualnom i društvenom životu. Na primjer teško sam uvrijedio moga dobroga oca. Časovita je uvreda i kletva jednom kroz zrak odjeknula ali ona ostaje i u mojoj sinovskoj duši, koji sam oca uvrijedio i u njegovoj roditeljskoj duši, koji je uvrijeđen sve dotle, dok se uvreda ne popravi i ne oprosti. Takovo stanje traje, katkada i godinama i godinama u ovom životu. O svakom smrtnom grijehu moramo jedno te isto da kažemo. Pače uvrijeda Božja traje preko cijele vječnosti, ako se prije smrti ne oprosti pokajanjem i ispovijeđu. Stoga vječna kazna u paklu prati vječni grijeh svake osuđene duše, koja je radi njega došla u onako žalosno stanje.

13. Obraćenje po smrti

Njemački teolog iz protestantskih redova Hirscher zagovarao je i mogućnost i činjenicu obraćenja grješnika poslije smrti. On se služio sa prividnim razlozima, koji se na prvi mah vrlo dobro doimlju. On veli, kako u ovom životu grješni čovjek ne može da bude uvjeren o težini smrtnog grijeha, koji bi za sobom imao tako strašne i vječne posljedice. Slaboga čovjeka sve mami na grijeh: njegova pokvarena narav, đavao, svijet. On se ovako jakim utiscima i začaravanju ne može da otme. Griješi, ali sam niti zna niti li hoće da tako teško Boga vrijeđa. Poslije smrti duša više nema onih grješnih veriga, kojima je bila na ovoj zemlji sapinjana. Bez ovih velikih grješnih negvi ona mnogo bolje upoznaje svoje žalosno stanje te ćuti veću potrebu i jaču volju da ga izliječi. Onda se ona bez dvojbe pobuđuje na žalost i na kajanje radi bezbrojnih grijeha počinjenih u svom prošlom životu, dok je bila sjedinjena sa grješnim tijelom. Hirscher ne kaže, da to mora biti za svakog grješnika i za sve grijehe bez razlike, ali barem da bi moralo biti za mnoge

grijehe, osobito one, koji se čine više iz slaboće nego iz zloće. Dakako da ovaj teolog drži kako se i Bog ganjiva nad ovim pokajanjem i grješniku oprašta vječnu kaznu. Kad bi se radilo o samoj mogućnosti, Hirscherova teorija nije nemoguća. Ali, kada se pita, da li je ona sada, u ovo doba i u ovom stanju stvari pristupljiva, moramo je potpuno zabaciti. Ne pita se: bi li bilo moguće i ovako obraćenje, kako ga Hirscher prikazuje, nego da li se ono događa. Baš je ovako obraćenje i prema pozitivnoj Božjoj odredbi isključeno. Sv. je Pavao opominjao Korinćane na dobra djela u ovome životu, za koje će jedino odgovarati na Kristovom sudu: »Jer nam se valja svima javiti na sudu Kristovu, da primi svaki, što je učinio tijelom, bilo dobro, bilo zlo« (II Kor. V, 10). Da smrću prestaje vrijeme zasluga i krivnje opće je uvjerenje cijeloga čovječanstva, sadržano u sv. Pismu na više mjesta, teoretično i praktično potvrđeno neprevarljivim auktoritetom sv Crkve. Uostalom to je i inače po razumnom razlaganju dosta utvrđeno. Smrću počinje novi život. Tijelo ide u grob da čeka uskrsnuće a duša u drugi novi život. Zna se, da je čovjek, štogod je radio, da je radio kao biće sastavljeno od duše i tijela. Posve je prirodno, da čovjek, koji je razumno a prema tome i ćudoredno biće bude pozvano na sud na koncu svoga vremenitoga života. Suviše, kada bi se dopustila mogućnost da se ljudi mogu pokajati i poslije smrti, svak će lako uvidjeti kod naše ljudske slaboće, površnosti, lakoumnosti, kako bi vrlo loše stalo sa našim ljudskim ovozemnim moralom. Božja mudrost je svjetovala i htjela — a i razbor naš to vidi — baš ovaku providnosnu uredbu o konačnoj odgovornosti čovjeka na času smrti; jer se njom mnoga etička, socijalna i individualna dobra zaštićuju. U Hirscherovoj teoriji iščezla bi konačna razlika između dobra i zla kao između najvećih svetaca i najvećih zločinaca, kada bi konačno svima bila jedna te ista svrha; što, niti je Bog mogao pripustiti, niti zdrav razum odobriti, jer se to samo po sebi isključuje.

14. Nejednakost kazne, broj osuđenika i mjesto pakla

Ne treba posebno ni isticati, jer je to i po sebi jasno, da u paklu nisu jednake muke za sve osuđenike. One su neje-

dnake prema nejednakom broju smrtnih grijeha i njhove vrsti. Veliki je pjesnik Dante u svom velebnom spjevu »Divina Commedia«, u njegovu dijelu: »L' inferno« slikovito opisao razne vrsti grijeha i grješnika, što svaki radi svojih grijeha onamo ima da pretrpi.

Nas bi sve zanimalo znati, što se sve ima kazati o broju osuđenika. Biti će jasnije, ako ovako postavim pitanje: koliko se ljudi gubi a koliko spasava? Ali mi opet dobro znamo, da se na ovaj upit ne može dati tačan odgovor. On je ovisan o raspoloženju pojedinih ljudi. Bilo je i ima takovih rigorista, strogih ljudi, koji kažu, da se vrlo malen broj spašava, pače i među samim kršćanima i među katolicima. Drugi su pak tako laksni, širokih rukava, pa oni tvrde, da se rijetko ko gubi. Valjda će biti negdje istina po srijedi. Da utvrdimo ovo naše mišljenje, možemo se prizvati na neke razumne i vjerske istine, koje daleko više vojuju za veći broj odabranika nego li osuđenika. Vjerska i razumna je istina da je Bog stvorio čovjeka iz Svoje dobrote, ljubavi prema samome čovjeku. Vjera nas uči, da Bog hoće, i to u pravom smislu htijenja — ne samo po platonsku — nego da živo hoće, da se svi ljudi spase. Dakako, da je Bog dao svim ljudima bez razlike barem dovoljna sredstva spasenja. Krist je svojom Božanskom krvlju vas svijet od grijeha otkupio: od grijeha istočnoga i od osobnih grijeha. U svojoj Crkvi osigurao je izvore Svojih Milosti u svetim Sakramentima. I inače Bog na sve ljude neposredno djeluje Svojim milostima. Mi znamo iz Objave, da se ne će mnogo za spasenje. Pobožni lupež nije bio bogzna kako bogat po svojim dobrim djelima, pa se u zadnji čas spasio. Sigurno, ne po svojim zaslugama, nego krepošću Kristove milosti. I za najvećeg je grješnika dovoljno savršeno kajanje, kada nije u stanju da primi sv. Tajne umirućih, da se spasi. Teško je tačno ustanoviti: je li se lako poslije dugoga grješnoga života savršeno iz ljubavi prema Bogu pokajati; ali treba ipak pobožno vjerovati, da Bog i Božja milost ne ostavlja umrlog čovjeka, dok je još u ovoj dolini suza. Ima grijeha, ka što je upravna direktna mržnja na Boga, koja se nažalost danas u boljševičkom pokretu opaža, pa je teško vjerovati, da će i ovake Bog u zadnjem času spasavati — no ni ovakvi slu-

čajevi nisu po ničemu, ni po vjeri ni po razumu, isključeni; dok smo skloni vjerovati, da će Bog imati višega smilovanja prema teškim grijesima, koji potječu iz ljudske slabosti na pr. srditosti, mekoputnosti. Kada bi se veći broj ljudi, posebno pak kršćana i katolika gubio, onda bi nam teško bilo kombinirati volju Božju o spasenju svih ljudi kao i Kristovo Otkupljenje, koje daleko nadilazi u Svojim zaslugama sve naše pa i najteže i najgroznije grijehe. Uostalom zdrava nas pamet svjetuje i kršćansko nas pobožno čuvstvo nutkuje, da se u interesu našega spasenja tačno držimo Kristovih zapovijedi: »Bdijte i molite, da ne padnete u napast t. j. u grijeh!« Još i one zapovijedi treba da se sjećamo: Budite pripravni t. j. u milosti Božjoj, bez smrtnoga grijeha, jer ne znate dana ni časa, kada će vas smrt zadesiti. Nađe li nas nepripravne, dakako, da ćemo biti osuđeni.

Još jedna velika okolnost vojuje za veći broj odabranika nego li osuđenika. Mi znamo i dužni smo vjerovati, da ima bezbroj blaženih koji uživaju Boga licem u lice: svakoga staleža, roda i jezika. Broj njihov nitko ne može da izbroji. Naprotiv nismo dužni vjerovati, da ima ma jedan čovjek koji se je izgubio. Ni smo dužni vjerovati ni u Judino izgubljenje, premda riječi Kristove: Bolje bi bilo da se onaj čovjek ni rodio nije, mnogo znače za njegovo izgubljenje. Dakako, da moramo razborito vjerovati, kada vidimo bezboštvo, prezir vjere, javni i privatni nemoral, da broj osuđenika ne će biti u nikakvom slučaju malen.

Još bi nas moglo da zanima pitanje, gdje se zapravo nalazi mjesto pakla: u utrobi zemlje, na suncu, na mjesecu, u zraku. Mnogo se o tom i govorilo i pisalo, a da se o mjestu gdje se pakao nalazi ništa stalna nije saznalo. Buduć ni ja ne mogu ništa nova da iznesem, radi praktične koristi sviju nas, zaključiti ću s riječima sv. Ivana Krizostoma, koji je još u svoje doba u ovom predmetu mudro kazao: » Ne ispitivajmo znatiželjno, gdje je pakao, nego svu svoju pomnju uložimo da u nj ne dođemo!«

Sofija Brajša, Zagreb:

KATOLICI I CIVILNI BRAK

RE'SUME'. — *Les catholiques et le mariage civil.* — La nation où la famille n'est pas solide ne peut pas prospérer ni se développer. — La famille ne peut pas être solide si le mariage est privé d'indissolubilité. — Les plus grand ennemi d'une saine famille, par conséquent le plus grand ennemi d'une nation est le mariage civil avec la dissolubilité du mariage. Le mariage sans l'indissolubilité est condamné à la mort. La conséquence en est la chute de la famille et de la nation. La dissolubilité, à elle seule, est la raison suffisante pour supprimer le mariage civil. — Dans le mariage civile est impossible l'éducation de ces rares enfants qui en proviennent. — La criminalité des enfants est aussi la conséquence du mariage civil. — L'indissolubilité du mariage délivre l'homme et la femme de beaucoup de malheurs en les forçant de bien examiner les conditions avant de se marier. — Le fait d'inssolubilité et la pensée à cette-ci donnera une bonne occasion pour la réconciliation de l'homme et de la femme s'ils sont en désaccord. — La paix de la conscience est impossible dans le mariage civil.

Svatko se veseli napretku svoga naroda i svoje domovine!

Domovinu ne sačinjavaju naša brda i doline, šume i njive, naše brze rijeke i lijepo naše plavo more, već i stotine hiljada Hrvata. Njima je Bog dao tu krasnu zemlju, da na njoj živu, muče se i rade te da uživaju plod svojih muka i mir čiste savijesti.

Svako deklamiranje o velikoj ljubavi prema toj lijepoj hrvatskoj grudi postaje upravo smiješno, ako se u isti čas ne brinemo i oko obnavljanja i povećanja hrv. naroda te ako ne nastojimo spriječiti uništavanje Hrvata, koje ima za žalosnu posljedicu to, da je naše djece sve manje te da u mnogim obiteljima gledamo zadnju ili bar predzadnju generaciju, iza koje će doći na njezinu zemlju plodni tuđinci sa velikim brojem zdrave i vesele djece.

Znadete vrlo dobro, da novi naraštaji, zdrava i čvrsta tijela, te jaka i bistra duha, koji bi nam bili na čast i ponos, mogu doći samo iz zdrave i složne, vesele i požrtvovne obitelji.

Takva obitelj jedina je garancija nesamo za to da ne će nestati Hrvata, nego i za to, da će naš narod biti u moralnom i materijalnom pogledu na pravoj visini te da će igrati vidnu ulogu nesamo unutar nego i u Evropi uopće.

I.

Nema svetinje, na koju bi protivnici vjere toliko napadali kao na svetost i nerazriješivost braka,znajući, da kršćanski brak, a napose kršćanska i sveta majka preporađaju svijet u Kristovom duhu.

Obitelj je najvažnija društvena zajednica u narodu. U njoj se veže jedan muž s jednom ženom u svrhu, da rađaju Bogu, svom narodu i sebi djecu, koju će uzgojiti za Boga,na ponos i diku svoga naroda, te da se istodobno do smrti pomažu i u ljubavi sprovedu dane ovozemnoga života.

Oduzmite tom savezu muža i žene, koji nazivljemo brak, a koji nastaje ženidbom, n e r a z r i j e š i v o s t, oduzeli ste mu sav čar i privlačivost, svu snagu, potkopali ste temelje na kojima stoje sve one kuće, u kojima živu sretno i zadovoljno naše obitelji, iz kojih izlaze neprestano novi, svježi i za životnu borbu sposobni Hrvati.

Zar ćete s veseljem udavati svoje kćeri, kad budete znali, da će one ostati kod svojih muževa, dok se ti ne predomisle, te vam ih ne vrate natrag?

Zar će naše djevojke s veseljem čekati onaj sretni dan, kad će se odlučiti da sve svoje duševne i tjelesne sile predaju odabraniku svoga srca, ako im bude ma i u najdubljem kutiću njihova srca ležao tvrdi kamenčić sumnje, da ta ljubav ipak neće biti vječna, već da smiju njihovi budući muževi promjeniti mišljenje i svu ovu poeziju života pretvoriti u pustoš, gdje vlada sebičnost i najveći materijalizam?

»Dok si lijepa, zdrava, mlada, dok ne dođe teška borba za opstanak, dok mi se ne otvore oči te vidim, da nijesi za mene, dok se ne sretnem s onom koja će biti bolja od tebe, do tog dana bit ćeš mi ti dobra, a onda ćemo svaki poći za svojom novom srećom. Mene ne će za to peći savjest, jer ja nijesam tome kriv! Sudbini se ne mogu oteti! Nemam ništa proti tome, ako je i ti slijediš!«

Tako govori dandanas cinički mnogi muž svojoj ženi. Na nj ne djeluju ni ženine molbe ni plač djece, ako su ih uopće imali. Takav muž ostavlja sve i ide svojim putem.

Ima nažalost i takvih brakova, gdje oba bračna druga *sporazumno* žive nedopuštenim bračnim životom. Oni se ne rastavljaju, žive pod istim krovom, ali muž podržaje nedopuštene odnošaje sa drugom ženom, a žena s drugim mužem.

Događa se i to, da muž šalje ženu, da nemoralnom životom zaslužuje novac, koji onda zajednički troše. Kolike li sramote i poniženja za čovjeka, koji se na taj način snizuje do životinje. Takve su žene i muževi gore od životinja, jer životinja nema razuma, a čovjek će, uz milost Božju, moći obuzdati svoje strasti i živjeti prema odredbi Božjoj.

Iz dosada navedenoga jasno se vidi, da ne može biti sreće ni zadovoljstva u obitelji, ili točnije, da ne može uopće prava obitelj ni postojati, ako je ne postavimo na čvrste temelje, koje daje obitelji samo kršćanska vjera.

Iz nauke naše vjere vidimo, da ona shvaća ispravno brak, kad mu postavlja za cilj *d j e c u* i *vjernost do groba*, a s druge strane daje mu i mogućnost, da uzmogne toj teškoj zadaći i udovoljiti time, što ženidbu uzdiže na sakramenat, čime je kršćanskom braku dano osobito posvećenje i osigurana posebna pomoć Božja u borbi za potpuno postignuće ciljeva kršćanske ženidbe.

Bog je nizmjerno mudar, te ne čini ništa, što ne bi bilo razborito i na mjestu i što ne bi bilo bez dostojne svrhe.

Zar mislite, da bi ženidba bila sakramentom, kad bi se uz našu ljudsku narav, oslabljenu istočnim grijehom i sklonu svakom zlu, mogla lako postići svrha ženidbe bez osobitog posvećenja iste i bez posebne pomoći Božje?

Ili zar mislite, da se svrha ženidbe dade postići bez obzira na osobitu pomoć, koju nam Bog nuđa u sakramentu ženidbe?

Da se to ne može postići, najbolji nam je dokaz ono, što su doživjeli svi oni, koji su ženidbu od sakramenta degradirali na obični građanski ugovor, koji se dade sklopiti i ukinuti te promijeniti kao svaki drugi ugovor, iako možda negdje uz veće, drugdje uz manje mjere opreznosti.

Tim dolazimo do tkzv. c i v i l n o g b r a k a! Kad bi taj bio opravdan, morao bi donijeti veću sreću nesamo bračnim drugovima nego i njihovoj djeci, a posredno i državi!

No što je doživjela Francuska sa civilnim brakom? Francuza je svaki dan to manje! Ne pomažu ni obilne nagrade za obitelji sa brojnom djecom, ni nikakvo jadikovanje, jer se kršćanski nerazrješivi brak, neda ničim nadoknaditi.

Gdje je negda sve vrvilo neprestano obnavljajućim se generacijama, ušao je u modu najprije tkzv. Zweikinder-, zatim Einkind-, a napokon Keinkindsystem!

Slično vidimo i kod drugih naroda, koji su ženidbu odijelili od vjere te Crkvi oteli glavnu riječ u toj stvari.

Istim putem ide i Njemačka u krajevima, gdje prevladavaju protestanti, a Berlin se smatra jednim od najnemoralnijih gradova na svijetu!

Što da kažemo o boljševičkoj Rusiji? Propadanjem kršćanstva množe se svuda slučajevi pobačaja, kojim se ubijaju djeca u utrobi matere, a i žene stradavaju u stotinama hiljada slučajeva životom.

U Rusiji ne postoji uistinu više ni brak ni obitelj. Sovjetski brak nije drugo nego obična pogodba o zajedničkom životu bez ikakvih formalnosti učinjena pred bilo kojim državnim sovjetskim činovnikom. Zajednički se život može razvrći vrlo lako. Dosta je jednostrana želja izražena opet pred bilo kojim državnim činovnikom. Uslijed toga nema sovjetski brak praktički nikakve vrijednosti. To potvrđuje sovjetsko civilno pravo, koje ne čini nikakve razlike između braka i konkubinata. Sovjetsko bračno pravo ne traži od supruga nikakove vjernosti. Zato može dijete rođeno u sovjetskom braku imati pravno za oca bilo zakonitog muža žene, bilo drugog čovjeka, koga označi majka kao oca. Tako će iz kršćanske Rusije nastati životinjsko stado ljudi.

II.

Bračna veza bez nerazrješivosti gubi svu privlačivost te je osuđena na hitro rasulo, a posljedica toga jest, nesamo propast pojedinih obitelji, već i cijelog naroda.

Budući da je baš *razrješivost* glavna oznaka civilnog braka i glavna *razlika* između crkvenog i civilnog braka, to bi već sama ta razlika bila dovoljan razlog, da zabacimo civilni brak kao jednu vrlo pogibeljnu i vrlo štetnu instituciju.

No civilni brak ima i drugih grozno štetnih posljedica, a jedna od najtežih jest ta, što onemogućuje dobar odgoj i onog malog broja djece, koja se u takom braku rađaju.

Pomislite si u jednoj obitelji djecu, koja imadu kraj živog oca i očuha, a kraj žive majke i maćehu! Zar im ne će srce svisnuti od boli, kad znadu, da se njihova majka ili otac brinu za drugu djecu, a njih, svoju rođenu djecu, prepuštaju drugima? Kome da se iskreno prislone i izjadaju? Na čijim grudima da se stople i otpočinu ta jadna nedužna djeca?

Koliko puta takva djeca puno trpe gledajući u ocu preziratelja njihove prave majke koju je on zamijenio s drugom ženom, ili u majci bezosjećajnost prema ocu koga je ona ostavila! U nevinom srcu djeteta uskipi strast i ono počinje u svojoj duši misliti, kako bi osvetilo ljubljenu majku ili dragog oca, kad u drugoj ženi očevoj ili u drugom mužu majke gleda uzrok svoje nesreće!

Obično se događa, da takva djeca slabo što doznaju o Bogu, koji ima jedini pravo na osvetu, i koji može i hoće svakome da pomogne, ako čovjek samo hoće da Mu se preda i da po Njegovim zapovijedima živi i Njegovu pomoć zaprosi.

Takva djeca osjećaju silnu nepravdu, koju im trpi mati ili otac, te uslijed koje i ona stradavaju. To su mali mučenici, koje može shvatiti samo onaj, koji je sam to kušao ili koji je barem izbliza promatrao kadgod takvu obitelj, u kojoj su roditelji pošli svaki svojim putem.

Reći će kogod: pa kod nas nema civilnog braka, a ipak ima dosta takvih slučajeva.

Jest, kod nas se često događa,da muževi otjeraju svoje prave žene i uzimaju druge, a žene ostavljaju svoje muževe i traže druge, ali takvi slučajevi nijesu barem zakonom odobreni, pa smatramo takve veze običnim priležništvom ili konkubinatom, koje držimo nečim nečasnim i nepoštenim.

Civilni brak pak omogućuje svim tim neurednostima da nađu odobrenje u zakonu te ih time favorizira, t. j. ide im na ruku. Ono što se bez civilnog braka smatra sramotom i stoga sakriva, postaje po civilnom braku dozvoljeno i časno.

Istina ni kod nas nije u tom pogledu sve u redu. Iako zakoni ne dozvoljavaju, da se brak sklopljen u katoličkoj crkvi razvrgne, stvorila je nezakonita praksa razne mogućnosti, da se prelazom na drugu konfesiju, a osobito na starokatolicizam dođe do nekakvog raspusta braka, koji omogućuje drugi brak u tim vjeroispovjestima.

Tu krivu praksu su viši sudovi više puta proglasili protuzakonitom, a takve brakove običnim konkubinatom, ali mi katolici imamo uslijed svoje političke nesloge uslijed toga, što zaziremo od toga, da i u politici pokažemo svoje katoličko vjersko osvjedočenje, premalo riječi, da bismo mogli isposlovati, da se nama u prilog postojoći zakoni obdržavaju i novi stvaraju, koji bi poštivali i uzimali u zaštitu naše katoličko shvaćanje braka.

Da moramo biti na oprezu, najbolje se vidjelo prošle jeseni, kad je Kongres pravnika iz cijele države, koji se je obdržavao u Zagrebu, stvorio na svom vijećanju u saborници na Markovom trgu zaključak, da se ima nastojati, da se u našoj državi uvede obligatorni civilni brak. Iz toga vidimo, kakve planove ima naša framasonerija, a na nama je, da složnim nastupom katolika u politici spriječimo uzakonjenje civilnog braka, od kojeg bi bila ogromna šteta nesamo za naše duše već i za egzistenciju našega naroda.

* * *

Vratimo se djeci! Ona su najveća žrtva civilnog braka! Redovito takva djeca imaju slabi ili nikakvi vjerski uzgoj. Iz iskustva znademo, da čovjek koji živi svijesno u nekom griješnom stanju, a ne će da ga se ostavi, ne može vjerski uzgajati djecu. Kako će voditi djecu Bogu onaj, koji živi s Njime u otvorenom neprijateljstvu? Takav ne može govoriti djeci o Bogu. Ne može s njome iskreno moliti, ne može ih voditi u crkvu ona majka, koja je drugoj ženi otela muža te drugoj djeci oca!

Što da kažemo u tom pogledu o ocu, kojemu djeca ne smiju spomenuti Crkve ni Božjega imena, jer mu sve to redovito uzburka savjest i kao da ga sjeća na ono, na što on ne će da misli, t. j. na pogaženu vjernost obećanu pod prisegom pred oltarom majci njegove djece?

Ako pak takvi bračni drugovi dugotrajnom borbom u svojoj duši ušutkaju svoju savjest te se riješe svega, što ih je vezalo s Bogom i vjerom, pa postanu samo ljudi ovoga svijeta, onda tekar osjete njihova djeca, što znači živjeti samo za ovaj svijet!

Takvi roditelji nemaju obično nikakve požrtvovnosti, nijesu kadri ništa da pretrpe za djecu, koju smatraju najvećim teretom. Ljubav prema djeci postaje u njihovoj duši puka fraza.

Ako se toj duševnoj pustoši pridruži još i materijalna bijeda, onda je nesreća djece potpuna, premda ni materijalno blagostanje ne može nikada samo po sebi nadoknaditi kršćanskog uzgoja, koji jedini čini djecu sretnom i uravnoteženom.

Kad se zamislimo u prilike takvih obitelji, lako ćemo razumjeti, zašto dandanas sa uskolebanom bračnom vezom raste kriminalitet djece.

Maloljetni zločinci su karakteristika našega vremena. Policija, sudovi i zatvori imadu s njima sve više posla. Koga nijesu uzgojili roditelji u strahu Božjemu, toga obično dobiva na uzgoj policija i sud. Dakako da je moderni napredak u tome koješta dobra stvorio: imamo posebne zatvore za mladež, gdje se muče s njome svećenik i učitelj, imamo posebne suce za mladež i koješta drugo, ali svi ti otvoreno će vam u svako doba priznati, da riječ dobrih i bogoljubnih roditelja kudikamo više vrijedi nego njihova.

Bogoljubni uzgoj djece u roditeljskoj kući ne da se ničim nadoknaditi, a civilno vjenčani supruzi, koji nijesu mogli dobiti blagodati sakramenta ženidbe, moraju da zaziru od svakog načina uzgajanja pomoću pomisli na Boga, koji sve vidi i zna te pred kojim ne može dijete niti svojih misli sakriti, a kamoli svojih čina.

Je li čudo, ako takvo dijete podlegne prvoj većoj napasti, koja će možda odlučiti cijelim njegovim životom! A

kad počini takvu pogrješku, ne će naići na pomoć kod svojih roditelja, jer oni ne znaju trpjeti sa svojom djecom kao što ne znaju potrpjeti ni jedan drugoga niti svladati svojih napasti, već traže lijeka obično u promjeni te ostavljaju jedan drugoga na cjedilu!

III.

No bračni drugovi sami nisu puno manja žrtva modernog shvaćanja braka, kojemu shvaćanju pogoduje civilni brak.

Moderni se čovjek boji doživotnosti bračne veze tobože iz samilosti prema onima, koji su se nesretno vjenčali, ne upoznavši na vrijeme dovoljno jedan drugoga.

Isto tako smatra moderni čovjek groznom nepravdom, da muž kojemu supruga neizlječivo oboli, poludi ili sl., ne može uzeti drugu ženu, ili da je žena do smrti vezana na muža, pa makar isti došao zbog dokazanog zločinstva u doživotnu tamnicu, neizliječivo obolio ili sl.

Rekli smo već, da je glavna i bitna oznaka kršćanskog braka nerazriješivost bračne veze. Nadalje valja istaknuti da i sama mogućnost razriješivosti, pa makar i uz najteže uvjete, ruši idealne temelje bračne veze. Sama mogućnost razriješivosti braka, pa makar i uz ozbiljnije i teže uvjete, pogoduje neozbiljnom i lakoumnom sklapanju brakova samo iz materijalnih razloga, dok onaj strah, što ga svaki kršćanin osjeća pred samom pomisli, da je bračna veza nerazrješiva, ima bezuvjetno dobru posljedicu, da svaki kandidat za ženidbu najozbiljnije prosuđuje osobu i sve okolnosti prije nego pođe s njom pred oltar.

Baš misao na to sili onoga, koji misli za ženidbu, ili onu koja misli na udaju, da svog odabranika odnosno svoju odabranicu svestrano prouči i s obzirom na tjelesno zdravlje i s obzirom na karakter ili moralnu kvalifikaciju.

Misao na sve to čini sklapanje ženidbene veze jednim od najozbiljnijih koraka u životu te ima za posljedicu to, da se taj ozbiljni korak ne sklapa na temelju čuvstva i fantazije već i na temelju najozbiljnijeg rada zdravog razuma.

Ta silna ozbiljnost čini, da se mladić radije odluči za zdravu, nabožnu i dobroćudnu, te za njega dovoljno inteligentnu i inače sposobnu djevojku, pa makar i siromašniju,

nego za kakvu bogatu, kojoj možda manjka zdravlja ili prave karakternosti ili još koje drugo dobro svojstvo, koje posjeduje ona siromašnija.

Činjenica, da ništa ne može razriješiti bračne veze, osim smrti, omogućuje rehabilitaciju pomračene bračne sloge, omogućuje, da se pomirenjem i oproštenjem mogu bračni drugovi, ispremlaćeni težinom života, opet sastati uvidjevši i priznavši svoje pogrješke.

Nerazriješivost bračne veze stvara istina mučenike, ali stvara istodobno junake, koji svojim junaštvom nadjačaju ljudsku slabost, te svojim primjerom upozoruju okolinu na veliku vrijednost na kršćanskom temelju zasnovane obitelji.

Razriješivost braka stvara nasuprot kukavice, koje popuštaju pred prvim većim potresom u bračnom životu.

A mir duše? Nema tog mira kod bračnih drugova, ako se brak kršćanski ne shvaća. Mir duše je isto, što i pobjeda dobra nad zlim! Pomislite si muža, koji u starosti gleda svoju ženu, kojoj je svojim pijanstvom, rastrošnošću, nevjerom i koječim drugim prouzročio mnogo jada i tuge, a ona ga nije ostavila, već je strpljivo uz pomoć Božju ustrajala uz njega!

Što je time polučila? Odgojila je dobro djecu, koju je spasila ocu, a oca je spasila djeci! Njezina je pobjeda izvojevana ne možda u jednoj jedinoj velikoj bitci, već u stotinama većih i manjih bitki, od kojih je na svaki pojedini dan bračnoga života otpalo nekoliko! A sada, u čemu sastoji njezina pobjednička slava? U tome, da je dokazana ispravnost njezinog mišljenja. To ona čita u očima svoga supruga, koji se često zamisli i pada u neku melankoniju, a ona ga ništa ne pita, jer ne će da dira u stare rane, i jer čita u njegovim očima riječi: »Pravo si imala!«

Tu bi pobjedu mogao opisati samo pjesnik, koji duboko vidi u ljudsku dušu te čuje i ono, što se riječima ne može reći, osjeća titranje duše, koja se konačno smiruje u predvečerje života, te koja tek sada upoznaje veličinu svoje dobre žene.

* * *

Želimo sreću hrvatskom narodu, a do te ne će doći, ako ne budu sretne hrvatske *obitelji!* Sreća naših obitelji je u kršćanskom shvaćanju braka, koji je nerazriješiv, a usto je kao sakramenat na osobiti način posvećen i uslijed toga dionik osobitih milosti i pomoći Božje.

Sve to manjka civilnom braku i stoga smo odlučno proti njemu.

Želimo hrvatskim majkama brojnu djecu, tako te ne će one trebati da se okružuju psima, već će radije voditi sa sobom svoju lijepu i zdravu djecu.

Želimo našoj djevojci, da onaj idealizam, s kojim ide pred oltar na vjenčanje, vječno ostane živ u njenoj duši, a našem mladiću, da bude do smrti vrijedan one žrtve, koju daje na oltar muža i domovine ona žena, koja se odlučila slobodnom voljom, da mu bude vjerna pratilica u životu i majka njegove djece, koju će roditi nesamo za muža i narod nego u prvom redu za Boga. Ta Bog će tu djecu nesamo sretno voditi kroz ovaj život, na diku i ponos hrvatskog naroda, već će ih i učiniti dionicima vječne slave u kraljevstvu nebeskom, a u tom najvećem Božjem dijelu neka bude Gospodinu Bogu najmarniji pomagač požrtvovna i bogobojazna hrvatska majka!

U radu za postignuće toga cilja neka nam svima pomogne dobri Bog!

KULTURNI POGLEDI

Biskup Strossmayer na vatikanskom saboru. — *(Dom Cuthbert Butler sur notre grand évêque, Msgr. Strossmayer, an concile de Vatican).* — Prije dvije godine izašao je njemački prijevod jednog novijeg engleskog prikaza vatikanskog crkvenog sabora: Das Vatikanische Konzil. Seine Geschichte von innen geschildert in Bischof Ullathornes Briefen von *Dom Cuthbert Butler,* übersetzt und erweitert von *Hugo Lang.* (München 1933, Kösel-Pustet, 467 s. Stoji vezano 12 maraka).

U uvodu prevodilac krivo prigovara *Granderathu,* da je njegov prikaz vatikanskog sabora „jednostran". Današnji učenjaci, a među njima i takvi koji ne simpatiziraju s isusovcima (!), općenito priznaju da je Granderath službene akte sabora objektivno obradio. Drugo je pitanje, da li je sama redakcija tih akata uvijek bila takva, da se iz njih mogu razabrati svi oni lični momenti, koji su pri pretresanju igrali značajnu ulogu. U tom pogledu je ovaj Butlerov prikaz na osnovi ličnih doživljaja jednog učesnika, engleskog biskupa Ullathorne-a, zgodna dopuna. I tu se dakako još s pravom može pitati, dali su te bilješke uvijek objektivne. Ali njihova se važnost ne sastoji toliko u njihovoj ustanovljenoj potpunoj objektivnosti koliko u njihovoj ulozi putokaza za daljne istraživanje, kojim će se moći doći do sve veće objektivnosti.

Butlerova knjiga je u stručnoj kritici našla veliko priznanje. Za naše krugove će biti od izvjesnog interesa, da čuju što pisac donosi o biskupu Strossmayeru i kako prosuđuje njegovo držanje na vatikanskom saboru. Ne ulazeći u historijsku kritiku jednostavno referiramo u slobodnom prijevodu.

Strossmayerovu ličnost karakterizira pisac ovako: Msgr. Strossmayer, biskup bosansko-srijemski, bio je najborbeniji član manjine, začetnik i središte većine „scena" na vatikanskom saboru — usput neka je spomenuto da je došlo samo do jedne jedine „scene". Porijetlom bio je Nijemac. Ali kako je porodica Strossmayer već odavna prije došla u Hrvatsku, smatrao se Strossmaeyr rodom Hrvat. Bio je panslavista, jedan od najglavnijih „pionira" jugoslavenskog nacionalnog pokreta, koji je konačno doveo do stvaranja Jugoslavije. Strossmayerova biskupija obuhvatala je Bosnu i Dalmaciju osim toga Srbiju kao vikarijat, a pripadala je 1870. dijelom Austriji, dijelom Turskoj. Tako je Strossmaeyr, premda pripadnik rimske Crkve i latinskog obreda bio u tijesnoj vezi s crkvama istočnih obreda, bilo pravoslavnih, bilo unijatskih; a jedna od najglavnijih misli (cilj) njegova života bilo je izmirenje i sjedinjenje slavenskih pravoslavnih crkava, naročito ruske, s katoličkom Crkvom. S toga razloga razumljiva je žestina njegova otpora protiv proglašenja nepogrješivosti Pape, u čem je on gledao novu zapreku izmirenja i sjedinjenja. Po jednoglasnom sudu sviju, Strossmayer je bio najbolji latinski govornik na saboru. Ullathorne je 4. februara 1870. pisao o nje-

mu. „Strossmayer sjedi upravo ispod mene: to je blagoćudan, revan Hrvat, tako dobar govornik, kako je blagoćudan, ali koji je sklon da strastveno uskipi. Mi smo si istinski skloni jedan prema drugomu." On je bio prijatelj Lava XIII. koji ga je htio imenovati nadbiskupom zagrebačkim i učiniti kardinalom. No tomu se usprotivila austrijska vlada radi Strossmayerove slavenske propagande. (Str. 110).

Na prvom raspravljanju o shemi dogmatske konstitucije „De Fide Catholica" govorio je Strossmayer prvi put. Prvi njegov govor na drugom Vijećanju izazvao je pretsjednika. Tom zgodom očitovao je Strossmayer mišljenje mnogih biskupa time što je prigovorio naslovu konstitucije „Pius episcopus, servus servorum Dei, sacro approbante Concilio", i tražio da se odredbe sabora objelodane kao u Trijentu, t. j. ne kao odredbe Papine, već sabora: „Sacrosancta Oecumenica Synodus". Pošto je o toj točki četiri stupca govorio, pretsjednik dade znak zvoncem na što kardinal Capalti, koji bi obično kod takovih slučajeva preuzeo riječ mjesto petorice pretsjednika, opomene Strossmayera na red, koji da se udaljio od predmeta rasprave: uvodi obrazac da se ne može mijenjati budući da je on već uobičajen i uvijek upotrebljavan na općim saborima kadgod je Papa bio nazočan; trijentski obrazac da je bio samo zato uveden, jer Papa nije bio sam prisutan, već preko poslanika zastupan; ocevi da su pozvani da posve slobodno izreknu svoje mišljenje o sadržaju konstitucije, ali da im nije slobodno udaljiti se od toga: „Sada pak neka presvijetli Otac nastavi svoj govor." To nije bila nikakva „scena"; radilo se samo o posve opravdanom pozivu na red. To je bio jedini slučaj da se pretsjednik u tih šest dana rasprave umiješao. Strossmayer, koji je za govora Capaltijeva sjedio, govorio je još daljna četiri stupca i vrlo oštro kritizirao shemu. Tvrdio je da se ona više bavi školskim pitanjima, nego zabludama koje su po čitavom svijetu raširene. Protestirao je žestoko protiv nepotrebnog izazivanja riječima, koje se ne mogu niti svidjeti onima izvan Crkve niti ih izmiriti. Shema treba da bude potpuno prerađena od deputacije „de Fide". (Str. 150—151).

O jedinoj pravoj „sceni", koja se dogodila 22. marta povodom Strossmayerovog govora, sudi Butler ovako: Kod tačnog promatranja, čini mi se, treba pretsjednike ispričati. Jasno je da je Strossmayer napustio red uvevši pitanje „moralne jednoglasnosti". Budući da na pritužbu biskupa manjine gotovo mjesec dana prije toga nikakav odgovor nije stigao, odlučio je vjerojatno Strossmayer da iznese stvar pred javnost. Čini se da su Capaltijevi prigovori bili posve na mjestu. U njegovim riječima nema nikakve nestrpljivosti ni pretjerane revnosti. Krivnja mora da je ležala na biskupima, od kojih se očekivalo — kako također Granderath misli — više mira i dostojanstva. Ne može se tačno ustanoviti koliko se biskupa bunilo. Po izvješćivanju imali bi biti svi. Ali sam Quirinus veli da sumnja, da li ih je bilo više od 200; ostali da se nipošto nijesu s tim slagali. (Str. 217—218).

O Strossmayerovom držanju iza sabora veli pisac slijedeće: Čini se da je Strossmayer isprva bio sklon da simpatizira sa starokatoličkim pokretom, jer je pisao Döllingeru i drugim vođama ovoga pokreta da ne priznaje ekumenicitet sabora odnosno valjanost njegovih odredaba, jer tobože nije bilo prave slobode. Ali ipak je jasno izjavio, da se neće priključiti nikakvoj buni i nikakvom šizmatičkom pokretu. Konačno je u decembru 1872. publicirao odredbe. — Strossmayeru se desila ta neugodnost, da se štampao jedan lažan govor pod njegovim imenom: „Papa e Vengelo, discorso di un Vescovo al Concilio" (Pava i evanđelje, govor jednog biskupa na saboru). Taj govor je sastavio jedan otpadnik i neprijatelj katoličke Crkve... Strossmayer je uvijek odlučno protestirao, ali govor se i dalje oštampavao u raznim zemljama. To je trajalo oko 20 godina. Budući da su sad svi akti štampani, jasno je da nijedan biskup nije držao takav govor na saboru. Strossmayerov pravi govor, koji je držao 2. juna, stoji kod Mansi-a IV (52)391—404. (Str. 374).

Rim. *Dr. V. K.*

* * *

Lurd — sunce svijeta. — *(Lourdes — le soleil du monde).* — Poznato je, kako je Sv. Otac Papa, na prijedlog blagopokojnog vestminsterskog kardinala Bernesa, odredio da završetak Sv. Godine, koju je čitav katolički svijet svečano i pobožno proslavio, bude u Marijinu Lurdu. Krasna je to bila ideja! Na poziv Sv. Oca sabralo se 300,000 vjernika, sa svih strana svijeta, da se pokloni Kristu Otkupitelju u prijestolnici Njegove Majke. Sv. Godinu je kat. svijet, hodočasteći iz svih strana katoličkih naroda, proslavio u Rimu, nad grobovima sv. Apostola, kod Kristova Namjesnika na zemlji. Ali završetak Sv. Godine, koja je proslavljena čitavu godinu dana po svim stranama svijeta, uprav po višem nadahnuću proslavljen u prisutnosti Papina Legata u Lurdu.

Lurd je za uskrsnih dana privukao mase kat. vjernika. U Lurdu su se narodi poklonili i poklekli pred mističnom Spiljom moleći i vapeći mir među narodima. Nigdje ljudi nijesu mogli da uspješnije mole za mir među narodima već pred prijestoljem Kraljice i neba i zemlje koja je dobra Majka i Otkupiteljica čovječanstva i svih otkupljenih duša. 300,000 vjernika, u najsvečanijem trijumfu vjere i ljubavi pred Otkupiteljem u Ostenzoriju, bio je divan, veličanstven, rajski prizor na zemlji. U krizi je i duševnoj i kulturnoj i materijalnoj čovječanstvo, pa se nije čuditi, da je svijet duša u Lurdu vapio Nevidljivoga za pomoć i spas. Stotine tisuća oduševljenih lurdskih hodočasnika ostali su pod ogromnim dojmom našavši se u masabjelskoj mističnoj Spilji — pred Božanskim, Nevidljivim Otkupiteljem. Oči duše vidjele su sjaj i veličinu i ljepotu Nadnaravnoga. Nigdje se to ne može da vidi i u tolikoj mjeri osjeti kao — u Lurdu.

Uprav je ovih dana izdala spisateljica *Piera Delfino Sessa: Lourdes — il Sole sul mondo* = Lurd — sunce svijeta.[1] Nije se mogao naći ljepši naslov za svetije mjesto — poslije Rima, Jerusalema, Nazareta i Betlehema — na zemlji!

Mnogi su bili u Lurdu: neki kao hodočasnici, neki kao nehajnici, a neki kao turisti. Zolin Lurd nije Lurd vjernika. Turist ne ide u Lurd pobožno i sabrano, pa se vraća prazan, površan i fragmentaran. On se zaustavlja na površini, na vanjštini, na prolaznosti i nuzgrednosti. Mistik, vjernik, hodočasnik dolaze, naprotiv, u Marijin Lurd s vjerom u duši, s pjesmom ljubavi na usnama, sa slašću duhovne, nebeske vizije — Bijele

Djevice. Budući da je P. Delfino Sessa sabrala sve što se tiče vanjske strane Lurda, a sve je to prožela vjerom vjernice i duhom ljubavi hodočasnice njezin je Lurd pravo — sunce svijeta: on grije, svijetli, tješi i osvaja. On započinje da govori o Lurdu sa nostalgijom i melanholijom vedrih duša koje uvijek sanjaju o Gospinu Gradu, a završuje svoje djelo himnom vjere u kojoj duša pjeva molitvu poklona Bogu. Ona — zapaža Akvilonti — je pošla u Lurd kao turistkinja, pretvorila se pred mističnom Spiljom u — obraćenicu, a završila je kao časna sestra bolničarka: — meka, blaga ruka nad ljudskim nevoljama. Postepeno se penjala od vremena i materije do duha i vječnosti. Na Lurd gleda kao — bolnicu koju vjera i milosrđe ublažuje čudotvornom milošću. Nije Lurd — evropski grad luksusa i sjaja koji vara i ostavlja duše prazne. Lurd je Spilja, Gospina Spilja — jedan odlomak Božjeg sunca na zemlji.

Čim je G. D. Sessa došla u Lurd, uđe u Spilju, ali, jer je od putovanja bila umorna, nije ništa osobita vidjela u Lurdu. Neka sumnja, neka ledenost ukočila dušu. Samo je osjećala miris voska i zapažala veliki niz štaka o zidovima!...

...— — — Noć je. Duboka lurdska noć. Kroz mirnu vedrinu prodire zvuk imena Marijina. Marija kao da gleda, kao da govori duši: „Očekivala sam te ima toliko vremena".... Moli duša — obraća se. Pada na koljena obraćenica, a bezbroj mirnih, svijetlih zvijezda siplje svoj sjaj u novu dušu, a izdaleka čuje se sa violine zvuk, majstorska nota Šubertove „Ave Maria..."

— — — Spisateljica to na dugo opisuje. Slijede motivi za motivima. Unakrštavaju se, isprepliću, upotpunjuju. Čitava su poglavlja kao kristalni blokovi od kojih ne možeš ništa da odijepiš, jer je sve lijepo, sve veliko, sve divno. Vjernik uživa dok čita ovu ispovjest vjere, nevjernik se zamišlja i muči, jer vjera je jaka i njezina istina očevidna.

— — — Učena spisateljica promatra i sumnje nekih „intelektualaca". Ona donosi konstatacije liječnika o polomljenim kostima koje se spajaju i o pokidanim tkivima koja se obnove. Bolesti ove vrste nijesu na nervoznoj i histeričnoj bazi, stoga ih nikako ne može da protumači — sugestija. Sušicu, bolest Pottovu, rak-ranu — ne može da izliječi sugestija. — Kod ostalih lakših bolesti, koje ne uključuju apsolutnu intervenciju Božju, zapaža se osobita brzina ozdravljenja koju nije kadra da ostvari znanost i ljudska njega. Kod svake bolesti znanost postupa postepeno: u Lurdu sve bolesti ili s pomoću čuda ili s pomoću milosti prestaju u jedan čas. Usto: vrlo je interesantno što se čudesa i milosti u Lurdu događaju i nad sitnom djecom, na pr. od dvije godine, koja nikako nijesu podvrgnuta sugestiji. Isto je tako vrlo interesantno što se čudesa i milosti u Lurdu događaju i nad samim nevjernicima koji sigurno nijesu zgodni subjekti za nadnaravne utjecaje. Zar sve to očevidno ne dokazuje da u Lurdu Marija, svemoguća Majka Božja, djeluje nadnaravnom snagom koju Joj je udijelio sami Bog? Lurd je klinika čovječanstva: Liječnik je Bog koji svojim božanskim čudesima slavi Neoskvrnjenu Bogorodicu.

Ne, nema ni „tajnih sila", kako šuplje tvrde protivnici Lurda; koje tajanstveno djeluju u Lurdu. Protivnici Lurda tvrde bez ikakva dokaza da

te „tajne sile" znanost još nije otkrila, ali da će ih napretkom znanosti otkriti. Nego, kako to da te „tajne sile", ako su još neotkriveni zakoni prirode, dakle subjekt buduće znanosti, kako to da one skroz različito djeluju na sve pojedince! Zakoni su prirode i formule u znanosti ekzaktne, zašto onda i u Lurdu te „tajne sile" jednako ne djeluju na sve pojedince? Ateistički pozitivisti, kao nesretni Zola, uzaludu kušaju strpati pojedina ozdravljenja pod njihove arbitrarne sheme. I kad ih se ulovi da falsificiraju činjenice kao Zola „tad se jadno izmotavaju da su oni romanopisci a ne povjesnici! Ne, neprijatelji Lurda previše su sićušni, oni su duševni pigmeji i umni invalidi, i nijesu kadri da obore nadnaravnu realnost Lurda. Nad današnjim bolnim i jadnim čovječanstvom sja svojim svijetlom i grije svojom toplinom Lurd — sunce svijeta...

... — — — Pred par mjeseci sabralo se u Lurdu oko kipa Bijele Djevice 60,000 bivših ratnika. Junaci sa svih fronta, sinovi svih naroda pali su na koljena pred Neoskvrnjenom u molitvi za mir među narodima. Rastrgana su tkiva međunarodnog organizma. Ljudski liječnici, diplomate i državnici nijesu kadri da sa svojim političkim injekcijama spase svjetski organizam od smrti, ako nad Evropom u ratnoj vrućici ne izvede nadnaravno čudo pomirenja Neoskvrnjena Djevica, Ona je Majka svih duša, Kraljica svih Naroda. Samo Ona s vrhunaravnim čudom može da spasi Evropu od propasti. Nad Evropom u ratničkoj psihozi i nervozi sja Lurd — sunce svijeta! — — —

— — — Lurd je — klinika duša. Očaj izgriza duše. Sumnja ubija mozgove. Jad ogorčava srca. Mnogi su, bezbroj ih je u očaju, sumnji i jadu. Lurd, sunce svijeta, stvara u dušama — čudo nad čudesima — radost života, vedrinu duša, sreću i utjehu srdaca. U Lurdu veliki patnici dobivaju krizmu duhovnih heroja.

„Nek je blagoslovljena ruka Božja koja je učinila tako slatkom našu kušnju i pošto nam ju je nametnula, kraljevski nas tješi." —

— „Samo nek je Avoja volja, a ne moja. Došao sam ovdje da se rajim u Tvojoj Prisutnosti. Ne pitam Ti već da mi pojačaš moje podnašanje zla i pouzdanje u Tvoje milosrđe." —

— „Sva je moja patnja ništa, pače je jedan dar i jedna počast koju mi iskazuješ i koju ja na koljenima primam: i na koljenima Ti poklanjam, o Gospode neba, svoje mučeništvo u zamjenu za Tvoj oprost onome koji Te vrijeđa, jer Te ne poznaje." — — —

— — — Ovako govore junaci vjere. Oni su krizmani u Lurdu. To čudo duševne jakosti proizveo je Lurd, sunce svijeta. Živi su ovo sveci na zemlji — odgaja ih Marija, Majka i Kraljica, kojoj vječna slava i čast!

Dr. jr. Krsto Kržanić, Sinj

* * *

Nema prave mjere bez pravog varićaka. — Nedavno je porinut u more francuski prekooceanski orijaš „Normandie". Na svečanost, koja se je na njem održala, prije nego je nastupio svoje inauguralno putovanje u Ameriku, između ostale velike gospode bio je i sam predsjednik Francuske Republike g. Albert Lebrun, i tom prigodom — u Havreu 23. V. — održao je govor o financijskim pitanjima, koja je tada imala pred sobom

francuska vlada. U svom govoru se je potužio „što su narodi otstupili od onih velikih ekonomskih zakona, koji su uvijek vladali svijetom." Osobito je naglasio nestabilnost novca, čija vrijednost fluktuira gore dolje prema hirovima pojedinih vlada, jer da je radi toga srušena neophodna baza trgovačkog poslovanja: sigurnost a s njome i povjerenje. Zato „oni (t. j. narodi) moraju nužno jednog dana opet se povratiti k onim nepovredivim pravilima, koja su kroz vjekove vladala odnošajima međusobno povezanih naroda."

Ove riječi zapele su mi za oko, najprije zato, jer su me sjetile koliko se je pogrda uprav u onoj zemlji, kojoj je danas na čelu g. Lebrun prosulo na Papu Bonifacija VIII (1294—1303), jedino zato što se je suprotstavio Filipu Lijepomu, koji je „u krepost punine svoje kraljevske vlasti" ne samo grabio crkvena dobra, već on kralj krivotvorio novac. Pala mi je na pamet i lanjska prljava afera Stavisky, u koju su bili upleteni toliki visoki funkcioneri u Francuskoj. A sjetio sam se i još nečega ne iz povijesti niti iz krugova onih, koji se radi svog visokog položaja smatraju iznad moralnih zakona, već iz običnog seljačkog života.

Pred nekoliko godina došao je k meni seljak moleći da mu pozajmim varićak. — Kakav varićak, Bog te vidio! — Jest, u Vas ima jedan stari varićak. Pozajmite mi ga za po sata, da vidim koliko drži.

Što je bilo na stvari? U kraju gdje živem, seljaci još uvijek mjere u jeseni masline na varićake. Ali ta mjera stvara svake godine više neprilika, jer je nestabilna... fluktuira gore dolje. Varićak, naime, kao priznata mjera više ne postoji. Starih u svoje doba priznatih varićaka je nestalo, jer ih je duga poraba istrošila i razasula, a službeno priznate jedinice prema kojoj bi se novi pravi varićak napravio više nema. To je razlog, da se onima koje privatnici posebi prave ne može vjerovati, jer koji prodaju ili dohodak donose naprave ga manjim, a koji kupuju ili dohodak primaju, većim, svaki prema svomu interesu. I tako je varićak postao vrlo sumnjiva, pače očito nepravedna mjera. Stoga je onaj seljak i došao u manastir tražiti pravi varićak gdje se je zbilja sve do danas još iz mletačke dobe jedan sačuvao u malomu kućnomu muzeju.

Predsjednik Francuske Republike i primorski seljak?!... Financijalno pitanje francuske vlade i varićak?! Kakvu vezu ima jedno s drugim? — Associatio idearum. Ni g. Lebrun ne traži, kao što ni u svoje vrijeme Bonifacije VIII, ni oni koji su prošle godine digli graju prigodom Stavískyjeve afere nijesu tražili drugo nego i moj seljak... pravi varićak. G. Lebrun traži jer kao pošten čovjek i brižan za dobro svoga naroda državnik vidi ne samo zlo već mu i traži izvor. I zato palči prstom na taj izvor, eda oni, do kojih je znadu odakle treba početi sa liječenjem. A ono što je rekao, bio bi mnogo očitije i određenije rekao, što misli pod „velikim ekonomskim zakonima" i „nepovredivim pravilima, koja su kroz vjekove vladala odnošajima međusobno povezanih naroda", da se nije bojao povrijediti svoje framasonske ministre senatore i zastupnike, za koje je sve relativno a ništa apsolutno. Ima naime visoke gospode, kojoj je relativni moral vrlo po-ćudan, jer dopušta mijenjati varićak kad god to vlastiti interes traži. Na-

protiv „nepovrediva pravila" ili apsolutni kršćanski moral im ne miriši, jer toga nikada ne dopušta.

Ljudska duša čezne za Apsolutnim, jer u Njem gieda pravilo svojega djelovanja i samo s njime dobiva smisao svojega bića. Uprav zato ovaj nenaravni bijeg od Njega i Njegovih „nepovredivih pravila" strašno se osvećiva na današnjem društvu. Zanijekavši apsolutno izgubila se je prava mjera za ikakvo dobro, pravdu i istinu u životu, jer je prepuštena na milost i nemilost interesima i ćeifu pojedinaca. Zabacivši apsolutnu mjeru koja treba da bude uzor i mjerilo svakoj drugoj pravoj mjeri, svijet su poplavile sumnjive, pristrane, krive mjere na sve strane, izazvale moralni kaos sa svim njegovim zlim posljedicama. N. pr.:

Među raznim oblicima u kojima se ispoljuje današnja kriza, nije najmanji... kriza auktoriteta. Zavode se diktature i drakonske mjere, da se nepokorne slojeve naroda prisili na posluh. Na mukama su vlasti radi nepokornosti masa, a na mukama su i mase radi usilnosti vlasti. Guraju se u svijet razne izlike, da se rastumači ova pojava, a nikom ne pada na pamet, da se čisto i otvoreno upita, da li taj otpor i nepoštivanje vlasti potiče odatle, što svijet uopće ne trpi vlasti, ili samo ne će pristrane vlasti, koja se služi sa dva varićaka, jedan kojim mjeri sebi i svojima, a drugi kojim mjeri onoj anonimnoj masi, koja se zove narod. Nažalost oni koji drže uzde i kandžiju, n. pr. danas u Meksiku, najmanje su voljni uvidjeti, da je za narod prvi uvjet, a da prizna i poštuje postojeće vlasti upravo taj, nek se ove podvrgnu apsolutnom Auktoritetu, koji naređiva podložnicima slušati, ali i ovim efemernim zemaljskim auktoritetima sudit, upravljati i pravdu dijeliti ni po babu ni po stričevima, već po pravdi Boga velikoga. Svijet općenito (o nemirnim duhovima, kojih je pomalo uvijek bilo ne govorim) rado sluša i poštuje auktoritet, ali uz uvjet da ovaj najprije poštuje sam sebe, i ne dopušta si ništa što nije u skladu sa Pravdom i Istinom. Vlast — n. pr. turska u svoje vrijeme u Bosni — koja sebi dopušta sve a podložnicima samo koliko joj se svidi i ako joj se svidi, uvijek je bila predmet mržnje i prezira.

Ipak kada se govori o krizi obično se misli na njenu ekonomsku stranu, jer ljudi tako usko na materiju upućeni materijalnu oskudicu najteže osjećaju. Nikakva dakle čuda, ako oni kojima je povjerena skrb oko materijalne dobrobiti naroda muče se i vrte kako da ekonomskoj nevolji doskoče. Uvijek im je na jeziku, kako je potrebito da se povrati povjerenje i zamrzli kapitali stave u promet... Međutim to im ništa ne smeta a da dnevno poduzimlju mjere, izdaju naredbe sasma protivne onim „nepovredivim pravilima" koja naglasuje g. Lebrun, pravilima koja su uvijek vladala među poštenim ljudima: priznavati i plaćati već učinjene dugove, ako ćeš imati kredita za buduće, poštivati dosadanje ugovore i pogodbe, ako ćeš da ljudi prave i vjeruju novima.

Ekonomska je kriza u glavnome posljedica moralne krize, kažu moralisti, i naglasuju potrebu podizanja moralnoga nivoa mlađeg naraštaja. I zbilja na tom se mnogo radi ali nažalost na isti način, kako je netom rečeno da se radi i na podizanju povjerenja. U pogon su stavljene ekskursije, izleti, šport, razne patriotske i humanitarne krilatice, i to je sve. Na-

protiv o savijesti i uzgoju savijesti, o odgovornosti Onomu, koji vidi i gdje niko ne vidi, komu će jednoga dana svaki morati dati račun ne samo svojih djela već i riječi i misli, ne čuje se ni slova. Kao da je moguće graditi kuću na pijesku! Kao da je moguće čovjeku biti čovjekom, ako ne prizna Boga Bogom!

Što sve ne izmišljaju čuvari narodnoga zdravlja, da zapriječe pošast venerićnih bolesti među pukom? Izložbe, predavanja, seksualna obaviještenja... Izgleda da su se zarekli širiti ono što tobože hoće da pobiju. Naprotiv ono jedino „nepovredivo pravilo" koje je uvijek bilo temelj ne samo čista i poštena već i zdrava spolnoga života: ne sagriješi bludno, naprosto se niti ne spominje.

Itd. itd. Ljudi bi htjeli da vlada među njima red dok sami siju nered, htjeli bi uživati mir i zadovoljstvo dok se sami podaju raznim nepravdama, htjeli bi biti pošteni i čašćeni dok nepošteno i nečasno djeluju, hoće da se čuvaju venerićnih bolesti bez da se bluda i skitnje po javnim kućama odreknu! Htjeli bi poštenu mjeru iz nepoštenog varićaka!

Ko hoće cilj mora htjeti i sredstva. Bršljanu je u naravi da naraste i lijepo se razvije, ali za to treba da se nasloni na zid. Kada se prihvati zida bujno raste, zelen je, divota ga je gledati. Bez ovog oslona on kržljav i zaprašen puze po zemlji, gaze ga ljudi i životinje. I čovjek isto tako treba da se osloni na Apsolutno, Nepromjenjivo, ako će da izbjegne svojoj prirođenoj slabosti i prevrtljivosti, jer mu jedino Ono može dati snage da se održi na dostojnoj visini. Ako će ljudi da među njima vlada red, sigurnost, povjerenje i uopće da žive dostojno čovjeka, nisu dostatni zakoni koje oni sami izmišljaju i akomodiraju svojim strastima i hirovima, već treba da oslone sve svoje zakone i cijeli svoj privatni i javni život na vječne zakone, nepromjenjiva pravila, koja je dao Onaj, koji je sam nepromjenjiv. Moralni se zakoni ne mijenjaju prema klimi i vremenu kako kažu relativisti već lex aeterna treba da se primi i prizna onakova kakovu ju je dao vječni Zakonodavaoc. Mogu ljudi taj vječni zakon i ne priznati ali onda moraju znati to, da „čovjek nikad ne može postati razvijenijom životinjom; on ne može postati životinjom a da u isto vrijeme ne postane i đavlom. (Pesch, Christliche Lebensphilosophie, str. 99).

Dr. O. G. Cvitanović

* * *

„Jednodušnost" u marksističkim krugovima. — *(L' unanimité dans les milieux marxistes).* — Između ostalih „dokaza" za dijalektički materijalizam, kao jedino opravdani i ispravni nazor na svijet, Thalheimer navodi i jednodušnost, kojom, kaže, svi marksistički pisci obrađuju sve socijalne probleme. Da ova „jednodušnost" izgleda još jača stavlja je protiv neslozi koja vlada, tako kaže on, među zastupnicima svih ostalih nazora. „Vi vidite, govori on svojim slušačima, na jednoj strani da je ova nauka historiskog materijalizma jedinstvena. Svuda gdje se predaje, predaje se na isti način. Ako neki dijalektički materijalista obrađuje određena pitanja, obrađuje ih na isti način kao i drugi. (Uvod u dijalektički materijalizam, 10).

To je Thalheimer rekao u Kini računajuć, valjda, jer je u Kini, da Kinezi neće poznavati prilike i da će zbilja povjerovati da je tako. Međutim stvar stoji sasvim drukčije. Nesloga je neprestano izbijala među marksističkim prvacima. Ako je se kadikada manje opaža to je stoga, što među marksističkim nema slobode da bi se moglo zastupati oprečno mišljenje od mišljenja koje zastupa diktator. Ko pokuša protivno taj se, s jednog ili drugog razloga ne može više pojaviti među marksistima. Nestaje mu traga!

Ako vlada jednodušnost među zastupnicima dijalektičkog materijalizma pitamo mi Thalheimera i njegove prevarače šta znači ono „jednodušno" držanje na londonskom sastanku god. 1905! Zašto je došlo do onolikog sloma u unutarnjim redovima? Zašto su nastale sve one internacionale, ako je vladala među zastupnicima jednodušnost? Je li se sami Georgij Plehanov, koga mnogi marksisti hoće za svog vođu, slagao sa ostalim vodećim marksistima, je li on jednako zastupao dijalektički materijalizam kao što ga zastupa Thalheimer? Je li se on 1905 i 1917 god. više naginjao boljševicima ili menjševicima? Bez sumnje ovim posljednjim, koji nikako nijesu isto što i boljševici? A zašto je naginjao tamo? Zato što nikako nije bio jednodušan u izlaganju dijalektičkog materijalizma.

Buharin je jedan od današnjih vodećih marksista u Rusiji. Biblioteka, koja je sebe prozvala „Stvarnost" prevela je njegovu knjižicu „Teorija istoriskog materijalizma". A evo šta o vodećem ruskom marksisti kaže beogradski marksista Sima Marković. „Iako ima mnogo dobrih stvari u *pojedinostima*, Buharinova knjiga je u *celini na neispravnoj liniji*. Ona nosi pečat *mehaničkog materijalizma* sa puno primesa *Bogdanovljeve socijalno ekonomske marksističke škole*. Istoriski materijalizam je primena dijalektičkog materijalizma na ljudsko društvo. U Buharinovoj knjizi međutim, materijalističku dijalektiku sasvim je istislo šablonsko skolastičko filozofiranje à la Bogdanov... Ova Buharinova teorija o razvitku društva nema ništa zajedničkog sa dijalektičko materijalističkim shvatanjem društvenog razvitka... Od ostalih grešaka, koje su neizbežna posljedica Buharinove mehaničke „teorije ravnoteže", da spomenemo samo: neispravno shvatanje odnosa između tehnike i ekonomije, identifikovanje produktivnih sila sa tehnikom, naturalističko shvatanje tehnike, mehanistička teorija prilagođivanja ekonomije stepen produktivnih sila, nedijalektičko shvatanje kategorija, nužnosti i slučajnosti, itd." (Princip kauzaliteta i moderna fizika (1935) 14—15). A koliko je ono n. pr. jednodušnost vladala prošle godine između časopisa „Danas" i drugih marskističkih časopisa kod nas?

Ne ćemo dalje zalaziti. Ovo su vođe marksizma. Samo ćemo upitati Thalheimera i prevarača njegova „naučnog dela" je i ovo „jedinstveno" obrađivanje dijalektičkog materijalizma. Nama ne izgleda nikako! A ovo je usput jedan dokaz suviše kako je Thalheimerov spis „naučno delo" kad zrade ovako „stvarno" prikazivati prilike i donositi ovako stvarne „dokaze i činjenice". Stoga i ovaj Thalheimerov nazor može biti i „moderan" jer ima trista modernih stvari, ali to još nije nikakav znak ni dokaz da u sebi ima imalo naučnosti, iako se on tim uvijek hvali. *D.*

* * *

Thalheimerov „naučno moderni" ili dijalektičko materijalistički nazor na svijet. — *(La dialectico-matérialiste manière d' envisager le monde veut à tout prix être scientifique et moderne).* — Ko bi bio imati sliku jednog megalomana, dobio bi je kad bi čuo što Thalheimer govori na bilo kojoj stranici svoga spisa (Uvod u dijalektički materijalizam). Doi čovjek ne čuje ili ne vidi teško mu je zamisliti kolika je umišljenost i s tim usko vezana nenaučnost, neznanstvenost ovog čovjeka.

Ovdje ćemo se osvrniti samo na nešto iz spomenute knjižice, iz evanđelja naših marksista, i to na dvije stranice, petnaestu i osamnaestu. Na njima Thalheimer kaže što će sve govoriti o religiji, kako će ovo pitanje, ili bolje skup najrazličitijih pitanja razviti pred svojim slušateljima. Najprije im obećaje da će obraditi pitanje u čemu se religija bitno razlikuje od modernog nazora o svijetu, razumije se od marksističkog nazora, jer to je za Thalheimera moderni nazor. Zatim će im kazati kako je religija nastala, te će im otkriti njezine materijalne uzroke, iz čega je nikla. Onda će kazati svojim slušateljima, dakako, uvijek „naučno"; kako nauka; razumije se; kako dijalektički materijalizam zamjenjuje religiju, kako on stupa na mjesto religije, a nju šalje u stanje mira, te će konačno kazati i to kakav stav zauzimlje marksizam prema religiji.

Kad se Thalheimerova megalomanija ne bi pokazivala nigdje drugdje, a pokazuje se na svakoj stranici, ovo bi bilo dosta i previše da mu dade taj naslov. Obećaje da će kazati u čemu se religija razlikuje od modernog nazora o svijetu. Da bi mogao to kazati morao bi imati sasvim drugo raspoloženje od onog koje zbilja ima, i morao bi imati stvarno poznavanje religije, a koga on nema ni u najmanjoj mjeri, osim onoga što ga je iz aprioristička mržnje prema vjeri usisao iz kojekakvih marksističkih priručnika.

Kad bi on imalo, ali stvarno poznavao religiju ne bi se nikada usudio postaviti tezu o razlici religije i modernog nazora o svijetu. On bi znao da je religija i to ona jedina pravi moderni, naučni ili znanstveni nazor na svijet, a da je materijalizam, pa se on zvao i dijalektički, natražno i sirovo neznanstveno zaslijepljivanje. On bi znao da religija danas kao nikada nonada ima sve najopravdanije i nepokolebive razloge za svoj opstanak, kao što zbilja religija vlada po svemu svijetu kao jedini valjani pogled na svijet, dok je dijalektički materijalizam svojina samo nekih zavedenih ljudi. Kad bi Thalheimer, a dakako i njegovi prevodioci i izdavači poznavali i imali volje da poznadu što je religija ne bi bili nikada n. pr. napisali ovu besmislicu i plitku rečenicu: Šta razlikuje religiju od modernog, naučnog, dijalektičko materijalističkog nazora o svijetu?" (15). Ne bi je napisali stoga jer bi morali vidjeti da je ona jedini moderni i znanstveni nazor, da se ona s njime poistovjetuje, i da drugog nazora nema. Vidjeli bi da je religija i moderan i znanstven, a dijalektički materijalizam i nemoderan i neznanstven nazor.

A kako je religija nastala? Thalheimer obećaje da će i na to pitanje odgovoriti. I odgovara, ali običnom agitatorskom krilaticom. Da odgovori na ovaj upit morao bi Thalheimer dobro poznavati etnologiju, i to znanstveno istraživanje na području etnologije, a o kom on nema ni pojma. Tu bi vidio da religija nema za podlogu kakva maštanja kako on to misli, nego

nešto sasvim drugo, nešto što je najtješnje vezano sa samom čovjekovom naravi. Morao bi on još dobro poznavati koji je odnošaj umnog rada čovjekova prema prirodi i svemiru koji ga opkoljuju. Ali on ni toga ne zna, kao što uopće nikako ne poznaje logične zakone mišljenja. Kako će onda on dati odgovor na tako veliko pitanje o postanku religije. Dakako, mi ni ne spominjemo da on ne zna za pozitivnu objavu Božju, nego iz marksističkih priručnika, koji je znadu samo napadati, bez da su ispitivali što je to i na čemu se osniva.

Thalheimerova se preuzetnost vidi i iz naivne tvrdnje da će kazati kako nauka zamjenjuje religiju i kako je razrješuje! Iz tog se vidi da on ne zna kojim duševnim životom žive današnji učeni svijet, učenjaci stručnjaci u svim granama znanosti. Kad bi on malo podigao oči te pogledao preko marksističke ograde vidio bi da su učenjaci bili i danas su u najvećoj većini 98% duboko religiozni, te da ih do religioznog života vodi baš njihova znanost... Kad bi on to znao, te kad bi još bio nepristran, ne bi nikada pokušao staviti tezu na spomenuti način: kako nauka zamjenjuje religiju i razrješuje je, već bi vidio i rekao da znanost vodi k vjeri i onoga koji vjere prije nije imao.

Jasan nam je onda odgovor kakav stav zauzimlje marksizam prema religiji. Pošto stoji na ovako nikakvim, šupljim, apriorističkim, natražnim i neznanstvenim pretpostavkama, prema tomu mora i marksistički t. j. Thalheimerov stav imati sve ove „odlike" u posmatranju religije. Zato se religija ne razlikuje od modernog znanstvenog nazora na svijet već se s njime poistovjetuje, a razlikuje se od dijalektičko materijalističkog, Thalheimerovog nazora, koji nije ni moderan ni znanstven. *R-*

* * *

Thalheimerov „Uvod u dijalektički materijalizam" jedan skroz neznanstveni spis. — *(„L' introduction dans le matérialisme dialectique" de Thalheimer un écrit dépouvu de tout fondement scientifique).* — Otkada je i na naš jezik Milan Petrović preveo zbirku Thalheimerovih predavanja marksistička je štampa razglasila na sve strane da je to do sada neviđeno, monumentalno djelo. Sa Buharinovom „Teorijom istoriskog materijalizma" i Plehanovim „Osnovnim problemima marksizma" i Thalheimerov „Uvod" postao je temeljem marksističke ideologije.

„Naučna Biblioteka" nije nikako htjela propustiti, a da nas dobro ne upozori da je to *naučno delo,* i da upozori svoje čitaoce na veliku korist, koju će donijeti ovo *naučno delo* (6). „Naučna Biblioteka" dobro je predosjećala, ako ona ne nazove ovaj spis „naučnim djelom" da to niko drugi neće učiniti, pa je stoga dobro naglasila njegovu „naučnost" i to odmah u početku.

A to je znao i sam Thalheimer, pa se je stoga pobrinuo da se sam pohvali i da dade „naučne" naslove svome spisu znajući dobro da će on s nekoliko zanešenih marksista biti prvi i posljednji koji će reći o tom spisu da je naučan, znanstven ili da je u njemu bar nešto naučnoga. Thalheimer dakle bez daljega naziva svoj rad naučnim radom i svoj nazor naučnim, modernim za razliku od svih nazora koji nijesu njegov dijalektički mate-

rijalizam. Tako on o svom spisu i nazoru govori n. pr. na str. 15, 16, 17 itd.

Ali u Thalheimerovu spisu nema ništa naučnoga, znanstvenoga. To je skup od nekoliko predavanja koja je on održao kineskim studentima u god. 1927. Ova predavanja imaju čisto propagandistički karakter. Sastavljena su iz običnih marksističkih krilatica, koje čovjek sa imalo kritičke naobrazbe i nepristran ne bi nikada i za ništa rekao. Naučni, znanstveni rad traži prije svega da onaj koji hoće znanstveno pisati dobro poznaje činjenice, predmet o kom piše. A to je ono što Thalheimer nikako ne pozna. Naročito onda kada je govor o kršćanstvu, o kršćanskom nazoru na svijet, o religiji, o filozofskim i psihološkim pojmovima kao što je sloboda volje itd. Govoreći o ovim stvarima Thalheimer iznosi „činjenice" i služi se „naučnim dokazima" kojima se služi najzadnji provincijski propagandistički listić. Govoreć n. pr. o kršćanstvu (28—29) on ga opisuje u svom „naučnom" djelu kao što bi govorio najzagriženiji partijski agitator na kakvom izbornom zboru. Moramo dobro znati da je to u Thalheimerovoj termonologiji „znanstveno". Takve su sve „činjenice" koje on donosi, i dakako prema tomu su i svi zaključci koje on iz svojih „činjenica" poteže.

Zato Thalheimerov spis ostavlja na ozbiljnog čitaoca utisak kao da čita zbirku izbornih propagandističkih govora jednog agitatora, koji ne pozna niti kakvu školu niti kakvu kritičku znanstvenu metodu. Na to bi se dala svesti sva njegova „naučnost". *B.*

* * *

Thalheimer o filozofiji, prirodnoj nauci i religiji. — *(Thalheimer au sujet des relations entre les sciences naturelles et la religion).* — Govoreć o današnjem stanju filozofskih nauka te o njihovom stavu prema religiji Thalheimer, ideolog historiskog materijalizma, veoma često pokazuje svoje skrajnje neznanje u ovom predmetu, u kom ipak hoće da bude stručnjak, ili hoće da izvrće činjenice radi svojih naročitih ciljeva. Koliki je neznalica u ovim pitanjima jasno je iz njegovih riječi o odnošaju filozofije i prirodnih nauka prema religiji. Tako između hrpe drugih besmislica kaže i to da će filozofija i prirodne nauke, koje su razvili svećenici, kako sam priznaje, zamijeniti i nadomjestiti svu religiju. (Uvod u dijalektički materijalizam, 21).

Ko imalo poznaje današnje stanje bilo filozofskih bilo prirodoslovnih nauka znade da i filozofija i prirodne nauke idu sasvim drugim pravcem od više ili manje materijalističkih naziranja k spiritualizmu k priznavanju Boga. Za filozofiju to je jasno n. pr. iz posmatranja filozofskih struja zadnjeg vijeka i današnje općenite težnje kojoj idu filozofi. U zadnjem je vijeku vladao materijalizam najgore vrsti sa drugim više ili manje bezbožnim sistemima: pozitivizmom, empirizmom, agnosticizmom, sensualizmom, subjektivizmom, pa i samim idealizmom. Svi ovi i slični sistemi filozofski tražili su da bi protumačili svijet, ali bez Onoga koji ga je stvorio. A danas je sasvim drukčije. Svi oni pomalo ulaze u povijest i prestaju uplivisati na život današnjih filozofa. O njima će tek povijest govoriti. Da se je to već dogodilo mehaničkom materijalizmu, koji je bio

svemoćan u prošlom vijeku, priznaje jedan od naših materijalista (!) koji zastupa samo varijantu mehaničkog materijalizma, dijalektički materijalizam, a to je Sima Marković (Princip kauzaliteta, 144). To je jedna nedosljednost, ali ipak izgleda jedan korak naprijed k potpunom napuštanju materijalizma.

I prirodoslovni monizam sa Haeckelom i drugovima završuje svoj kratki vijek. I on pripada historiji. Monistički materijalisti svojim načelima nijesu mogli protumačiti nijednu prirodoslovnu pojavu. Šta više, sve su se pojave okretale proti njima. I to pojave u anorganskom, organskom i duševnom svijetu. Prirodne znanosti naglim korakom kreću se u pravcu spiritualizma, naglasuju potrebu nadsvjetovnog, nadmaterijalnog Bića, Boga. U tom su se pravcu u najnovije vrijeme izrazili prvi prirodoslovci. (Isp. Robert de Flers, Le sentiment religieux, et la science). U tom pravcu naglo kreću u najnovije vrijeme naročito fizika i kemija. (Isp. B. Bavink, Die Naturwissenschaft auf dem Wege zu Gott, 1935).

Što onda znači kad onako površno govori Thalheimer o filozofiji, prirodnim znanostima te o njihovom odnošaju prema religiji? Je li to stvarno prikazivanje današnjega stanja iz ljubavi prema znanosti i istini ili je to samo agitatorsko nabacivanje bez svijesti o odgovornosti? U nijednom slučaju ne služi na čast Thalheimeru, a ni marksističkom materijalizmu, koji se diči ovim ideologom. *O.*

* * *

Thalheimerovo ili dijalektičko materijalističko „znanstveno" tumačenje kiše i grmljavine. — *(Les sottes explications de la pluie et du tonnerre données par l' idéologue marxiste Thalheimer).* — Marksistički ideolog i prorok trudi se da svoje slušatelje uvjeri da je dijalektički materijalizam „moderno naučni" nazor na svijet, zasnovan na najznanstvenijim činjenicama. Da ovo utvrdi Thalheimer nastoji da pobije onaj nazor za koga sam kaže da je najstariji i najopćenitiji na svemu svijetu, a to je religija. (Uvod u dijalektički materijalizam, 15). Da utvrdi svoju tezu, a pobije religiju, traži on u religiji činjenice ili nauku, koja bi je i imala pred svijetom prikazati kao besmislicu. Ali on traži „činjenice" i „nauku" religije samo u izvorima kojima raspolaže on i njegov dijalektički materijalizam; činjenice i izvore koje religija kao takova ne poznaje i metodom koja je vlastita njemu i njegovom materijalizmu, naime metodom kojom gleda što jače zapaliti maštu svojih neupućenih slušatelja, a nimalo se ne obazire i nije mu stalo je li istina ono što on pred njih iznosi.

Evo jedan primjer kako Thalheimer uvjerava svoje slušatelje o bezvrijednosti religije, a o apsolutnoj vrijednosti dijalektičkog materijalizma. Hoće da im kaže kako religija „nenaučno" pretstavlja postanak kiše i grmljavinu, a kako dijalektički materijalisti te pojave tumače „naučno", te stoga da religija ne vrijedi, a materijalizam vrijedi. Religija, tako „naučno" zbori „naučnik" Thalheimer, pretstavlja prirodnu pojavu kiše kao proizvod neke fantastične osobe, boga kiše. To je prva od „naučnih" činjenica kojima raspolaže ideolog Thalheimer. Druga je veoma slična ovoj, i on kaže da je „svakomu poznata", a sastoji se u tom kako religiozni čovjek zamišlja grmljavinu: „Religiozni čovjek, veli on, pretstavlja sebi da je to neki bog grmljavine koji se vozi kolima po oblacima ili pravi buku nekim

instrumentom. On ima razna čarobna sretstva s kojima misli da može načiniti grmljavinu" (17).

Ovo su evo „činjenice" i „metoda" Thalheimerova. Ali on, kad bi i malo bio objektivan, morao bi znati da uz primitivne ljude ima i onih koji nijesu primitivni, i koje ni on ne zove primitivnima. Pa ako ima primitivnih ljudi koji se kadikada varaju u najneposrednijem uzroku kiše i groma, ipak se ne varaju u uzroku kao takvom, jer je i kiša i grom na kraju konca od Boga kao od prvog i pravog uzroka, koji je uredio prirodne zakone i stavio ih kao neposredni uzrok kiše i groma i drugih pojava. A da nije tako nije Thalheimer ni nijedan materijalista donio ni sjenku dokaza, niti će ga ikada donijeti, jer je, uza sve Thalheimerovo mudrovanje, Bog kao stvoritelj prirodnih zakona prvi, pravi i glavni uzrok i kiše i grmljavine.

Thalheimer nema nikakva prava u tom pitanju, kao i u nijednom drugomu suprostavljati tumačenje „religije" i „znanosti". Religija daje pravo, znanstveno tumačenje kiše i groma i svih prirodnih pojava. Ona priznaje prvotni uzrok, Boga, koji je sve stvorio, i priznaje prirodne zakone koji vladaju prirodom, ali u ovisnosti o prvom Zakonodavcu, Bogu. Religija utvrđuje i Božju opstojnost kao i opstojnost prirodnih zakona takovim dokazima, koji su od početka do kraja strogo znanstveni, i to tako znanstveni da o toj znanstvenosti Thalheimer, radi svojih predrasuda, ni pojma nema.

Dakle ni poimanje primitivnih ljudi nije u biti svojoj pogrešno. Ali ima i ljudi koji nijesu tako primitivni, i koji pripisuju prirodne pojave prirodnim uzrocima, ali uvijek pretpostavljajući njihovu ovisnost o Bogu. Neka o tom Thalheimer upita dijete iz osnovne škole, i ono će mu kazati što o tom religija uči. I neka pogleda koji mu drago školski priručnik, i tu će naći što religija pripisuje Bogu kao sveopćem uzroku, a što prirodnim zakonima, ovisnim o prvom Zakonodavcu.

Ne znamo kako je Thalheimer smogao snage da ovake besmislice i smicalice govori pred školovanim svijetom. Uvjereni smo da su njegova predavanja već tada bila po prvi put osuđena kao prosto nadmudrivanje. *Ž.*

* * *

Može li dijalektički materijalizam odgovoriti na pitanje o opstojnosti principa kauzaliteta. — *(Le matérialisme dialectique peut-il donner la réponse au sujet de l' existence du principe de causalité).* — Dijalektički materijalizam je marksistički nazor o procesu kojim se društvo razvija, o zakonima društvenog razvoja. On je marksistička filozofija. A marksizam hoće revoluciju u društvenom razvoju. Hoće nasilnim putem preokrenuti sadanji društveni red. Marksistički materijalisti, da se što sveda što bolje budu mogli posvetiti sve svoje misli sticanju i dobivanju samo i isključivo materijalnih proizvoda niječu sve ono što nije tvrda i kruta materija. Stoga je ovaj svijet sve. Dijalektički materijalisti ne priznaju Boga, jer bi im On ponešto smetao da se sasvim posvete ovom svijetu, i On bi ih potsjećao da iznad diktature bilo buržujske bilo proletarijatske ima još neko:

On sam kao vrhovni i konačni gospodar svega. Ali jer oni neće nikakva gospodara iznad sebe, stoga, kažu, nema Boga. Ne sjećajuć se da to nije nikakav razlog nego samo bahatost, koja može da čovjeka zavara, a nikako da ga izvede na pravi put.

Posvemašnjem predanju na sticanje i uživanje materijalnih dobara pomalo smeta i opstojnost neumrle duše, nauka o dobrim djelima, slobodna volja. Stoga treba i to zanijekati. Ništa od toga ne postoji, kažu dijalektički materijalisti. Sve je to na kraju konca zanijekano s ovog jednostavnog razloga: treba se predati sticanju materijalnih dobara; a Bog i duša i dobra djela i sloboda smetaju tomu. Dakle ništa od toga ne postoji. Da ipak stvar ne bi izgledala tako otvorena i jednostavna kupe sve moguće krilatice iz materijalističkih starijih i novijih pisaca i njihovim „razlozima" potkrepljuju svoju tvrdnju.

Stanovište dijalektičkog materijalizma je stoga sasvim aprioristično stanovište: za nj nemaju nikakvih dokaza, već to tvrde samo zato jer se slaže sa njihovom aprioristićkom teorijom o revoluciji i razvoju društva. Radi toga treba iz filozofije iz posmatranja svijeta izbrisati sve što bi potsjećalo na kakvo drugo biće ili na postojanje kakvih drugih dobara osim čisto materijalnih. Prije svega treba izbrisati pojam uzročnosti, kauzaliteta, koji bi nas potsjećao malo jače na postojnost nekog višeg Bića, a to je uzrok finalni i formalni. Svijet i sve što u njemu biva, ne zbiva se radi kojeg unaprijed postavljenog cilja, nego iz slijepe nužde. Postoji samo materija i njeno slijepo gibanje kao jedini čimbenici razvoja? Zato jer ona odgovara njihovom aprioristićkom zahtjevu o razvoju društva: sve ide slijepom nuždom da nas uvede u vladu klase koja neće biti buržujska već vlada proletarijata.

Dijalektički materijalizam, jer se je stavio na aprioristićko stanovište, nema dokaza za svoje tvrdnje, osim toga što oni tako hoće. I budući da se je dijalektički materijalizam stavio na to stanovište, to je njemu nemoguće odgovoriti na pitanje o postojnosti principa kauzaliteta, osim sa svoga aprioristićkog stanovišta, koje je sasvim pogrešno već stoga jer je aprioristićko. Stoga nam je već jasno i stanovište Sime Markovića, koje on zauzimlje prema principu kauzaliteta. On je sebi stavio za zadatak da odgovori na pitanje i postojnosti kauzaliteta „sa stanovišta dijalektičkog materijalizma" (Princip kauzaliteta i moderna fizika, predgovor). Mi mislimo da bi on morao tražiti odgovor iz svestrane analize materijalnog, organskog i duševnog života, a ne sa stanovišta dijalektičkog materijalizma, koje je u svem svijetu utvrđeno kao neznanstveno i neobjektivno. Posve je jasno onda da je on morao zanijekati i finalne i formalne uzroke, a zadržati samu materiju, jer to najbolje ulazi u njegov unaprijed zamišljeni pojam društvenog razvoja. Ali to je sve prije nego znanstveno i taj je postupak već unaprijed osuđen na propast. *O.*

* * *

Današnji fizičari i metafizika. — *(Les phisiciens modernes et la metaphisique).* — M. T. Selesković, govoreć o radu S. Markovića (Dijalektika dr. Sime Markovića u „Srpski Književni Glasnik", 16 maja 1935, str. 128) naglasuje misao S. Markovića, a s kojom se i on slaže, da bi

naime današnji fizičari stali izričito ili uvijeno, na fenomenalističkom stanovištu u Kantovom smislu te riječi, t. j. da čovjek ne može da sazna prirodu kakva je ona nezavisno od njega, nego samo kakva je ona u odnosu prema njemu.

Dakako da se mi nikako ne slažemo i ne možemo složiti sa gledištem S. Markovića, s njegovim dijalektičkim ili istoriskim materijalizmom, hipotezom koju se može braniti jedino isključivo iz partiskih razloga, a koja nema za se inače nikakvog dokaza. Ali se jednako u pitanju fizičara ne možemo složiti ni sa tvrdnjom da bi današnji fizičari bili neke vrsti agnostici u smislu Kanta, da oni ne bi poznavali nego samo izvanjske pojave, fenomene stvari, a ne stvar u sebi, t. j. da ih priroda ne bi vodila do metafizičkih pojmova. S tim se ne slažemo, jer to nije istina. Baš današnji fizičari, proučavajuć fizičke pojave u svijetu, penju se do nečeg drugoga što nijesu nikako fizičke pojave, penju se do Boga. Tim saznaju i priznaju jedan od uzroka fizičkog svijeta, Uzrok koji je učinio fizički svijet.

André Blondel, koji je bez sumnje poznat i g. Markoviću i Seleskoviću misli nešto drukčije nego i jedan i drugi. Učenjaci su koncem zadnjeg vijeka, tako on kaže, radi naglog napretka prirodnih znanosti, mislili da će im one otkriti sve, da će se moći proći bez svih viših ideala. Ali danas je sasvim drukčije. „Današnji su fizičari ponizniji pred otajstvom prirode, koje im se neprestano pred očima obnavlja, i biva tim veće što se naše znanje povećaje. Čovjek učenjak, ja mislim, ne može više izabirati nego između vjere, koja je bila sretna baština toliko slavnih učenjaka od Newtona, Descartesa, Leibnitza, Paskala, Ampèra, Biota Faradya; Cauchya; lorda Kelvina, Hermita, Pasteura i tolikih drugih... i nekog agnosticizma koji je sklon vjerskim idejama... moja intuicija n. pr. nikako neće da prizna da je vjerojatno da je ljudski um nastao slučajno iz materije uslijed samorodstva (generatio spontanea) i da će nestati umnog uređaja iz svijeta, kad ljudi prestanu živjeti. Ova vjera u najveći Um koji je stvorio i uredio svijet daleko me više zadovoljava, nego materijalistički monizam, kog su od sebe odbacili veliki učenjački predi o kojim smo govorili." (R. de Flers, Le sentiment religieux et la science, 42, 43, 44).

Ova izjava jednog fizičara Blondelova kalibra govori o nečem sasvim drugom nego li je agnosticizam ili fenomenalizam u Kantovom smislu. Saznati uzroke stvari, kao što su ih saznali veliki fizičari, a s njima i Blondel, nikako ne znači ostati na fenomenima, već to znači zaći malo dublje u bit samih stvari.

Kao Blondel tako govore i opet svijetu poznati današnji fizičari Boussinesq, de Broglie, de la Goupilliere i drugi današnji učenjaci iz fizičkog svijeta. To nijesu ljudi koji bi zastajali na pola puta i zatvorili oči pred istinom i činjenicama, nikakvi polovičnjaci već učenjaci koji jasno i glasno uče da nas pojave u fizičkom svijetu vode u metafizički svijet, te nas dovode do Boga. *V.*

* * *

Sima Marković kukavički bježi pred svim što nije materijalističko. — *(L' idéologue matérialiste S. Marković n' a pas de courage de penser à ce qui n' est pa le matérialisme).* — Da Sima Marković, a po-

tom ni dijalektički materijam, nije nikakav objektivni sistem, nikakav sistem kom bi bilo stalo jedino do onog što je u stvari, vidi se iz stava kog spomenuti dijalektičko materijalistički ideolog azuzimlje prema svemu što se zove idealno, duševno, metafizičko, religiozno, u jednu riječ nadmaterijalno. S. Marković, a s njim dijalektički materijalizam, nemaju malo snage da ispitaju pojave nadmaterijalnoga svijeta, da se malo pozabave dokazima koje metafizičari i pretstavnici duševnog, religioznog života navode za ispravnost svojih nazora. Oni vas nadmaterijalni svijet s mjesta odbacuju, ne usuđujuć se ozbiljno ni pomisliti na nj. Misle da su ga na taj kukavički način zbilja i dokinuli. To je poznata nojeva vještina, koji si pretstavlja da nema lovaca kad ih on ne vidi, pa stoga kad im ne može nikako izbjeći, jednostavno zabode glavu u pijesak.

Tako radi i S. Marković. On n. pr. ne može nikako čuti za neke vrsti sentimentalni misticizam kog dr. Ksenija Atanasijević otkriva u Spinozinoj filozofiji. On se pomalo ljuti na nju što priznaje taj misticizam, jer on, po shvatanju dijalektičkog materijalizma pretstavlja „pukotine" u Spinozinoj filozofiji. Još se ljuti na nju zašto posebnim zadovoljstvom ističe idealističke momente Spinozine filozofije (Princip kauzaliteta i moderna fizika, 3). Ne zauzimljemo sada stanovište prema radu dr. Ks. Atanasijević, ali ne shvaćamo zašto se Marković mora uznemirivati ako ona u Spinozinom sistemu nazrijeva i idealističke momente.

Markoviću ne idu u glavu sve vrste uzroka kao n. pr. finalni uzrok. M. Juhn (Almanah savremenih problema, Zagreb 1932) rekao je s pravom da finalni uzrok nije antiteza kauzaliteta, nego samo jedna od mnogih vrsta kauzaliteta, uzročnosti (str. 80). Ovo Marković nikako ne pripušta. A jedan od uzroka zašto ne pripušta jest jer je ovo „sasvim u duhu *skolastičnog* shvatanja po kome postoje razne forme kauzaliteta od kojih je jedna i *causa finalis* (142). Dakle ne smiju se pripustiti finalni uzroci i stoga jer su to učili učenjaci koji nijesu stali na materijalističkom nego na skroz protivnom stanovištu. Zgodna i lagodna argumentacija!

On se ljuti i na poznatog fiziologa i filozofa H. Driescha, jer da u svoju filozofiju uvodi neke metafizičke misteriozne faktore, a koji bi se sastojali u odlici živih bića da teže nekom odrednom obliku kao cilju, ili u odlici koja se vidi kod čovjeka, koji izabire jedan cilj i radi prema njemu (enteleheia, psihoidi). On s negodovanjem konstatuje to da su ovi izrazi samo druga imena za izraziti Boga, koji, kaže Marković, u Drieschovom sistemu i izričito igra ulogu posljednjeg uzroka. Njegova je filozofija metafizičko *spiritistička* (143). Driesch traži tajnu života izvan materije, zato on prelazi granice „nauke" a ulazi u metafiziku i religiju, tvrdi dalje Marković, i neugodno mu je što Driescha posmatranje života vodi do zaključka da život nije nikakav mekanički stroj (146). A zašto treba da je to neugodno Markoviću! Zašto ga ne pobije svojim dijalektičko materijalističkim razlozima te mu ne dokaže da nema pravo! To bi bio postupak, a nikakav drugi.

Becher, Driesch, Bergson, Wenzl uvjereni su da se za objašnjenje čitavog niza pojava treba uteći nekom *nadindividualnom duševnom* koje sa vodećom inteligencijom (mit führender Intelligenz) djeluje na individue.

Marković odmah u tom vidi svoje strašilo — Boga! Uostalom spomenutim filozofi i fiziologi zbilja i približuju se ili upravo misle na Boga kad o tom govore. Ali je Markoviću zapelo za oči kao nešto neugodno, i kao nešto što nikako ne može da stoji sa njegovim nazorom (148).

Marković bi bio daleko bolje učinio da je donio svoje razloge i kušao pobiti ono što on zove metafizika, religija, pa i misticizam, nego to jednostavno a priori odbijati. Onda bi bar imao neki plašt znanstvene metode, a ovako je svakomu jasno da on sve to zabacuje, ne jer ne bi tako bilo, nego jer se njemu tako hoće budući da tako aprioristično odbijanje lijepo spada u njegov sistem. *U.*

* * *

Struktura i funkcije čovječjeg tijela u okviru istoriskog materijalizma. — *(La structure et les fonctions du corps humain d' après le matérialisme historique).* — Mi smo dosada bili uvjereni da bi se barznanosti kao što su anatomija i fiziologija mogle i morale tretirati bez obzira na koje kakve predrasude. Na tu misao potakli su nas brojni anatomi i fiziolozi, koji, zbilja, pomenute znanosti i proučavaju na temelju samih objektivnih činjenica, do čega ih dovode nož i mikroskop.

Ali sada ima i drugi način kako se imaju proučavati ove znanosti. Taj je način u tomu da se i one imaju ispitivati pod vidom istoriskog materijalizma! Dakle ne pod vidom nikakva već čime dokazanog filozofskog sistema ili pod vidom nekih načela koje bi čovječanstvo kao takovo samim zdravim razumom ikako usvojilo, već pod vidom jednog partijskog programa, koji sa filozofijom nema nikakva posla. Tako je evo Velizar Kosanović, u poznatoj marksističkoj biblioteci „Nolit" izdao popularnu knjižicu o strukturi i funkcijama čovječjeg tijela. Kako pisac misli obrađivati svoj predmet daje nam znati na 8, a osobito na 155 strani. Istoriski materijalizam njemu je toliko zamračio pogled da ga stavlja kao načelo pod kojim ima proučavati živi svijet. „Šta više, živi svet se mora posmatrati u perspektivi istoriskog razvoja njegovog od jednoćeličnog do najvišeg" (155). Pisac bi bolje bio učinio da nam je prije pokazao gdje i kada se je taj razvoj zbivao, da nam je donio dokaze tog razvoja od jednoćeličnog do najvišeg, da nam je donio bar jedan taki dokaz. To bi bilo daleko bolje nego ovako izreći jednu tvrdnju, koju su Marks i Engels, kao krilaticu, postavili da bi tim protumačili socijalni život, a nijesu mogli da je na ikakav slučaj primijene. Upravo stoga jer je krilatica i ništa više.

Površno i propagandističko prikazivanje ovako važnih pitanja objašnjuje nam slobodu Kosanovića u prikazivanju ostalih pitanja. Svemu je svijetu dobro poznato da je Darvin svojim teorijama htio dati samo neki pokušaj kako bi se imao tumačiti živi svijet, a da je sam u nj malo vjerovao. Poslije njega ukazali su se svi nedostaci njegove teorije, koja ne samo da nije obivala nego je uvijek gubila. A zar piscu nije poznato šta je zapravo Haeckel mislio sa svojim biogenetskim zakonom? Zar on ne zna da Haeckel nije u nj vjerovao kao u kakvu znanstvenu činjenicu, već da je, kad ga je proglasio, mislio na čisto propagandističku dobit, da je mislio njime utvrditi svoje materijalističke šančeve i pobijati kršćanstvu vjeru u Boga. Svojom izjavom u tom pogledu (vidi Nova Revija, 1935, B. 1).

sam ga je pokopao, a oni koji su ga iza njega htjeli novim dokazima utvrditi, istim su pokusima dokazali da je to prosta fraza, a ne prirodoslovno načelo. Zato, iako je Kosanovićeva knjižica, kako on kaže, popularna, ne bi ipak imala biti neznanstvena i nesavremena. A eto je sve to podržavajuć zabačene fraze o čovjeku i životinji te o biogenetskom zakonu (13). Sve ove tvrdnje odrazuju se u neobično smjeloj izreci, kad on ima „naučne" snage da ustvrdi da svak znade ono što još niko, ni on sam ne zna, a to je da je čovjek kičmenjak na najvišem stupnju razvoja!! (15). Gdje je Kosanović to naučio i gdje su mu za to dokazi! Ima li bar jedan dokaz! Mi bi mu bili zahvalni kad bi nam ga dao, neka ga i mi znademo!

Ali se Kosanović ne zaustavlja na tom. On znade i za postanak života na zemlji, dakako iz materije. Ono što niko i nikada nije dokazao, već je svak baš protivno dokazao, a to je da život nije nikako iz materije. Odakle onda piscu da on bez ikakva dokaza i trunka dokaza govori ovako: Pojava prve protoplazme... u datim spoljnim uslovim davnog geološkog doba zemlje imala je samo značaj postanka višeg oblika materije."?! (155). Je li to znanstveno, makar u popularnom obliku, ili je to propagandistički i demagoški?

Ali nas Kosanović znade poučiti još koješta! On „poznaje" i Srednji vijek. Dakako bi on „naučno" pisao kad to ne bi znao! Pa evo što on o njemu veli: „Srednji vek sa svojih hiljadu godina izgleda nam vek tame i neznanja" (9). Istina da on tu govori o poznavanju čovječjeg tijela. Ali onako kategorička teza izgleda da ima šire značenje. Pa kad bi bio govor i o samom poznavanju čovječjeg tijela, ili fiziologiji i anatomiji, Kosanović ne bi mogao ono napisati da je poznavao bar ono što je o tom pisao Albert Veliki i Roger Bacon. A gdje su druge znanosti! Kada su obrađeni najveći i vjekovni filozofski sistemi i napisana djela iz filozofije i teologije, kojim ni danas para nema, ako ne baš u „veku tame i neznanja". Pa i djela iz prirodnih znanosti kao i teorije o budućim, današnjim tehničkim iznašašćima (Roger Bakon). Je li to „vek tame i neznanja"? Ili su Kosanovićeve riječi opet nekakva krilatica! Ovako „duboko" poznavanje Srednjeg vijeka dakako da mu je dalo „pravo" da govori o filozofiji „služavki crkve" i o praznoj, šupljoj skolastici, koju da je oborio novi nazor na svijet a to je materijalizam XVII i XVIII vijeka. Jedriji je jedan člančić u sistemu filozofije srednjeg vijeka nego sve „naučno" mudrovanje Kosanovića. A materijalizam XVIII vijeka ne samo da nije oborio skolastiku, već je materijalizam pokopan upravo od jedrih i nesavladivih načela skolastičke filozofije koja je u naše dane oživjela kao nikada, u neoskolastici.

Uzor Kosanoviću su moskovski pisci (157). Stoga i je sve tako objektivno, i stoga nije se čuditi da on tako „nepristrano" i takim „poznavanjem" govori o ovim pitanjima. — I ovo neka je jedan znak suviše kakvim se načelom rukovodi izdavačko poduzeće „Nolit" i što sve ono pruža našem svijetu. *C.*

* * *

Šta je to nauka i odakle moralno pravilo. — *(Ce que c' est que la science et quelle est l' origine de la règle morale).* — Kod stanovitih

pisaca danas se zapaža težnja da cjelokupno znanje monopolišu za se. I što ne odgovara njihovim unaprijed određenim zaključcima, to uopće i ne vrijedi. Tako je nekako i sa pojmom „znanost", „nauka". Bez ikakvog opravdanog razloga, vlastitom inicijativom ograničuju djelokrug znanosti samo na stanoviti red pojava, u nauku ubrajaju samo jedan dio čovjekovog rada i znanja, a ostalo izbacuju. Ostale grane ljudske djelatnosti nijesu znanost, nauka. Zašto? To oni dobro znadu, a i ne boje se da to kažu, jasno ili prikriveno. Po srijedi su samo materijalistički, pozitivistički „razlozi", koji su sve prije nego naučni, znanstveni. Ali o tom kašnje.

Šta je to nauka, znanost? Ispitivanje i poznavanje stvari po njihovim daljim i najbližim uzrocima, sređivanje cijelog ovog saznanja u jedan sređeni sistem, označivanje logičnih zaključaka daje nam jednu stanovitu, određenu nauku. Pa bile pojave koje mu drago vrsti, samo jesu li zbilja pojave, ako ih tako ispitivamo, povezujemo u sistem i povlačimo zaključke koji logički iz njih slijede, imamo znanost o dotičnom predmetu. Ko može onda znanost ili nauku ograničiti samo na poznavanje, proučavanje, jedne vrste pojava? Onaj koji je uvjeren, koji je dokazao da drugih pojava nema, da one ne postoje. Ali, dakako, treba da prije ima u ruci dokaze, da zbilja nema ništa drugo nego onaj djelokrug kojim se on bavi, i za kog on svojata blještavo ime „znanost". Niječe li on drugim pojavama da se zovu „nauka" a nema li dokaza da tih pojava nema, on je sve prije nego je naučnik, i njegov je rad sve prije nego je „nauka", jer mu fali jedan veliki uslov, a to je bezpredrasudno gledanje stvarima u oči, neustrašivo priznavanje stvari i pojava pa bile one koje mu drago i imale one koje mu drago posljedice za njegove skučene nazore, a valjda i za sam život.

Kakav je naučni postupak onih koji bi htjeli nauku pridržati samo za materijalne, fizičke pojave, samo za ono što se može vidjeti, čuti, mjeriti i uopće samo osjetno zamijeniti? To je jednostavno aprioristički postupak, zasnovan samo na nenaučnim predrasudama. Budući da za se nema nikakvih dokaza, već sve proti sebi, nedostaje mu jedan od najprvih uslova za objektivan, naučni rad.

Pitamo mi sada g. B. S. Markovića gdje su mu dokazi n. pr. za ovu tvrdnju: Nauka konstatuje činjenice, ali ona niti savetuje niti obavezuje, ona ne propisuje pravila, ona nije normativna disciplina. (Srpski Književni Glasnik, 1 maj 1935, str. 35). — To bi se još nekako dalo ustvrditi kad bi u nauku spadale samo fizika i slične znanosti. A jesu li samo one „nauka"? To je ono što bi slijedilo iz ovih riječi g. Markovića, a što ni on ni nitko drugi nije nigdje dokazao. Marković treba da znade da uz ove znanosti postoje i druge kao što je etika, koja ima svoja nepokolebiva načela, po kojim rješava sva pitanja, koja spadaju u njen djelokrug. Iz obradbe ovih pitanja etika nam daje jedan sasvim izgrađeni sistem, sa svim logičnim zaključcima. Pa ko joj onda može i smije zanijekati da je nauka. I kako se onda može jednostavno reći da nauka ne propisuje pravila, kad ih nauka kao što je etika, i te kako propisuje!

Misaonog čovjeka još više prenerażava kad dalje čita i ovo: „... moralno pravilo je proizvod ličnih savesti i aracionalnih postulata, te ne bi ni moglo ni biti predmetom naučnog saznavanja" (34). Odakle to g.

Markoviću? Gdje Vi naučiste da je moralno pravilo „proizvod" i to proizvod „ličnih savesti" a osobito da je to proizvod „aracionalnih postulata"! Ovo odaje nikakvo poznavanje psihologije. A odaje i to da g. Marković vrlo slabo poznaje neprolaznu vrijednost etičkih načela, koja vrijede otkada je čovjek čovjekom i koja jednako vrijede za sve narode. Istina je da su neki kušali staviti druga načela, kao eto i tu g. Marković, ali to su bili samo časoviti pokušaji, koje su sutradan već drugi oborili i bacili u zaborav, dok su svi ljudi, čovječanstvo, uvijek stali uz nepokolebiva etička načela. Zato ova načela i nijesu „proizvod" ličnih savjesti. Da su njihov proizvod lične bi se savjesti mogle i otresti svog proizvoda. A jer to ne mogu, znači da ga i nijesu proizvele.

A gdje su g. Markoviću dokazi da su moralna pravila aracionalni postulati!! Iz onog što smo rekli to ni najmanje ne slijedi. Pravila naravne etike tako su utvrđena i dokazana upravo dokazima naravnog i prirodnog razuma da imamo potpuno pravo reći da su ova pravila racionalna i dokazana kao što nijesu tvrdnje nijedne druge znanosti. Taka je već naravna etika. Ako joj još pridodamo svu znanstvenu snagu koju joj donosi kršćanska etika, kršćanska moralna nauka, onda kažemo g. Markoviću da nema nijedne druge znanosti koja bi bila imalo više racionalna nego li je kršćanska etika. Nijedna nema za se tolikih dokaza, kao što ih ima Osnivač i Zakonodavaoc kršćanskog morala, koji je u ostalom i u praksi pokazao svu svoju vrijednost i racionalnost, kroz dvije hiljade godina.

Dalje nećemo ići jer bi nas odvelo predaleko. I ovo je dosta da g. Marković uvidi da nije nauka samo njegova nauka, koju mi inače poštujemo i cijenimo. I ovo je dosta da on uvidi da njegovi pojmovi o moralnom pravilu nikako nijesu ispravni. *I.*

* * *

Srpski Književni Glasnik i naši otoci. — *(Ce que dit le „Srpski Književni Glasnik" sur nos îles).* — Srpski Književni Glasnik štampa se malo podaleko od naših otoka. No ipak to ne bi imao biti dovoljan razlog da se o našim otocima može pisati koješta, tim više što sam onaj koji piše stvar na koju se mi osvrćemo rodio se je na jednom od naših otoka. G. S. Miličić, u spomenutom časopisu (16 maj str. 124—125) pod naslovom „naši preci" govori kako su njegovi pređi, uopće otočani, došli u stara vremena iz Helade, koji su ih sve bogovi i božice pratile na dalekom putu, kako su ih bogovi postavili na to otočje te kako su otoci dobili imena· Melisa, Korkira, Faros, Brahja, Isa itd. U to sada ne ćemo ulaziti premda mi dobro znademo da naši pređi, stari Hrvati, nijesu došli ni sa Samosa ni iz Mileta, nit ih je pratio Pitagora niti Sapfa, već mi znamo to da su naši stari Hrvati došli u naše strane tamo sa izakarpatskih ravnica.

Drugo je što nas ovdje više zanima. Poslije nego je pisac nabrojio sve grčke bogove i božice te zorno prikazao kako su oni sve pratili naše pređe ovako završuje:

Tako živi sve što nam daše daleki preci.
Lepota naše zemlje, danas, ko onda, ista.
Bozi drevne Helade naši su pravi sveci.
Ovde je van prostora lik patničkog Hrista.

Zar je trebalo nabrojiti sve grčke bogove i opisivati kako su oni pratili naše pređe na ove strane, kad to nikako nije bilo? Grčki bogovi nijesu imali nikada nikakva posla sa našim predima, nitĺ su ih ovi poznavali ni štovali, nit se je za ove bogove čulo na našim otocima otkada su na nje došli naši predi stari Hrvati. Zar je trebalo sve ovo nabrojiti da pisac dođe do još neumjesnijeg zaključka: da grčke bogove proglasi pravim svecima svoga otoka, te da na dalmatinskim otocima zanijeće pravo opstajanja, građanstva patničkome Kristu?

Iako je pisac rođeni otočanin nikako ne opisuje stvarni život kakav je bio i danas je na našim otocima. Proglasiti stare heladske bogove današnjim svecima naših otoka, ne samo da prelazi svaku realnost, jer grčki bogovi to nikad nijesu bili, bar ne za vrijeme otkada su tu naši predi i njihovi potomci Hrvati, ali to prelazi i sve granice pjesničke mašte, koju zovemo licentia poetica. Miličić bi morao znati da su grčki bogovi uopće nepoznati našem otočju, kao i u svim našim stranama, osim što za njih čuju učenici u starim grčkim klasicima i u školskim priručnicima, i eto, čuo je neko ako je slučajno vidio „Srpski Književni Glasnik". Čut će da su stare naše pređe Hrvate dopratili grčki bogovi! A on bi morao znati, s druge strane, da su naši otočani, otkad se za njih zna, najodaniji bili sv. katoličkoj Crkvi. A to su i danas više nego ikada.

No najneumjesniji je zadnji navedeni stih. G. Miličić niječe prostor liku patničkoga Krista. A svaki koji je na našem otočju proživio bar neko vrijeme, naročito onda kada se u cijeloj Crkvi posebnim načinom vjernicima prizivlju u pamet patnje Isusa Krista, u preduskrsno vrijeme, opazio je odmah da je baš na našim otocima štovanje patničkog lika Kristova i saučešće sa njegovim patnjama intenzivnije nego u ikojim našim krajevima. Ovo štovanje i saučešće upravo zadivljuje svakoga koji tamo dođe. Lik patničkog Krista jedini je koji vlada svim duševnim životom na našim dalmatinskim otocima. Dakako da je veoma raširena i pobožnost svecima, koji su slijedili patnje Kristove. Za heladske svece čuti će naši otočani samo ako slučajno kojemu dopre do ruku ovaj sastavak g. Miličića. A najzanimivije bi svakako bilo čuti šta bi mu onda rekao naš otočanin kad bi pročitao šta mu se tu priča o njegovim (!) precima i svecima. *Č.*

* * *

Svrhovitost u prirodi i veliki prirodoslovci. — *(La finalité dans la nature et les grands savants).* — Gledajući prirodu zapazit ćemo da je jedna od prvih pojava koje će nam zapeti za oči ta da je svaka stvar upućena k nekom stalno opredjeljenom cilju, svaka stvar ima svoju svrhu. Zato kažemo da u prirodi posvuda vlada svrhovitost, finalitet. To zapinje za oči svakom laiku, a još jače stručnjacima prirodoslovcima. Danas jednako kao i kroz sve vjekove.

Oni su ovu pojavu naročito naglasili i razvili. Nek spomenemo samo neke. Reinke n. pr. piše: „Biologija je tako prožeta uvjerenjem da u živoj prirodi vlada svrhovitost, da mi držimo sasvim naravnim da je organizam svrsishodno uređen. Namjerimo li se na nešto što nije tako sređeno, to nam se prikazuje kao iznimka, kao nešto posebno, tako te se u nama budi

sumnja, da nam nije još dosta jasna svrha dotične stvari." (Die Welt als Tat, 257).

Ne samo da svrhovitost vlada u najvišim nego jednako i u najnižim bićima. Bettex (Natur und Gesetz, 174 sl.) opisuje divni uređaj gusjenice. „Svaki je već opazio kako se gusjenica čas protegne, čas skupi sad se savije na desno, a sad na lijevo, i pri tom uvijek promjenjuje oblik, dužinu i debljinu tijela; ali svaki nije promišljao šta to znači. Zgrada sa brojnim cijevima za parno grijanje, vodovod i gas, tako učinjena da bi se svakog časa bez muke i buke mogla produljiti i skratiti, proširiti na lijevo i desno, pri čem bi se raširivali i stezali svi prozori, i vrata, zatvori i zavjese, podovi i potkrovlje sa dotičnim cijevima, bez da se igdje išta lomi ili puca ili teče ili se začipa, ta bi zgrada začaravala i najviše arhitekte i inženire. Kod gusjenice mi imamo taku zgradu sa brojnijim, nježnijim, osjetljivijim cijevnim sistemom i nutarnjim uređajem. Zrak i krv, želudčani sok i prerađena hrana, uza sva skraćivanja, produživanja i savijanja moraju nesmetano opticati kroz stotine cijevi: jer ova divna građevina mora neprestano disati, probavljati i osjećati. Naravno da ovdje ne može biti kostiju, već tvrda a ipak elastična koža drži zajedno ovo polutekuće tijelo. Kad bi mi očima mrava ili jedne vodene buhe, koja kao mala točkica pliva na vodi, pogledali u nutrinju gusjenice koja se kreće, kojega li čuda! Kao u dalekozoru na stotine se cijevi stežu i utežu, sad su veoma debele a sad opet veoma duge i tanke, mišići ih kreću a protkali su ih živci koji se stežu i rastežu kao rastezljivo pero. Polutekuće tijelo neprestano promjenjuje svoj oblik; kod svakog zaokretaja zatvore se neka od dvanaest zračnih otvora i djelomičnih vrata na jednoj strani i otvore se na drugoj, a u slijedećem času biva obratno. Sada životinjica diše lijevom a sada desnom stranom. Pri tom se nadmu i prošire cijevi napunjene zrakom, a padaju i stežu se na daleko proširene cijevi koje su ostale bez zraka." Uz to ima gusjenica silni broj mišića, tako n. pr. livadna gusjenica ima ih, kako kaže Lyonet, *osam tisuća pari*, dok ih čovjek nema nego dvjesto osamdeset. To je dakle silni brod na kojem, kod svakog pokretaja, sudjeluje osam hiljada strojara i mornara. Pa uza sve to svi životni procesi teku tako mirno i tako savršeno, da gusjenica, koja gleda oko sebe na listu kupusa, ništa ne opaža o onom što se u njoj zbiva."

Vas materijalizam stoji nemoćan pred ovom pojavom svrhovitosti, finaliteta, koja se jednako vidi na svakom biću koje pogledamo. Činjenica svrhovitosti je smrt materijalizma, te on stoga veliku muku muči da bi našao nekakav izlaz. Ali u svim svojim „tumačenjima" pokazuje potpunu svoju nemoć. Stoga iz prirodoznanstvenog svijeta danas materijalizam iščezava te iz njeg biva jedan zastarjeli, natražni nazor.

* * *

Što nam priča Milan Kaman o svojim predima. — *(Les fantaisies de Milan Kaman sur les relations de l' homme et de la nature).* — Svoju knjižicu o „čovjeku i prirodi" (Čovjek i priroda, Beograd 1934) ovako je Milan Kaman pretstavio svojim čitateljima: „.... Knjiga je napisana vrlo popularno jer je autoru bilo da se uzmognu njome poslužiti

i učenici nižih razreda srednje škole. Budu li naši mladi čitaoci našli, preko ovog štiva, pobude da zažele da se i sami nauče pravo gledati i potpuno ispravno razumijevati veliku i božansku Prirodu kao najljepšu i najidealniju harmoniju koju si uopće može čovječji um da zamisli . . ." (4).

G. Kaman, kako se vidi iz njegovih riječi, nada se da će njegovo štivo dati pobude da se učenici nauče *pravo gledati i potpuno ispravno razumijevati* prirodu. Ali prvi preduvjet kod njega, da bi postigao taj učinak, morao je biti taj da on sam prije pravo i otvoreno gleda prirodu i da je on sam ispravno shvaća. A to kod njega nije, bar nije u jednom dijelu njegove knjige. Ona će dati učenicima pobude da se maštom, kojoj je i g. Kaman dobrim dijelom pustio uzde, upuste u prošlost čovječanstva, a nipošto da pravo gledaju i shvaćaju ovu prošlost. Za to se hoće nešto drugo nego li je mašta.

Govoreć o prvim vremenima koje je čovjek proživio na zemlji g. Kaman pjeva pjesmu, da joj na daleko slične nema. Tu se je pustio najslobodnijem maštanju, bez ikakve kontrole razuma, objektivnih činjenica. N. pr. u otsjeku o osvitu kulture, a na taj i na nekoliko slijedećih otsjeka sada mislimo, Kaman svojim vidovitim „darom" gleda u ona davna vremena, kad on o čovjeku *ne zna ništa,* kako sam priznaje, a ipak čovjeka i njegove prilike opisuje kanda ih gleda. Neka on o toj dobi *ne zna ništa* ipak se ne boji reći da je čovjek tada bio samo dvonožac i čedo prirode! Odakle on to zna, kad o tom ne zna ništa! Odakle on dokazuje ono *više nego li sigurno* da je stan njegovih predа bio u krošnji stabla i čim on dokazuje da su to njegovi preći držali za više tisuća godina? Kad je to *nesumnjivo,* morao bi Kaman za to imati i dokaza. A on nema ama nikakva. Ko je Kamanu kazao da je čovjek počeo da uređuje svoj život onako kako je vidio u životinjskih sustanara u šumi? Gdje on nauči da su njegovim predima životinje bile jedini i glavn uzori i učitelji u traženju stana, zaštite i dobave hrane? Gdje je on našao dokumenat koji sadrži tu dragocjenu odliku njegovih preda da su naime bili grabežnjive zvijeri? Odakle on znade da su njegovi preći živjeli životom koji se u ničem nije razlikovao od ostalog životinjskog svijeta? Odje je on to gledao i naučio? Kako on psihološki tumači, jer to se mora i psihološki rastumačiti da je čovjek ipak počeo osjećati da je nešto drugo nego li ostali stvorovi? Ako su ostale životinje čovjeku bile uzor u svemu životu, kako on kaže, kako je čovjek mogao doći do toga da osjeća da je nešto drugo i to nešto više nego svi oni koji su mu bili jedini uzori i učitelji? Ako li je ipak u sebi samome imao nešto što ga je zbilja dizalo iznad svih ostalih, kako može biti onda to da je bio ispod svih ostalih životinja, i od njih se učio kao od svojih učitelja? I šta je to *nešto drugo* što je čovjek počeo o sebi jasnije shvaćati? Na ništa od toga Kaman nije ni pokušao dati odgovor! A to je sve u protivurječnosti sa svim onim što je prije rekao! Ali za protivurječnosti piscu je malo stalo. On u mašti gleda kako je vrcila prva iskra i zapalila lišće na kom je čovjek sjedio u šumi. Tako je čovjek otkrio tajnu vatre te joj se stao klanjati, obožavati je!

Još je dosta toga na što bi se mogli osvrnuti. Ipak dalje nećemo pošto je i ovo dosta da se vidi kako Milan Kaman *pravo gleda i potpuno ispravno*

razumijeva prirodu, stoga on ima veliko i neosporno pravo da će se i njegovi učenici i nižih i viših razreda naučiti *pravo gledati i potpuno ispravno razumijevati* prirodu! Njegovi su učenici, valjda, čitali Jules Vernesov Put k središtu zemlje. Ovdje će im se ponovno mašta uspaliti kao što im se je uspalila kad su čitali Jules Vernesa, jer tu ima toliko stvarnosti koliko je ima u spomenutoj pripovijesti francuskog pripovjedača.

Milan Kaman je, istina, rekao odmah u početku (4) da je njegova knjižica pisana *vrlo popularno,* ali to ipak ne bi imalo značiti *neznanstveno,* ono za što znanost nema ni riječi, već naprotiv što ona pobija. Kaman je nekako poistovjetovao te pojmove, pa je sve ispalo tako da u pvim otsjecima njegove knjižice nema ništa od onoga što nam znanost kaže o čovjekovoj povijesti, već je tu puko maštanje. *O.*

* * *

Lazar Jovančić, „verovanje" i „nauka". — *(La distinction entre la science et la religion d'après Lazar Jovančić).* — Stotinu puta zabačena je kao besmislena fraza krilatica da bi tobože razlika bila u znanstvenomu postupku za razne znanosti s jedne i za religiju s druge strane, drugim riječima da bi znanost imala za se dokaze koji nas uvjeravaju o nesumnjivoj istini stvari o kojoj se radi; a da religija za se nema takih dokaza.

Taku su mudroliju i kod nas više puta izvalili neki pisci, ali taki koji ne znaju, ni teorijski ni praktički, šta je religija i na kakvim se ona dokazima zasniva. Oni vole to opetovati, nikako za to jer da bi o tom bili uvjereni, već jedino zato jer to odgovara njihovom materijalističkom, sensualističkom, skroz neznanstvenom naziranju na svijet i na njegove najveće probleme. Taku je mudroliju, eto, izrekao i Lazar Jovančić u knjižici „Tragovi prvih ljudi" (Beograd 1933). Odredio je da nam riješi „večitu zagonetku o postanku i razvitku roda ljudskoga" (1). Koliko je solidno njegovo razlaganje pokazao je odmah na početku govoreć o naravi „vere" i njenom odnošaju prema znanosti. Vjera nije mogla dati odgovora o postanku čovjeka jer se njezino učenje zasniva na vjerovanju, a ne na znanstvenim dokazima. (1—2).

Lazar Jovančić, ne čineći razliku o postupku raznih vjera, pokazao je, najblažim terminima rečeno, svoje veliko neznanje o naravi vjere i o dokazima kojima se ona služi da se pretstavi ljudima. Dokazi kojim se služi katolička vjera, jer mi mislimo da je Jovančić i na nju mislio pošto je nije isključio, take su naravi i snage da se svi dokazi kojim se služi Jovančić ni izdaleka ne mogu s njima isporediti. O tom nam je najbolji dokaz sama ova Jovančićeva knjižica. Ali o tom na drugom mjestu. Dokazi dakle kojim se svijetu pretstavlja katolička vjera zasnivaju se, ni manje ni više, nego na Božjem auktoritetu, na Njegovoj riječi, koja je neprevarljiva. A da ne bi Jovančić mislio da je to kakvi misticizam, odmah ćemo mu kazati i to da je ovaj Božji auktoritet, Njegova riječ, ili kako se u bogoslovnoj znanosti kaže, Božja objava nama poznata povjesnim, historiskim putem, upravo onako kao što i svaka druga povjesna činjenica, ipak s tom velikom razlikom, što nijedna povjesna činjenica nema za se tako jakih povjesnih, naravnih dokaza, kao što ih, i po broju i po nutarnjoj snazi, ima za se

Božja objava. Historiska metoda nije nigdje tako savjesno i strogo primijenjena, i stoga na nijednom znanstvenom području nije donijela tako sigurnih i važnih rezultata kao baš na području kršćanske, katoličkke objave. Nikakva osoba o kojoj govori povijest nema za svoju historisku opstojnost takih dokaza kao što ih ima n. pr. osoba Isusa Krista. Historiska vrijednost, autentičnost nijedne knjige nije tako zajamčena kao što je historična vrijednost evanđelja i drugih svetih knjiga, u kojim je sadržana Božja objava.

Sva je prilika da je ovo nešto nova za Lazara Jovančića. Tim gore za „naučnu" vrijednost njegove knjižice. Ovakim „dokazima" nije nikako imao započimati svoju knjižicu, jer tim je već unaprijed kazao kakvi će mu biti i ostali dokazi i „naučni" postupak. *Ž.*

* * *

Predrasude o postanku života. — *(Une fausse idée sur l' origine de la vie).* — U knjižici „Tragovi prvih ljudi" Lazar Jovančić, kao što je bilo i očekivati, dotakao se je i pitanja o postanku prvog života. O tom on kaže ovo: „Mnogi su se naučnici i filozofi mučili da objasne kako je postao prvi život na zemlji. Pa, iako to još nijednom od njih nije ispalo za rukom do danas, ipak je više nego izvesno da se prvi život javio u vodi, i to u obliku sitnih malih stvorova, sasvim prostoga sastava, sličnih današnjim praživotinjama (protozoama)... Od tih prvih živih stvorova razvila su se u toku stvaranja taložnih stena sva ostala živa bića... (11).

Jovančić je na ovaj način zapjevao jednu pjesmu sa Haeckelom i mekanističkim evolucionistima. Sam priznaje da naučnicima i filozofima nikako nije pošlo za rukom da objasne kako je postao prvi život. To je istina. Ali ta činjenica znači dvoje: zbilja učenjacima nije pošlo za rukom da, usprkos najrazličitijim i najgenijalnijim pokusima, proizvedu život iz mrtve materije. Ali, s druge strane, to znači da se život i ne da izvesti iz mrtve materije i da iz nje i nije izveden, kako to danas priznaju biolozi.

Ivan Đaja beogradski profesor n. pr. između ostalog piše o tom ovo: „Sada kada nam se život otkrio spletom sila neorganskog sveta, hteli bismo razmrsiti taj splet, a umesto toga, u koliko otkrivamo mnogobrojnije i prisnije veze, u toliko je dublja provalija koju otkrivamo: možemo ponavljati koliko hoćemo da živa materija postaje iz neorganske, ali je sve manje izgleda da će se život moći tvoriti iz ovoga što sadrži, bez učešća života. Ako se zamišlja da je život začet u sredini u glavnome sličnoj ovoj u kojoj danas buja, jedinom saradnjom sila koje su nam poznate, zašto se to danas ne dešava? Ne umemo saglasiti te pogodbe koje su nekada vladale na zemlji? Ali svaki biolog oseća da je tu nešto drugo po sredi, i da je u pitanju nešto drugo nego jedna hemijska formula, stepen vlage, termometarska visina, i tome slično (4—5). Mnogo je zagonetnije kako je iz neorganskoga gradiva postala trunka amorfne žive materije, nego li kako je evolucijom ta trunka došla do čoveka... Teško je pretpostaviti da je do postanka žive materije, kakva nam je danas poznata, moglo doći jednim skokom u datom trenutku prošlosti naše planete. S druge strane, opet, čudnovato je da nije ostalo ni traga te duge evolucije koja je mineralne

elemente odvela ka hemijskoj složenosti žive materije i njenih mehanizama (6—7). „Nema dokaza da ma koje živo biće može nastati iz mrtve materije bez učešća samoga života. Živa bića, pa i najprostija, nisu samonikla već proishode od drugih živih bića" (9). („Tragom života i nauke").

Đaja se u tom slaže sa ostalim biolozima. A eto Jovančić navješćuje kao nešto više nego izvesno da je život nastao u vodi. Gdje su za to dokazi? Da nije to glasoviti „Bathybius Haeckelii" koji je onako bijedno svršio! Je li to populariziranje znanosti ili populariziranje predrasuda? Jovančić bi bolje učinio kad bi stao na onom na čem stoje veliki biolozi, koji i za postanak života traže vansvjetovni, nadmaterijalni uzrok. Tada bi pošao pravcem kojim ga upućuje današnja biologija i filozofija.

Jovančić tvrdi da se je prva klica života razvila u dva pravca: prema biljki i životinji. To je opet skrajnje maštanje u stilu Haeckelovu. Mekanistički evolucionizam, transformizam, nepoznat je u povijesti živoga svijeta, u paleotologiji. Razne paleontološke epoke nimalo ne potvrđuju evolucionističke teorije, koje su kojekakvi evolucionisti, iz sasvim drugih ciljeva nego znanstvenih, zamislili u svojim sobama za pisaćim stolom. (Isp. Vialleton, L' origine des êtres vivants [1929] 348 sl.). *O.*

* * *

Majmunske simpatije Lazara Jovančića. — *(Le transformisme de Lazar Jovančić dépourvu de tout fondement).* — Već smo spomenili kako je veoma plitko poznavanje fiziologije Lazara Jovančića kad onako na laku ruku govori o postanku života. Spomenili smo i to kako on piše o pithecanthropusu ili trinilskom, jahvanskom čovjeku u duhu svog unaprijed zamišljenog transformizma, a nipošto onako kako današnja znanost traži.

Ali Jovančić, uz Pithecanthropusa, uvlači i druge faktore u svoj transformizam, tobožnji razvoj čovjeka. On velikom „vidovitošću", kojom bi htio da je obdaren, gleda u svu prošlost te nam zorno crta, dakako sa pisaćeg stola i iz ugodno ugrijane sobe, koji je sve put čovjek prevalio, dok je došao do današnjeg stanja. On gleda kako se Pithecanthropus šeće po Jahvi te mu zato određuje daleku tercijarnu dobu (Poreklo čoveka, 160); kad gleda majmuna ne može se oteti utisku da u njem gleda čovjeka (161); gleda onaj čas kad je na rodoslovnom stablu izbio izdanak čovjeka, a kada majmuna (164); znade „tačno" da su nekada živjeli drugi tipovi ljudi nego mi danas (165); i to on znade na temelju *fosila*, premda paleotolozi danas uče da nema ni jednog fosila, koji bi dokazivao razvoj. On gleda čovjeka koji se „tek-tek" oslobodio četveronožnog kretanja (165). I to je za nj sve „pouzdano i nepobitno", „nesumnjivo".

Sve nas ovo nehotice potsjeća na apodiktične teze evolucionista koncem prošlog i početkom sadašnjeg stoljeća, kojim je glavnu intonaciju davao Haeckel, a koje su sve onako bijedno svršile, jer su bile zamišljene na aprioristićkoj, neznanstvenoj bazi. Koliko su sigurne ove „pouzdane, nesumnjive, nepobitne" teze Lazara Jovančića vidi se i iz riječi Prof. Dr. Maxa Westenhofera („Forschungen und Fortschritte" Nr. 7, 1935). Kroz zadnjih 14 godina činio je uporedno morfološka istraživanja najvažnijih djelova tijela kod kralježnjaka, posebice kod sisavaca i kod čovjeka. Nedavno

ih je završio ispitivanjem oblika moždana i lubanje. Ova su istraživanja dala kaže on *„sve to više jakih podloga za neodrživost Darvinove i Haeckelove teorije o poreklu čovjeka od majmuna.* Naprotiv ovoj teoriji dokazao sam da je čovjek u većini svojih tjelesnih osebina n. pr. u ruci, nozi, bokovima, kralješnici, lubanji, moždanima i nekim drugim nutarnjim organima ostao u prvotnom stanju, te se u upravnoj, vlastitoj liniji dade svesti na zajednički temeljni tip sisavaca, ali na nikakav određeni životinjski oblik, a naročito nikako na majmuna"... Uzaludno je u prapovijesti čovjeka tražiti bilo koje *posredne članove* (Zwischengliedern) između njega i majmuna; jer takih posrednih članova nema ni u povijesti čovjeka, niti u povijesti životinja i biljaka, kako sam saznao iz mojih vlastitih istraživanja, a što slijedi i iz prijašnjih istraživanja paleontologa.... Nigdje se ne može opaziti ni dokazati prelaz iz jedne vrste u drugu. Samo unutar vrsta moguće su brojne varijacije u određenim pravcima." Westenhofer se posebice osvrće na fosilne nalaze: pithecanthropusa, neandertalca, te kaže da uslijed ovih novih istraživanja sama po sebi pada hipoteza (jer nikad i nije bila nego puka hipoteza) o nekakvom razvoju od šimpanze, preko pithecanthropusa, neandertalca k današnjem čovjeku.

I najnovija afrička paleontološka otkrića ruše i onako propalu netom spomenutu hipotezu. Prof. Leakey sa sveučilišta u Cambridge sa svojom ekspedicijom istraživao je u Kavirondo zaljevu na Viktorija Niassa jezeru u Istočnoj Africi god. 1933. Na tim nalazima, u Kanjera i Kanam, radili su prvi stručnjaci i četiri komisije koje je ustanovio Kraljski Paleontološki Engleski Institut (paleontološka, geološka, anatomska i arheološka komisija). Komisije su utvrdile da su nalazi iz Kanjera iste vrsti kao i Oldowayski nalaz iz Istočne Afrike. A Oldowayski čovjek bio je čovjek kao i mi danas (Natur u. Kultur (1933) 423; Kleinschmidt, Der Urmensch (1931) 147). A nalaz kostura u Kanamu još je stariji; on spada u najgonji diluvij ili u najgornji tercijer. Rezultat sveg istraživanja jest ovaj: *Ljudi iz Kanjera kao i oni iz Kanama jednaki su današnjem čovjeku! Zapamtimo i to da su ovo savremenici trinilskom i pekinskom čovjeku, a valjda i stariji.* (Natur u. Kultur (1933) 423). A svemu je svijetu poznato kako su evolucionisti htjeli diskreditirati lubanju koja je 1888 našasta kod Galley Hill u Engleskoj, jer im nije nikako bila u prilog. A poznalo je još više to kako je *nestalo* donje vilice iz stare diluvijalne ili nove tercijarne dobe koja je našasta 1863 kod Foxhalla u Istočnoj Engleskoj. A nestalo je je zato jer je imala jako razvijenu bradu kao i mi, što nikako nije išlo u račun evolucionistima. I njoj je suđeno da je nestane! I nestalo je je! A to nije jedini slučaj u povijesti paleontoloških istraživanja. (Isp. Natur u. Kultur l. c.).

Do istih zaključaka vodi i etnologija. Historiska etnološka metoda Ratzel — Grabner — W. Schmidt došla je do velikih rezultata. Nikada nije bilo nekulturnih ljudi niti ljudi-životinja. Prvotna je kultura bila visoka i plemenita. Kašnje je u nekim pravcima nastala dekadencija. (Isp. Natur u. Kultur l. c.).

Šta pred ovom modernom paleontologijom i etnologijom znače Jovančićeva maštanja i puke želje o nekakvom razvoju, o posrednim članovima,

o čovjeku koji se „tek-tek" diže na dvije noge, o njegovim kostima koje nijesu ni čovjekove ni majmunske! Sve su to maštanja i puki prohtjevi jednog sistema koji je zasnovan koncem zadnjeg stoljeća, pa eto, još ponekuda nalazi kojeg pristalicu kojem se nikako ne da otresti apriorizma i neobjektivnih metoda. — Najžalosnije je to da se ovako pojmovi, bez ikakvog stvarnog znanstvenog oslona, pod imenom populariziranja znanosti, turaju u ruke neobaviještenih čitatelja. *V.*

* * *

„Pithecanthropus erectus" i hekelijanske metode. — *(On veut, d' après la méthode de Haeckel, faire de Pithecanthropus erectus le „missing link" de l' évolution).* — Heckelijanizam, iako je osuđen od svega kulturnog svijeta, kao sasvim neznanstvena pojava i metoda, nalazi još kadikada odaziva i na našim stranama. Eto nedavno je, govoreći o razvoju čovjeka u Haeckelovu duhu i „znanstvenoj metodi" Lazar Jovančić (Tragovi prvih ljudi, 166) i glasovitog Pithecanthropusa htio utrati u „rodoslovno" evolucionističko stablo, te je o njem napisao ovo: „Ako pak, u rasvetljavanju zagonetke o poreklu čoveka pođemo i dalje i oslonimo se i na fosilne ostatke sa Jave, dakle na ostatke p i t e k a n t r o p u s a, koji tako reći *idealno* (mi podcrtavamo) pretstavlja prelaz između osebina čoveka i antropoidnih majmuna, što se naročito vidi iz veličine i odlika njegove lubanje..."

I to su metode kojima se služi evolucionizam, slične onima kojim se je služio Haeckel, a koje su svemu svijetu poznate kao skroz proizvoljne, i koje su se samo zato pojavile na papiru jer ih je tražila njegova neobuzdana mašta. G. Jovančić veli da Pithecanthropus *idealno* pretstavlja prelaz od majmuna k čovjeku. Tako je i Haeckel govorio da članovi njegova rodoslovnog stabla najzgodnije pretstavljaju sve moguće prelaze. Nedostatak im je bio samo taj što su bili sasvim izmišljeni! Tako je i sa idealnim pretstavnikom g. Jovančića. U ovakom ocjenjivanju on se je odijelio od učenog svijeta, od antropologa i pošao pravcem kojeg je sebi prije zasjekao: treba pokazati kako izgleda od majmuna razvijeni čovjek. Mi nećemo govoriti kako se ova tvrdnja g. Jovančića ni najmanje ne slaže sa onim što su o tom govorili stariji antropolozi i paleontolozi Virchow, Kollmann, Ranke, Klaatsch, Bumüller, v. Zittel i dr., već ćemo se obazreti na ono što kaže najnovija paleotologija.

H. W. Behm veoma poznat među savremenim paleontolozima ne vidi u Pithecanthropusu nikakva idealnog pretstavnika u razvojnom stablu ni ništa od onoga što se pričinja g. Jovančiću. „Jedna nepotpuna lubanja, jedno stegno, i dva kutnja zuba, nađena u dosta velikoj udaljenosti, uzrok su velike raspre oko ovog nalaza. Da li stegno, koje je bez sumnje ljudsko, uopće pripada k ovoj lubanji, ostati će zauvijek nedokazano... Pred kojih dvaest godina (Selenkova ekspedicija) tamo (na Javi) prevrnili su deset hiljada kubičnih metara zemlje, ne bi li po mogućnosti otkrili druga, partnera uzgor hodajućem majmunu čovjeku, koji bi bolje prikazivao posrednoga člana. Našli su samo zub jednog velikog majmuna i jednog čovjeka. Kad je već 1926 Hemerlein mislio da toliko željkovanu sreću drži u ruci,

uspostavilo se je, da lubanja majmunskog čovjeka, koju je on otkrio nije, ništa drugo nego glava nadramene kosti nekog izumrlog slona" (106—107). Pithecanthropus „nema za se nikakav dokaz da bi bio posredni član između majmuna i čovjeka. Pače njega i htjeti uvaliti u rodoslovno stablo koje je samo u sebi sumnjivo i labavo (a to se je često dogodilo, eto i g. Jovančiću), uvijek će ostati bezuspješan i jalov posao... On sam nam kaže (kao što je nedavno kazao i Weinert) da dosada nije našast nijedan fosil (već izumrli oblik), koji bi nosio jasno označenu oznaku" (108) t. j. oznaku da bi bio kakav prelazni član. („Schöpfung des Menschen").

Behm, kao ni ostali učenjaci ne nalaze na Pithecanthropusu nikakva znaka da bi bio kakvi prelazni član (missing link), nekakvo biće po sriedi, na pola puta među majmunom i čovjekom. A evo što kaže O. Klenschmidt (Der Urmensch, 1931): „Pokušao sam da stvorim svoj vlastiti sud na temelju ispitivanja samog predmeta te sam danas osvjedočen, da je trinilski čovjek (Pithecanthropus) bio pravi čovjek. On je imao čovječje koljeno, čovječju lubanju, i čovječje zube. Ovu sam misao objelodanio u mojoj monografiji „Homo sapiens" te sam se obradovao i iznenadio kad sam malo iza toga u jednom prilogu prof. Osborna, koji je izišao gotovo u isto vrijeme opazio da je on trinilskom nalazu označio isto mjesto kao i ja" (61). „Tako se je uvriježila kriva slika (o Pithecanthropusu) što s ovog (netočnog) otiska, a što s nespretnog imena „Pithecanthropus", te je tako važno našašće Duboisa poznato u krivom svijetlu, i konačno omalovaženo... Prema tome trinilski je čovjek bio pravi čovjek, te stoga nalaz ima najveću važnost" (73).

Kako sada izgleda ono što veli g. Jovančić da Pithecanthropus *idealno* pretstavlja prelaz između osobina čovjeka i antropoidnih majmuna? Njemu lijepo stoji ono što kaže Behm da neki, kad ne mogu drukčije, i u tom načinu pisanja nalaze lično zadovoljstvo jer rade iz entuzijazma (108). Ali to nikako ne odgovara znanstvenom stanju pitanja, i to nije nikako ono što se zove populariziranje znanosti, već nečega drugoga. *U.*

* * *

Newton i Bog Stvoritelj. — *(Newton adore le Dieu Créateur).* — U prirodoznanstvenim krugovima često čujemo za Newtona radi njegovih velikih otkrića, a osobito radi zakona gravitacije. On je jedan od najvećih prirodoznanaca svih vjekova.

Ali je još nešto što se uvijek ne čuje, a što bi se moralo zajedno spominjati kad god je govor o ovom klasiku u prirodnim znanostima. Jer sva svoja istraživanja Newton je poduzeo zanešen uzvišenosti koju je vidio posvuda u prirodi. A uzvišenost, koju je posvuda vidio, koja ga je očaravala, dolazila je samo od Stvoritelja svijeta. To je bilo njegovo najdublje uvjerenje, koje je pred svakim otkrivao. Duboko uvjerenje da sve potiče od Boga i da je sve upravo i jedino zato najljepše uređeno i ide k jednom uzvišenom cilju, gonilo ga je da se sasvim posveti ovom djelu Božjemu, uvjeren da će tu naći tragove njegove mudrosti i svemogućstva.

Tvrdu vjeru u Stvoritelja i Gospodara svijeta Newton je mnogo puta izrazio. Na jednom mjestu govori on ovako: „Ovaj lijepi obruč, koji veže

zajedno sunce, planete i komete, nije učinio niko drugi nego mudrost i volja jednog premudrog i mogućeg Bića. I ako su zvijezde stajačice središta koja sačinjavaju slične sisteme, to su i one učinjene po istomu planu, to i one stoje pod vlašću Onoga koji je *Jedan*. Ovaj *Jedan* vlada svime, *ne kao duša svijeta, već kao Gospodar svemira.* I radi svojeg gospodstva On se jedini zove Gospodar, Bog i Upravitelj svega... Bog koji ne bi upravljao svijetom, koji se ne bi za nj mislio, koji mu ne bi odredio umnu svrhu, ne bi bio nego usud bez prirode. Iz slijepe i metafizičke nužde, koja je uvijek i posvuda ista, ne može nastati nikakva promjena u stvarima. Sveopća raznolikost stvorenih stvari, prilagođena vremenu i mjestu može nastati samo iz zamisli i volje Bića koje nužno postoji." (Philosophiae naturalis principia mathematica (1726) 527).

Naveli smo klasika Newtona, koji je među prvim učenjacima iz područja astronomije, i to među prvim učenjacima svih vjekova. Dok se svi dive njegovu velikom umu i geniju kao astronomu, moraju dobro znati da ga je astronomija vodila svemogućem Bogu, bez koga, kao umnog Uređitelja i Stvoritelja, koji određuje cilj svakoj od svojih stvari, astronomija bi bila nemoguća, jer u njoj ne bi bilo nijednog zakona, kako zaključuje Newton. Ko će se onda usuditi tumačiti svemir slijepim i plitkim materijalističkim načelima ili reći da príroda ne vodí k Svemogućem Bogu? *C.*

* * *

Povratak k barbarstvu. — *(Le retour au barbarisme chez les nacionalistes allemands).* — Novopoganski izgredi, koje njemački nacionalni socijalisti počinjaju javno i pod pritajenom ili otvorenom zaštitom državne vlasti, ne mogu se drukčije imenovati nego patološkim pojavama. Da čovjek pozitivnu vjeru u Boga-Stvorca, i štovanje koje se Njemu, po Njegovoj svetoj volji, iskazuje, proglasi ludošću, pa na mjesto te vjere proglasi vjeru u svoju vlastitu krv ili u kakvu drugu tvar, te se njoj klanja i njoj iskazuje božansko štovanje — to se ne može razumjeti kod čovjeka zdrave pameti.

To se eto događa u savremenoj Njemačkoj kod njezinih današnjih vođa — nacionalnih socijalista. Nacionalni socialisti hoće da izbrišu iz duše njemačkog naroda, da je kršćanstvo ono koje je glavni uzrok njegove veličine i kome on u prvom redu treba da zahvali svoju kulturu i civilizaciju; pa kao što su Židovi, kad ih je Bog izveo iz egipatskog ropstva, učinili zlatno tele i njemu se klanjali vičući: „Ovo su bogovi, koji su te; o Izraele, izveli iz ropstva", — tako i oni sada bogom proglasuju svoju nordijsku krv, vraćaju se krivim bogovima, kojima se je klanjao njemački narod dok je još bio u poganstvu. Tim bogovima se klanjaju, nose njihove znakove (kukasti križ), pale im vatre i obavljaju obrede koje mogu da obavljaju divljaci, a ne prosvijetljeni ljudi.

Na 21 lipnja o. n. u pola noći slavili su po Njemačkoj, osobito kod Lübecka svečanost solsticija ili suncovrata. Kod samog ovoga grada po brdinama je zapaljeno 800 krijesova, svirale su glazbe da proslave „vječnu pobjedu sunca nad tamom", a bubnji su potcrtavali „okrutno čarobništvo" komu su u slavu pjevale tisuće mladića.

Za njemačkim bezumnicima poveli su se slični elementi u Mađarskoj. Oni su se sjetili Hadura, boga rata starih šitskih naroda, pa su njemu počeli iskazivati štovanje, htijući time stvoriti mađarsku nacionalnu vjeru. Ovi mađarski novopogani htjeli su da stvore i novu eru. Ta je imala početi od pohoda Atile Rimu, i sada bi bili u 1501. godini. Čudan mentalitet ovih novih pogana! Rimljani su počeli novu eru od sagrađenja Rima, kršćanstvo od porođenja Sina Božjega, t. j. od početka spasenja čovječanstva, a ovi novi pogani hoće da počnu novu eru od rušenja Rima, odnosno od ubijanja ljudi!

Prva svečanost mađarskih pogana Hadurista bila je u Gödöllö i izazvala, kako je i razumljivo, najživlje prosvjede naroda. Njihova je nakana bila, da se ova svečanost obnavlja svake sedmice. Ali je politija zabranila dalnju svečanost i nastupila protiv promicatelja.

Ovakovi ispadi ne znače li, u najblažu ruku „povratak k barbarstvu? Ako se pak uzmu u obzir najsramotniji poroci, koje počinjaju začetnici ovog pokreta i radi kojih su — kako oni kažu — poubijali, bez ikakva suda, više stotina kolovođa, onda moramo reći da su dotičnici pravi divljaci; ili bolje da su se na njima ispunile riječi sv. Pisma: „Čovjek, kad je bio u časti, nije razumio; usporedio se je s nerazumnim životinjama i postao njima sličan". *Passer solitarius*

* * *

Nije li to priznavanje čistilišta? — *(N' est-ce pas avouer que le purgatoire existe?)* — Naši pravoslavni vole nama katolicima prigovoriti, da naučavamo krive nauke i da dogmom proglasujemo ono što nije dogma. Tako nam prigovaraju, što vjerujemo, da je Sv. O. Papa nasljednik Sv. Petra i, kao takav, zamjenik Isusov na zemlji i poglavar Njegove Crkve; da je Bl. Dj. Marija, Majka Božja, bez grijeha začeta; da Duh Sveti proizlazi od Oca i Sina kao iz jednog izvora; da za vjernike koji su umrli u milosti Božjoj, a nijesu čisti od laganih grijeha i slobodni od kazna zasluženih za grijehe, postoji na drugom svijetu čistilište, gdje se čiste da mogu doći čisti pred lice Božje; itd.

Prošle godine imao sam o tomu razgovor u jednom manastiru u Srbiji s igumanom manastira i upraviteljem njihove bogoslovije. On je iznio sve te poteškoće. Na moje odgovore, ostao je potpuno iznenađen i na koncu priznao: „Za sve bi se mi lako sporazumjeli, samo ne možemo za primat. To je glavna stvar." — „Istina je, da je to glavna stvar"; velim mu ja. Ali i to je tako jasno sadržano u sv. Evanđelju i nauci Crkve kao i druge dogme u kojima se razlikujemo; pače i još jasnije, jer je o tomu najviše raspravljano." Čovjek je bio dobroćudan, a škole je svršio u stranom svijetu, pa je bio pristupačan razlogu i istini.

U našem razgovoru najmučnije mu je bilo, kad sam ga upozorio na nedosljednost i protivnost njihove prakse s njihovom naukom upogled čistilišta. „Vi nama prigovarate, velim mu ja, što vjerujemo u mjesto posredno između raja i pakla, t. j. čistilište". „Jest"; odgovara on. „Zar i vi ne priznajete da opstoji to mjesto, kad se molite za duše pokojnika? Ako su u raju, ne treba im; ako su u paklu, ne koristi im. Pa zašto onda molite? A ipak molite!" Nije znao odgovoriti.

Ovog našeg razgovora sjetio sam se, kad sam u novinama čitao govor, što ga je na 28 lipnja o. g. održao na dalmatinskom Kosovu Patrijarh Varnava. On je između ostaloga rekao: „Danas sam se u ovom hramu (sv. Lazara), na ovaj značajan dan, *pomolio s Vama za njihove duše* i zahvalio im na svemu što su vam ostavili... Došoh ovamo, na ovo naše Dalmatinsko Kosovo, da se s Vama poklonim sjenima Velikih mučenika, i *da se pomolim za pokoj njihovih duša.*"

S ovim riječima najviši predstavnik pravoslavne crkve kod nas najjasnije priznaje, **da postoji čistilište,** u kome se nalaze oni koji su poginuli u borbi za domovinu i kojima je potreba naše pomoći, naših molitava. Ovim riječima mi nemamo ništa prigovoriti. Samo bismo željeli da naša pravoslavna braća izmijene svoje govorenje o našoj nauci obzirom na čistilište, s kojom se naukom uostalom slažu i njihove starije pa i novije dogmatične kao i liturgične knjige.

Fra Zdravko Gospić

* * *

Dopisivanje A. Harambašića i Đure Deželića s Despotom. — *(La corespondance entre M. A. Harambašić et Georges Deželić avec R. P. Jean Despot).* — Kad je August Harambašić izdavao „Hrvatsku vilu", fr. Ivan Despot priopći mu svoju želju, da bi i on želio u njoj surađivati. Harambašić zahvaljuje mu na ponudi, te ga poziva, da piše u njegovom časopisu, jer cijeni njegovo književno pero. Živo mu preporučuje, da pošalje koji pa i najmanji sastav za četvrti broj „H. v.", koji će biti posvećen uspomeni Zrinskoga i Frankopana. Pismo datira 9. III. 1882.

Fr. Ivan Despot poslao je Augustu Šenoi članak o Kačiću, da ga tiska u „Vijencu". Kroz to August Šenoa oboli i umre. Za svoje bolesti izručio ga je Đuri Deželiću, koji ga štampa u kalendaru „Dragoljubu", jer više spada obzirom na svoj sastav i svrhu, da se u njemu objelodani, budući se čita u porodicama kroz cijelu godinu. Kad se je sastavio odbor za spomenik Kačićev u Dalmaciji, taj članak u godišnjaku za 1885. lijepo će djelovati na Hrvate preko Velebita, da se i oni ugledaju u braću Dalmatince, te sastave isti odbor za podignuće Kačićeva spomenika u Zagrebu. Pismo datira iz Zagreba 8. I. 1885.

Budući da oba pisma rasvjetljuju i objasnjuju književni i kulturni rad pokojnoga Despota, iznosimo na svijetlo tekstove obaju pisama iz arhiva franj. samostana u Makarskoj.

August Harambašić Despotu.

Častni gospodine!

Iskreno me je obradovalo Vaše usrdno pismo te hitim, da Vam čim prije izrazim svoju najtopliju zahvalnost.

Što se tiče Vaših želja glede Spljeta, to ih podpuno usvajam. Čim nam ma što godj pošaljete, odmah ću uvrstiti u „Hrvatsku vilu". U obće: Vaša pripomoć bila bi nam u svemu vrlo mila, a naročito ja bih Vam bio na vieke srdačno zahvalan. Mene vrlo veseli, što se prema Vašemu listu već sad unapried mogu nadati lijepim prinosom Vašega pera.

I već bih imao jednu molbu. IV. svezak (u travnju) posvećujemo uspomeni Zrinskog i Frankopana. Zadužili bi cielo Hrvatstvo, da ih se sjetite ma najmanjim proizvodom Vašeg duha, nu morao bi nam stići najkašnje do 10. travnja.

Preporučujuć se Vašoj dobroti, pa očekujuć Vaš cienjeni odgovor uz koji prinos „Vili" jesam

Vaš iskreni štovatelj

Sušak, 9. ožujka 1882 August Harambašić

Đuro Deželić Despotu

U Zagrebu 8. I. 1885

Veleštovani gospodine!

Dobivši danas Vaš za Novu godinu pisani cienjeni list evo hrlim odgovorit Vam na upit, kako sam došao do Vašeg članka koji sam odtisnuo u kalendaru Dragoljubu.

Pokojni August Šenoa dao mi ga za svoje bolesti, da ga štampam one godine u Dragoljubu, jer da u Vienac ne spada a mogao bi svoju svrhu postići u kalendaru, koji se čita u obitelji i ostaje u porabi kroz cielu godinu. Ja sam sastavak odmah pročitao i već ga bio predao u štamparnu ali kako su mi njeki članci više u štampi dali nego sam u prvi mah mislio, moradoh ga iz štamparne uzeti i za sliedeću godinu pridržati. Eto, to je geneza. Ja sam držao za cielo, da ste Vi Augustu Šenoi to dozvoljeli, inače nebih si znao protumačiti, kako bi on taj članak o Kačiću baš meni dao bio. No sada je oglašen i ja Vam se liepo zahvaljujem kano da je meni neposredno za štampu u Dragoljubu bio uručen. Što je sada u godišnjaku za 1885 štampan, to mi je tim milije, jer je došao baš u horu. Kada se u Dalmaciji konstituirao odbor za spomenik Kačićev, moći će taj članak liepo pomoći i u narodu s ove strane Velebita; svakako bi dobro bilo, da se i ovdje konstituira odbor u istu svrhu. U liepom članku Vašem niesam dakako ništa mienjao, prvo zato ne jer je pisan tendencijom, s kojom se posvema slažem a drugo i zato ne, jer je pisan krasnom hrvaštinom kakovom bih želio da pišu svi naši barem bolji prijatelji. Bude li Vam treba kojom zgodom uslužnosti moje, evo me pripravna — po najboljoj mogućnosti. Što Vam nisam pisao do sada razlog je poglavito u tome, jer nisam znao gdje živite. Primite ovom zgodom izraz moga poštovanja, koje nije od jučer ni dosad nego od godinah, odkada čitam spise Vašim perom pisane; a primite i srdačan pozdrav uz želju, da Vas Bog požívi crkvi i domovini.

Jesam Vaš odani

Gj. Deželić

Dr. fr. J. Božitković

* * *

Bl. Luka Belludi, drug sv. Ante. — Sv. Otac Pio XI. na 18. maja 1927, odobrio je dekret sv. Kongregacije Obreda o beatifikaciji bl. Luke Belludija Padovanca, učenika i druga sv. Ante čudotvorca. Time se ispunila davna želja franjevaca, koji su neprekidno častili bl. Luku, a koji je umro na glasu svetosti god. 1285.

Od god. 1929. počeo je izlaziti „Il Santo" ilustrovana Antunova revija prigodom VII. stogodišnjice smrti sv. Ante od Paduve (1231—1931). To je bio službeni organ internacionalnog Antunovog odbora i njegove bazilike u Padovi pod upraviteljem o. Vjek. Guidaldijem. Ova solidna i bogato ilustrovana revija imala je svrhu, da produbli znanstvena istraživanja o sv. Anti i pokaže njegov upliv ne samo na religiozna srca, nego i na literaturu i umjetnost kroz sedam stoljeća. Budući da se je u aprilu 1929. u Padovi svečano proslavila beatifikacija bl. Luke, to mu je uredništvo posvetilo cio četvrti svezak i uz brojne slike donijelo članke: Biografija bl. Luke, Kapela bl. Luke (u bazilici sv. Ante), Spisi koji se pripisuju bl. Luki i Dokumenti o bl. Luki iz XIII. vijeka. Pod naslovom „Spisi" na prvom je mjestu tiskan članak Stato della questione sopra gli scritti del b. Luca Belludi od našega o. Jeronima Granića konventualca splićanina. Granić* je umro 12 sept. 1922, pa nije doživio željenu proslavu, premda je dugo vremena sakupljao građu o bl. Luki, pisao članke i bio u dijecezanskoj komisiji poslije smrti konventualca o. Anđela M. Bedeschia.

Proces za beatifikaciju druga sv. Ante nije išao lako. Poteže se već od g. 1784., kad je u tu svrhu fra J. Trengito tiskao Summarium. brošuru upravljenu biskupu Nikoli A. Lutinianu, da službeno rekognoscira tijelo blaženoga. U isto je vrijeme i kontesa Karolina Conti izjavila, da će oltar u kapeli bl. Belludija u Padovi preudesiti. Obitelj je Conti imala uvijek pravo patronata u odnosnoj kapeli. Komisija stručnjaka počela je svoj svestrani rad 26. II. 1785, t. j. pet vijekova poslije smrti bl. Luke. Na 4 marta bila je otvorena njegova arka, a 6. maja se je konačno rekognosciralo njegovo tijelo i postavilo u novi sanduk. God. 1789. gvardijan je konventualaca tražio preko biskupa, da sv. Stolica odobri poseban oficij i misu kod groba bl. Belludija. Dakako, u tu su svrhu poslani razni dokumenti u Rim, kojima se dokazao trajni kult crkveni i građanski bl. Belludiju. Jedan dokument kaže, da su fratri g. 1792. tražili od biskupa, da se zauzme za beatifikaciju. Ali su prolazile godine i godine. Novi proces biskupa u Padovi počeo je g. 1905. i trajao je do 1912, u svrhu da sv. Stolica odobri kult ab immemorabili i proglasi Belludija blaženim. Ova je komisija imala ništa manje od 63 zasijedanja do god. 1912. Po naputku sv. Stolice stali su sad bolje proučavati propovijedi bl. Luke. I naš je o. Granić svojski radio. Studij je bio velik i kompliciran. Napokon je, kako rekosmo, sv. Otac Pio XI. 18 maja 1927. mogao ratificirati dekret o beatifikaciji bl. Luke. Iako je proces dugo trajao, ipak su brojne studije dale temeljite rezultate, pa je život Belludija u svemu lijepo rasvijetljen. Ovo je bilo potrebito napisati o bl. Belludiju, da mogu bolje upozoriti javnost na dosad nepoznatu zbirku rukopisa o njemu, na koju sam se namjerio uređujući arhiv samostana sv. Franje u Šibeniku. Spisi ne sadrže potpunu cjelinu, jer je nekih ponestalo. Sav je materijal sakupljen g. 1784—86, kad je fra Josip Trento, gvardijan u

* Kratak nekrolog o. Granića donio je Vjesnik za arheol. i povij. dalm. XLV (g. 1922), ali je popis Granićevih radova nedostatan.

Padovi, tražio od biskupa, da se rekognoscira tijelo bl. Luke. K spisima je bio priložen crtež, koji predočuje prikazanje sv. Ante bl. Belludiju.

U spisima se opisuje, kako se je 4. marta i 4. maja 1785 obavilo raspoznanje tijela Blaženoga, kakove su slike i gradnja kapele vlasnika Contija, gdje je pokopan bl. Luka, sve uz kritične napomene. Govori se o sarkofagu u istoj kapeli, gdje je negda bio pokopan sv. Antun a kasnije bl. Luka. Iznosi se rođenje, obitelj i kreposti te čudesa bl. Luke, kao također njegov kult u kapeli Contija. 16 stranica rukopisa od druge ruke napose je uvezano i ima naslov „Catalogo di scrittori". Tu su citati iz raznih rukopisa i knjiga, koji govore o bl. Belludiju od 14. do 18 vijeka. Napose ima oko 70 stranica ispisanih od treće ruke, gdje su navedeni dokazi iz rukopisa u 13. vijeku pa dalje.

Nijedan od ovih rukopisa ne nosi potpis. Svakako zaslužuje konstatirati, da kod nas postoji dosad nepoznata zbirka o bl. Belludiju, za koje sigurno je, da zadnja komisija za svečev proces nije znala.

Napose se osvrćem na pet originalnih pisama, koja se u ovoj zbirci nalaze. Fra Josip Trento privatno piše 2. dec. 1784. Dr. Franji Prosdocimu, biskupskom kanceliru u Padovi, i tu mu od prilike kaže: Za sada se ne traži rigorozni proces za beatifikaciju, nego se nastoji izmijeti uvjerljive dokumente, kojima će se dokazati, da je kult bl. Luke od pamtivijeka i da je u kapeli Contija njegovo tijelo. U tu se svrhu ima sastaviti opis kapele i pojedinih slika u njoj sa skicama. Očekujem, da otvor grobnice bude prije Gospe od neoskvr. Začeća ,t. j. u nedjelju.

Fra Marco Cerchieri u pismu 23. marta 1785 iz Mletaka piše fra Frani Ant. Benoffiju, provincijalu u Padovi, koji je bio i generalni inkvizitor sv. Oficija: Nije se čuditi, što pri poslu o beatifikaciji ima mnogo trnja, premda ih ne bi smjelo biti, jer Vi poznajete Padovance. Ja ću Vam biti pri ruci, ali sad sam bolestan i ne izlazim iz kuće. — U drugom pismu od 3. aprila fra Marko piše provincijalu: Šaljem Vam nazad spise, koje ste mi poslali, bili su mi korisni za posao o bl. Luki. Pokazao sam dukalu od 27. juna 1682. plovanu Certonu. Sad su prestala presizanja onih, koji su htjeli svetište u Padovi. — U pismu od 1. aprila 1785. isti fra Marko piše iz Mletaka provincijalu, da ne može dati potvrditi dukalu na sudu od g. 1682., jer ne predstavlja nikoju vlast.

Fra Ivan Illuminato iz Mletaka (Vigna) 20. maja 1785. piše ovako fra Fr. Benoffiju o jednoj relikviji bl. Belludija: „Tisuću Vam hvala za relikviju, koju ste mi, poštovani oče, poslali. Sasvim mi je mila znajući da je od druga sv. Ante i da je stvar starinska, koja nam donekle pokazuje odijelo onoga doba. Po njoj se vidi, da je sukno rađeno na zubove, da je lavske boje („color leonino"), da je prosto i tvrdo; kako je bilo u onom vijeku, kad je sve bilo prosto, i hrana i odjeća. Nije mala stvar, što je poslije toliko vijekova ostao takav komad tunike i sačuvane satkane žice." U pismu je također bilješka s potpisom Dr Fr. Benoffa, u kojoj se kaže, da je njegov prijatelj Illuminato umro 8. II. 1786 u Mlecima u 70 godini.

Kako su ovi rukopisi došli u Šibenik? Ne može se znati. Možda su odavna doneseni. Možda ih je prenio iz Padove o. Granić, koji je negda

boravio u šibenskom samostanu, gdje se nalazi njegova rukopisna bilježnica Memoriale primae missae, posvećena fra Bernardinu Kuliću. Možda je k nama donio rukopise o. Ante Josa, koji je u šiben. samostanu ostavio nekoliko svojih talijan. propovijedi. On se bavio istraživanjem padovanskih arhiva i napisao opsežnu knjigu „I codici manoscritti della biblioteca Antoniana di Padova descritti e illustrati 1886." Možda je napokon donio k nama spise o. Joso Milošević, koji je prevrćao arhive u Padovi. No bilo kako mu drago, mislim da nije na odmet, što sam upozorio javnost na naše rukopise o bl. Belludiju, milom drugu sv. Ante, sveca svijeta.

Don Krsto Stošić

KNJIŽEVNI PREGLED

STANOJEVIĆ ST., *Sveti Sava*, Beograd 1935.

Čudnovata je činjenica, da još nema prave historijske studije o Savi Nemanjiću. Najbolje što je napisano o životu i radu Savinu još je „biografijski pokušaj" prof. A. Gavrilovića iz g. 1900. Tako Sava Nemanjić još je neka legendarna ličnost, borac za srpstvo i pravoslavlje kao što je Kraljević Marko u narodnim pjesmama borac protiv sile turske. Kad je objavljena knjiga „Sv. Sava" poznatog historičara profesora beograd. univ. St. Stanojevića, pomislio sam, da će ovo biti rad osnovan na kritici izvora. Ali prva kritika koju sam opazio, kritika bogoslovske beogradske omladine bila je porazna za historičnost djela Stanojevićeva: „Sve dobre osobine ove knjige leže u njenoj formalnoj spoljašnjoj strani i u veštini g. Stanojevića da sve ono što kaže ne bude toliko uverljivo koliko lepo" (Svetosavlje 1935, str. 39).

I zaista, kad se čita ova knjiga Stanojevićeva, dobiva se utisak, da se čita neki romantični epos u prozi o stvorcu srpstva i pravoslavlja, kakav bi danas trebao u današnjim političkim i religioznim prilikama. „Sem crkvene organizacije Sv. Sava je osnivač srpske književnosti i tvorac srpskog nacionalizma, koji je postao glavna odlika i najistaknutija osobina našeg narodnog bića i sadržina našeg narodnog života" (str. 123). „Sv. Sava je stvorio kršćansku pravoslavnu srpsku narodnu crkvu" (str. 118). „Sv. Sava je prvi, izgleda, počeo ... isticati srpsko ime i srpstvo" (str. 119).

Sve ovo može da prođe, ali je nemoguće pojmiti, kako je moglo historičaru doći na pamet, da je Sava Nemanjić tvorac bugarskog pravoslavlja! On tvrdi, da je Sava pred svoju smrt poduzeo teški put na Istok, da kod istočnih patrijarha isposluje priznanje bugarskog patrijarhata, i to tvrdi jedan historičar bez ikakva oslona na izvore. Naprotiv, da je g. Stanojević gledao izvore, onda bi on bio došao do druge hipoteze. Izvori kažu, da se je Sava vratio iz Palestine g. 1235, ne preko grčke Nikeje, nego preko latinskog Carigrada. Da se je navratio u Evergetiski manastir, koji je g 1206 kardinal legat Benedikt predao benediktincima s tim uvjetom, da grčki kaluđeri tu ostanu. Tu je darovštinu potvrdio rimski papa Honorije III. g. 1217 i g. 1222. Od toga pape primio je Savin brat Stjepan kraljevsku krunu. To priznaje u ovoj knjizi i g. Stanojević, iako neće da prizna Savino u tome sudjelovanje koje je zajamčeno srpskim savremenim izvorom. Kaluđeri grčki u Evergetiskom manastiru morali su primiti uniju. Nadalje izvori kažu, da je Sava imao namjeru, da se vrati preko Sv. Gore u Srbiju, ali da je tu u Carigradu promijenio namjeru i pošao u Trnovu k bugarskom caru Asenu koji je upravo onda imao da konačno prekine s Rimom i s latinskim Carigradom, pa da bugarsku unijatsku crkvu opet baci u naručaj nikejskog grčkog patrijarha, a svoje carstvo u političku vezu s grčkim nikejskim carem. Bi li bilo naravnije pomisliti, da je Sava

nagovoren od carigradskih latina promijenio put i pošao u Trnovu, da odvrati Asena od saveza s nikejskim carem i od konačnog kidanja s Rimom?

Stanojević je prikazao moralnu stranu kaluđera i arhiepiskopa Save tako, da je uvredljiva za Savinu ličnost. „Zato se i mogla u g. Stanojevića knjizi — kaže pravoslavni studentski časopis Svetosavlje 1935, 40 — da nađe jedna rečenica koja — kad je reč o sv. Savi — gotovo vređa: Preteranim postom u mladim godinama sv. Sava je upropastio svoj stomak." Ali možda je uvredljivije ono što kaže na str. 35: „U Studenici je Sava postao od isposnika radnik u narodu i za narod, od verskog fanatika propagator socijalnog morala, od mladog zanesenjaka organizator, državnik i književnik." Nije lijepo za jednog kaluđera hrišćanina ni ono, što kaže Stanojević o odnošaju Sv. Save prema knezu Strezu koji da je kao neprijatelj njegova brata Stjepana ubijen, a u ovomu ubojstvu na neki način sudjelovao bi i sam Sava Nemanjić (str. 38).

Uopće govoreći, ovakav način prikazivanja Save Nemanjića nije na diku ni samomu Savi ni srpskoj historiografiji.

Fra Roko Rogošić

•

1. ***Ljetopis jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za g. 1931/32. Svezak 45. U Zagrebu 1933.. 174 str.***

2. ***Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 245. 247. 248. Razreda historičko-filologičkoga i filozofičko-juridičkoga 109. 110. 111. U Zagrebu 1933. 291 str.; 251 str.; 240 str.***

3. ***Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga XXIX. Svezak 2. Urednik Dr. D. Boranić. U Zagrebu 1934. 240 strana.***

1. *Ljetopis* jugosl. akademije za g. 1931/32. sadrži popis cijeloga personala jugosl. akademije odbora, urednika, članova živih i preminulih; izvoda iz razrednih, odborskih i skupnih sjednica od 21. VI. 1931. — 27. VI. 1932; izvještaj glavne godišnje skupštine 27. VI. 1932., svečane sjednice držane 29. VI. 1932.; izbor novih članova Eugèna vicomte de Guichen-a, dra Bohumila Nemec-a, dra Leona Marchlewskoga, dra Ljuba Karamana i Vladislava Skoczylasa na glavnoj god. skupštini 27. VI. 1932.; izvještaje o naučnoj ekskurziji u Vardarsku banovinu, o algološkom istraživanju okoline Splita; stogodišnjice Faraday, medunarodnoga geografskoga kongresa u Parisu, internacionalne stanice za geobotaničko istraživanje Mediterana i Alpa u Montpellieru, biološko-okeanološkog instituta u Splitu; biblioteka i izdanja jugosl. akademije u g. 1931/32.

2. *Rad* objavljuje originalne i znanstvene rasprave ili prinose koliko članova toliko nečlanova jugosl. akademije.

Knjiga 245. izdaje na svijet: dra Franje Fanceva: Nova poezija Splićanina Marka Marulića (str. 1—72). Radnja je od velike važnosti za historiju hrvat. književnosti, jer objavljuje mnogo religioznih pjesama Marka Marulića s faksimilima. — Dr. A. Musić, naš najbolji poznavalac staro-grčkoga klasičnoga jezika raspravlja o grčkim iterativnim preteritima s

dr i o slavenskom iterativnom kondicionalu (str. 73—87). — Dr. Antun Barac dao je iscrpljivu studiju o pjesniku Mirku Bogoviću (str. 88—172), kojim završuje književni diletantizam, a započinje ozbiljnije umjetničko stvaranje. — Dr. Albert Bazala ispituje „Svijet i život u perspektivi fizikalnoga racionalizma" B. Spinoze (str. 173—209). Originalna filozofska rasprava o trista godišnjici rođenja B. Spinoze (1632). — A. A. Olesnicki publicira „Bezimeni turski ljetopis o bojevima Turaka sa Hrvatima g. 1491 i 1493.", koji se čuva u Bosanskom muzeju pod brojem 552 (str. 210—219).

Knjiga 247. iznosi studiju dra Ilije Mamuzića o ilirizmu i Srbima, koja je veoma poučna (str. 1—91). — Milan Rešetar dokazuje „Autorstvo pjesama Ranjinina Zbornika" (str. 92—147). — Dr. Stevan Pataki izlaže „Razvoj i nauku logičkog idealizma", glavno pitanje Kantove Kritike čistog uma (str. 148—182). — Dr. A. Musić raspravlja o *„Rečenicama bojazni* u grčkom, latinskom i srpskohrvatskom jeziku", (str. 183—211). Rasprava je veoma poučna i dobro će doći svima nastavnicima u klasičnim gimnazijama. — Dr. Mihovil Kombol piše o „Talijanskim utjecajima u Zlatarićevoj lirici" (str. 212—251). Radnja pokazuje utjecaj talijanske književnosti na Zlatarićevu poeziju. Krasan je prinos za upoznavanje Zlatarićeve pjesničke vrednote i talenta.

Knjiga 248. objelodanjuje samo dva rada, naime dra Mirka Deanovića o „Odrazima talijanske akademije „degli Aneadi" preko Jadrana" (str. 99—240). Oba rada detaljno su obrađena s najvišom ozbiljnošću i objektivnošću.

3. *Knjiga XXIX zbornika* sv. 2. za narodni život i običaje južnih Slavena sadrži dva dijela, koja proučavaju etnografiju, religiju i arheologiju južnih Slavena. Oba dijela imaju lijepih i poučnih rasprava, članaka i priloga. Najbolje mi se čine radnje dra Marijana Stojkovića o „Pojasu" (str. 1—19) i Franje Škarpe o „Rabošu u Dalmaciji" (str. 164—183) sa 7 tabla. Lijep je prinos o „ribarstvu u Dalmaciji" dr. Jelke Perić (str. 119—147).

Od svih izdanja, koja izlaze u našoj državi najznanstvenija su Jugosl. akademije u Zagrebu, stoga se skreće pažnja njenim izdanjima.

Dr. fr. Juraj Božitković

•

ŠANC FRANJO S. J., *Stvoritelj svijeta.* Njegova egzistencija i narav i njegov odnos prema svijetu. (320). Sarajevo 1935. — Imamo dvije vrste objave koje nam naviještaju Božju opstojnost, govore o Njegovoj naravi i odnosu prema svijetu: nadnaravna i naravna objava. Sada ne govorimo o nadnaravnoj već o onoj koja je u nama i oko nas, a to je naravna objava, sama priroda od koje se sastojimo i u kojoj živemo.

Priroda je uvijek upravljala ljude k Bogu, one koji su imali nadnaravnu objavu, kao i one koji je nijesu imali ili koji su na nju više ili manje zaboravili. Dr Šanc je uzeo prirodu za predmet svojeg djela. U dva dijela raspravlja o onom što nam priroda govori o svojem Stvoritelju. U prvom, gdje raspravlja o opstojnosti i naravi Stvoritelja ispituje sisteme panteizma, pozitivizma, agnosticizma, krivo shvaćanje i primjenjivanje principa kau-

zaliteta i druge nastranosti koje su samo izvještačena nagrđivanja prirode i silovito zakrčivanje njenih puteva, te ih zabacuje. Razvija s druge strane, primjenjujuć na prirodu, pravila zdrave logike i metafizike, drugim riječima zakone zdrave pameti, kako je i na koji je način ona sigurni i upravni put k Bogu Stvoritelju.

Iz Božje opstojnosti, o kojoj nam svijet jasno govori, slijedi i Njegov odnos prema svijetu, nama, i nas prema Njemu. Svi odnosi s jedne i s druge strane zasnovani su na apsolutno valjanim zakonima ljudskog života i mišljejna, preko kojih može prijeći samo onaj koji neće da zna za ništa uzvišenijega.

U drugom dijelu u četiri poglavlja razlaže pisac koji su odnosi Stvoritelja prema stvorenju i stvorenja prema Stvoritelju. Kako Stvoritelj upravlja svijetom, Stvoritelj i poredak u svijetu, Stvoritelj i kultura, što je Stvoritelj za ljudsko srce: to su četiri poglavlja u koja opet dolaze brojna pitanja: o problemu zla, o slobodi ljudske volje, o pravnom poretku u svijetu i moralnom redu, o značenju Stvoritelja za kulturni napredak te o Stvoritelju kao jedinom koji može zadovoljiti naše srce.

Djelo je obrađeno strogo znanstvenom metodom te se samo po sebi preporuča svakomu koji znade i hoće da pametno misli i da ne žive kao nijema životinja u ovom velikom djelu, koje se zove priroda. Ona je velika i otvorena knjiga za svakoga koji je znade čitati. O veličini i važnosti ove knjige-prirode govori nam ovo uspjelo djelo dra Šanca.

Dr. B. V.

•

RAVLIĆ JAKŠA, *Makarska i njeno Primorje.* 8⁰ str. 216. Primorska biblioteka Jadranske Straže, Split 1934.

Makarsko Primorje ne zauzimlje posljednje mjesto među hrvatskim krajevima po svojoj sadanjoj i historijskoj važnosti. To se vidi iz djela, koja su o njemu pisana. To se vidi i iz ove knjige profesora Jakše Ravlića, u kojoj on daje „prvi geografsko-historijski pregled Makarskog Primorja sa pregledom kulturnih nastojanja". God. 1860 Lulić fra Ante dao je na svjetlo „Compendio storico-cronologico di Macarsca e del suo Litorale ossia Primorje", a god. 1914 napisao je Pop Petar Kaer „Makarska i Primorje. I. opisni dio". Prof. Ravlić je svestraniji. On nam prikazuje i geografiju i povijest, kulturne prilike i turizam. Prema tome Ravlićeva knjiga je najpotpuniji i najsvestraniji dosadanji prikaz Makarske i njenoga Primorja.

Pisac je najveću pažnju posvetio historijskom pregledu. U ovom dijelu opet najbolje je izradio XV vijek. Tu se g. Ravlić kreće na prvim izvorima. Time ne kažem, da auktor ne seže za prvim izvorima u drugim vijekovima, nego velim, da u XV vijeku čini to najviše i da se tu slobodno kreće kao u svojoj kući. Ja bih ipak nešto zapazio i ovome dijelu, jer i mene ovaj vijek najviše zanima. Na str. 100 spominje se Vukašin, Baran i Juraj *Vukčić.* U jednomu dokumentu stoji *Vuchachi.* Ljubić je u sadržaju stavio *Vukačić.* Uzevši u obzir sadržaj Ostojine povelje, to izgleda prilično, da je tu govor o knezovima *Kačićima.* Na str. 99 spominje se „nekog Ivana, službenika kneza Vladislava". Ravlić veli, da je to sigurno talac

Ivan Crnojević iz Zete. Taj Ivan mora biti ista osoba sa onom koju g. pisac spominje niže pod imenom kneza Ivaniša. Ovaj je bio stariji brat Žarka Vlatovića, zakletoga neprijatelja hercega Stipana, koga spominje na str. 107 i 110 kao gospodara Makarskog Primorja. Između braće Vlatkovića, posebno Žarka, knezova Kačića i Jugovića bila je borba za vlast u Krajini. Na str. 110 auktor spominje Vukića Jukovića. Čini se da bi bilo ispravnije zvati ga Vukić Jugović. Takovo se ime nalazi u domaćim izvorima. Jednako se ne može odobriti, što se pisac previše oslanja na ugled Šišićev, kad govori o imenu Augustinova Humska, a prelazi preko Zlatovića (str. 170), koji je o tome na dulje pisao u Bollettino 1886 str. 71. Ne izgleda vjerojatno, da su augustinovci u Krajini vršili duhovničku službu do dolaska Turaka (str. 112), ako se uzme u obzir darovnica Jurja Vojsalića, sinovca hercega Hrvoje Vukčića iz g. 1434 (Miklošić, Mon. S. 377 s.).

Sigurno će mnogi prigovoriti vanjskoj opremi Ravlićeve knjige, ponešto i tendenciji. U svakom slučaju ova knjiga je dobar doprinos k poznavanju Makarske i njenoga Primorja. Dodane bilješke i citati izvora još više povećavaju njezinu vrijednost.

Rogošić fra Roko

•

HRVOJE HRVATIĆ, *Pregled opće povijesti Srednjega i Novoga Vijeka.* Zagreb, 1934. Cij. Din. 10.

Ciceron je rekao, da je povijest „učiteljica života i svijetlo istine". Ali to je samo onda, kad se povijest piše iz ljubavi prema čistoj istini. U novije doba pišu se kod nas svakako povijesti i povijesni priručnici, a osobito školski udžbenici za povijest. Posebno u ovim posljednjima prikazuje se mladeži povijest s naročitim ne samo političkim nego i religioznim ciljevima. Veći katolički narodi imaju svojih popularnih povijesti pisanih u katoličkom duhu. Mi smo u tome vrlo nazadni. Zato je Hrvoje Hrvatić zadužio naš prostiji narod sa ovom svojom pučkom povijesti srednjega i Novoga vijeka, u kojoj baca pravo svijetlo na ljude i događaje svjetske historije. Samo je želiti, da se ova kratka i jeftina povijest što više raširi po našem narodu.

Rr.

BUHARIN N., *Teorija istoriskog materijalizma.* Popularni priručnik marksističke sociologije. Preveo S. Stajić. Za štampu priredio B. Teodorović. Beograd 1935.

Velika Rusija nema svojih filozofskih tradicija. Sve filozofske struje, ako izuzmemo V. Solovjeva sa njegovom religioznom filozofijom, uvedene su strane, tude su biljke na ruskom tlu. Marksizam i s njime spojeni materijalizam zarana je ušao u Rusiju i zauzeo gotovo prvo mjesto. Marksisti su napokon zauzeli i vlast u Rusiji. Pisca ove knjige N. Buharina drže jednim od najznačajnijih vođa ruskog boljševizma. Ovu njegovu otrovnu knjigu „Biblioteka Stvarnost" pruža našemu narodu u našemu jeziku. U njoj se naime kaže, da nema u svemiru finaliteta, da nema „nebeskog tvorca": „bož. zakonodavca". Da je to samo „popovska doktrina". Nadalje se veli da u čovjeku vlada determinizam, da nema slobodne volje, jer kad bi se ova na koji način priznala, onda bi se opet palo „u zagrljaj popova". Na tim temeljima onda Buharin hoće da gradi čovječji društveni život kao

krdo ovaca, bez cilja i bez pastira. Knjiga je štampana latinicom. N. Berdjajev (Smisao istorije, Beograd 1934, 13) kaže, da marksistički pravac shvatanja historije ubija sve historijske svetinje i sva historijska predanja. Za ovu knjigu može se još više reći, da po svojoj tendenciji hoće da otruje naš narodni život. Bez obzira na ovaj otrovni sadržaj, vanjski oblik naime logičnost u izricanju misli ne odaje nikako kakovu genijalnost N. Buharina ili kakovu njegovu filozofsku spremnost bez obzira, da li njegova filozofija ide krivim putem.

Rr.

•

JERAJ Dr. JOSIP, *Cerkvena zgodovina.* Oris z domorodnega vidika. 8° str. 288. Maribor 1935. Cij. 36 Din.

Dr. J. Jeraj napisao je Crkvenu povijest. Opći sadržaj joj je jednak ostalim sličnim djelima. Osobitost ove crkvene povijesti na slovenskom jeziku stoji u tome, da se pisac u svakomu dobu obraća našoj domaćoj crkvenoj povijesti, hrvatskoj i slovenskoj. Veću važnost daje događajima i kod ostalih slavenskih naroda. Knjiga je pisana prosto, popularno, bez znanstvenog aparata. Prema tome dobro dolazi širim krugovima, pa je želiti, da se ova Crkvena povijest napisana sa gledišta domaćega što više raširi ne samo kod Slovenaca nego i kod Hrvata.

Mos.

•

PERSOGLIO LUIDI, S. J., *Cathechismo* sulle quattro parti della dottrina cristiana overo *Spiegazione della dottrina cristiana.* Drugo izdanje priredio prema novomu Crkvenome Zakoniku Angelo M. Taverna S. J. I sv. 8° (VIII—450), 1930; II sv. 8° str. 480, 1933; III sv. 8° str. 362, 1934. Izdala Casa Editrice Marietti u Torino. Sva tri sveska stoje 40 Lira.

Otac L. Persoglio nazad više od 30 godina napisao je u jednome časopisu tumač katekizma. Osnov je bio glasoviti sa sadržajne i formalne strane katekizam tridentinskoga sabora. Kako je pisac pisao prosto i jasno s mnoštvo zgodnih primjera, to je na molbu mnogih župnika i kateheta izdan ovaj tumač u posebnoj knjizi u tri sveska. Poslije toga izašao je novi Crkveni Zakonik, pa se je O. Taverna dao na posao da knjigu ponovno izda, popravivši što je trebalo popraviti. U prvom se svesku tumači Vjerovanje, Očenaš, Zdravo Marija, Slava Ocu; u drugom deset zapovijedi Božjih i pet zapovijedi sv. Matere Crkve; u trećemu sakramenti. Tumač je prost, bistar. Upleteni su zgodni primjeri. Zato ova knjiga vrlo dobro dolazi svim župnicima, katehetima i crkvenim propovjednicima. S velikom koristi čitat će je i svaki drugi vjernik, bio svjetovnjak ili crkvenoga zvanja, koji zna talijanski jezik.

Zlat.

•

Dictionnaire de Spiritualité, ascétique et mystique (Doctrine et histoire) publié sous la direction de Marcel Viller, S. I. assisté de *F. Cavallera et J. de Guibert, S. I. Fascicule IV: Ascèse, Ascétisme* (suite) — *Basile* (saint). Gabriel Beauchesne et ses Fils éditeurs à Paris (117 Rue de Rennes 117). — 1935. — U velikom formatu i kolonama (962—1280).

Već je stigao i četvrti fascikul ove katoličke enciklopedije o duhovnosti (spiritualnosti) koja će zaprema'i 20 sveščića. — A kako podnaslov i kaže

— radi o ascetici i mistici tokom vijekova u književnosti i piscima te izlaže nauku i bibliografiju u svakome članku. U ovome je svesku radilo preko 50 priznatih stručnjaka u duhovnoj literaturi danas. Završeno je prvo slovo alfabeta i tek se zašlo u B. „Asceza i ascetizam" (u poganstvu) započet u III svesku nastavlja se sada tokom kršćanstva (u IV svesku). Članak je zanimiv i opsežan, s velikom erudicijom i sigurnošću sastavljen od više pisaca u četiri poglavlja: „Ascetika" (teologijska grana) pobliže je obrađena u odnosu s mistikom ,moralkom i pastoralkom. Daljnji su članci: aspiracije i njihova uloga u duhovnom životu, pobožna udruženja posebno ona za svećenike. Zatim o sabranosti za duhovni život, o razmatranju Božjih atributa, o duševnoj zasljepljenosti, o nesavršenosti prijanjanja i kako da ih se duša oslobodi — uz to duhovnost adventa (došašća) i sakramenta krštenja. Pobliže se je zabavio Thurston o pozdravu „Ave Maria" a J. de Guibert o duhovnoj škrtosti. Od velikih otaca duhovnosti obrađen je sveti Atanazije, sveti Augustin i njegovi apokrifi u dva članka; a sveti Bazilije će se nastaviti. U ovome će svesku zanimati čitatelje osobito mnoge autobiografije općenito i napose što su ih pisale mnoge duše a naročito konvertiti u davna vremena pa kasnije, pače pred svjetski rat, šta više evo i naši suvremenici. — Poduzeće je silno i zavrijedilo je pažnju svijeta učenoga dosad. Praktično je, jer zadire u život naš svagdanji. Preporučuje se pretplata sunskripcijom, ili svakako da se ne čeka dok iziđu svi svesci, već naredíti odmah, da se uzmognu dostići svesci čitanjem onako kako izlaze iz štampe.

Dr. A. Nuić

•

TISSOT: *„La vie intérieure simplifiée et ramenée à son fondement"*, 18º izdanje 1933, Paris, Gabriel Beauchesne et ses Fils éditeurs (117 rue de Rennes 117). — Ova tako glasovita duhovna knjiga izišla je u 18 izdanju. Imade jednako stranica samo je papir lakši, i format deblji. Njemci i u najnovije vrijeme priznaju da nemaju onako divnih duhovnih knjiga kao što Francuzi pri tom ističući Tanquereya i Tissot-a (Tako i Miller u predgovoru jednoj novoj knjizi o crkvenom govorništvu). Tissot je postao mnogima „vademekum" zbog svoje unkcije i lakoće stila. Tako je psihologijski slobodno ali naravno motivirano sve i bazirano na prvom principu koji je svakome razumljiv. Uspjeh dokazuju tolika izdanja na francuskom i tolike prevodi na strane jezike. Francuska preglednost dotle je u toj knjizi, da je auktor osim tolikih tabela i alfabetskog sadržaja dao još i rezime (abregé) cijele svoje knjige opet na kraju u 80 stranica. Ortodoksnost nauke uz biskupske dozvole svjedoči i sam auktor kad protestira protiv fatalizma i kvijetizma na str. 386—7 (broj 360: *ni fataliste ni quiétiste)* što mu se je prije predbacivalo. O milosti osobito glava IV (o slabosti) tako lijepo govori. Efekat je još jači na čitaoca što se većinom sve kazuje živo u prvome licu.

Dr. A. N.

•

1. SIMON HADRIANUS, *Praelectiones biblicae ad usum scholarum. Propaedeutica biblica sive Introductio in universam Scripturam auctore J. Prado. Taurini. IX+45. str. Cijena L. 30. L. Marietti.*

2. *Vetus Testamentum. L. I. De sacra Veteris Testamenti historia. Auctore* J. PRADO. *Taurini 1934. Marietti XIX+546. Cijena L. 30.*

3. GERSTER a ZEIL THOMAS, *Familia Veteris Foederis. Taurini. Marietti. 263 str. Cijena L. 8.*

4. GERSTER a ZEIL THOMAS, *Jesus in ore Prophetarum. Tractatus De Vaticiniis Messianicis iuxta S. Bonaventurae doctrinam exaratus. Taurini 1934. Marietti 230 str. Cijena L. 8.*

1. Neumorni skripturist J. Prado u *propedeutici ili uvodu u sv. Pismo* raspravlja nakon predgovora (str. 1—10) o inspiraciji (str. 11—55), o kanonu (str. 56—14), o tekstu i prijevodima (str. 115—194), o hermeneutici (str. 195—382). Prilaže mnogo kazala i fotografijskih snimaka. U pitanju inspiracije pristaje uz neotomističnu dominikansku teoriju (str. 29—31), koja se bazira na fizičkoj premociji. Priznaje postojnost aleksandrijskoga i palestinskoga kanona sv. Pisma (str. 61), koju moderni poriču. Tekstualno pitanje sv. Pisma supstancijalno i iscrpljivo riješava. O slavenskim prijevodima sv. Pisma površno govori, a mađarski prijevod pogrešno svrstava među slavenske (str. 189). U hermeneutici pripušta fizičnu i moralnu mogućnost doslovnoga smisla (str. 203). Ne saglasujem se s auktorom, što u opseg hermeneutike unosi filologiju, geografiju i arheologiju (str. 247—298), koje su danas znanosti zasebne sadržinom i svrhom. U ostalom Pradova propedeutika ili uvod u sv. Pismo jasan je udžbenik, pregledan, konservativan i uzgaja kandidate za svećenički stalež u crkvenom duhu.

2. Druga knjiga Pradova *„O sv. povijesti S. Zavjeta"* mnogo je savršenije obrađena od općega uvoda. Starozavjetnu povijest postepeno obrađuje u četiri periode. U prvoj proučava iskone čovječanstva (str. 8—108), u drugoj historiju hebrejskoga naroda za Patrijarha, Moševo doba i Sudaca (str. 109—255), u trećoj hebrejsku monarhiju (str. 257—424) prije razdiobe, poslije razdiobe do propasti israelskoga kraljestva, pak do propasti Esre i Nehemije, te za Makabejaca. Razdioba je klasična. Obradba ozbiljna, znanstvena, objektivna i odmjerena. U svim težim pitanjima prilaže geografske škice, nacrte i tlorise. Donosi nova otkrića i znamenitije spomenike. Uspoređuje starozavjetnu povijest s prethistorijom, historijom Asirije, Babilonije, Medije, Persije, Egipta i Sirije. Objasnjuje sva teža historijska pitanja s nekom lakoćom i stalnošću. Govoreći o proročkim kolegijima niječe, da su ona bila poput onih derviša na istoku; ne pripušta ni njihovih škola (str. 274—277).

Ova Pradova starozavjetna povijest dotjeranija je od Schöpferove, Döllerove, Poltove i Feldmannove.

3. Fr. Toma Gerster, kapucin, opisao je popularno-znanstvenim stilom *porodicu u SZ* sa strane postanka, ustanove, pravne, folklorističke, arheologijske, religijske i političke. Djelo je napisano s prirodnom lakoćom stila, velikom bistrinom i dokumentacijom. Čita se sa ugodnošću kao historijski roman. Knjiga će dobro doći uzgojiteljima i dušobrižnicima, da poučavaju porodicu, djecu i sluge u njihovima dužnostima i obavezama.

4. Isti otac Gerster objelodanio je *starozavjetna mesijanska proročanstva* sistematskim redom. U prvom dijelu (str. 9—126) iznosi proročanstva

o podrijetlu, narodu, plemenu, porodici, mjestu i djevici — majci Mesije: crta mesijanska svojstva, muku, smrt, uskrsnuće; slavu i njegovo carstvo. U drugomu (str. 127—219) dokazuje, kako su se sva proročanstva u Isusu Kristu ispunila. U zaključku vlč. pisac (str. 220—223) izvodi zaključke: *historijsku, filozofijsku i relativnu istinitost mesijanskih proročanstva iz same njihove naravi i predmeta.*

Ova rasprava sama se po sebi preporuča, jer radi o najvažnijem predmetu kršćanske religije Kristu-Mesiji, njegovom božanstvu i mesijanstvu. U tumačenju mesijanskih proročanstva pisac je iskoristio objašnjenja sv. Bonaventure, koja sačinjavaju novost u ovoj radnji.

Dr. fr. Juraj Božitković

•

1. P. P. ZAMMIT O. P., *Philosophia Moralis Thomistica. I. De Beatitudine.* Institutum Pontificium internationale „Angelicum". Facultas Philosophiae. Romae 1934. 164 str.

2. THOMAS De Vio Card. CAIETANUS. *Scripta philosophica. De nominum analogia.* De conceptu entis. Editionem curavit P. N. Zammit O. P. Romae 1934. XVIII+112 str. Cijena L. 12.

3. THOMAS De Vio Card. CAIETANUS, *Scripta philosophica. Opuscula oeconomico-socialia.* Editionem curavit P. P. Zammit O. P. Romae 1934. XII+189 str. Cijena L. 12.

1. P. Zammit raspravlja u uvodu (str. 5—49) o moralnoj filozofiji, njenom imenu, mjestu, predmetu, razdiobi, metodi i stalnosti. Ispituje da li je ona prava znanost, spekulativna ili praktična i koji su njeni izvori? Zatim prelazi na pitanje o blaženstvu (str. 53—160) u kojem radi o svrsi, svojstvima i postignuću blaženstva. Radnja analitički-sintetično tumači nauku sv. Tome uspoređujući s Lévy-Brühlom, Durkheimom, Rousseau-m, Comte-om, Littré-om i t. d. francuskim sociolozima. Govoreći o blaženstvu manje skriće pažnju na moderne filozofe, već jednostavno tumači nauku sv. Tome. Zgodnije bi bilo da je veleučeni pisac u raspravi dokazao *„proprium"* nauke sv. Tome, što ga luči, razdvaja i diže nad ostale velike skolastike. Tvrdnja pišćeva da je „beatitudo essentialiter actus intellectus" (str. 108) i „actus intellectus speculativi" (str. 112) mene nimalo ne uvjerava s razloga jednostavnoga, jer blaženstvo se rađa iz posjeda vrhovnoga Dobra, a vrhovno dobro predmet je volje, a ne spekulativnoga uma. Dakle blaženstvo ne može da bude bitno čin uma, nego razumne volje.

2. Veoma su zanimljiva *filozofijska djela Tome De Vio Caietana,* koja izdaje vrlo učeni profesor Zammit na „Angelicum-u". Zanimljiva su, jer su rijetka i važna. U prvomu svesku poslije uvoda i bibliografije (str. V—XVIII) preštampaje s kritičkim bilješkama Cajetanovo djelo „O analogiji imena" (str. 1—93) i „O pojimanju bića" (str. 97—102). Cajetan je prvo pitanje obradio sa izvanrednom okretnošću uma i poznavanjem logike. U drugom pitanju nije posvetio toliku pažnju. Ipak oba pitanja su sjajni prilog za logiku i metafiziku.

3. Drugi svezak Cajetanovih filozofijskih djela sadrži njegova *ekonomijsko-socijalna:* „O zapovijedi milostinje" (str. 1—37), *„De Monte Pietatis"* (str. 38—89), „O mjenjačnicama" (str. 91—133), „De Usura" (str. 135—168), „O trgovačkom društvu" (str. 174—178) i „O kupovanju ugrabljenih stvari u nepravednom ratu" (str. 178—180). Posljednje pitanje posvetio je glasovitom dominikancu fr. Tomi Dubrovčaninu. Objelodanio ih je P. Zammit, uresio bilješkama i kratkim uvodom (str. V—VIII). Očekivalo se je ipak, da će pisac u uvodu iznijeti ukratko historijat razvoja ovih ekonomskih pitanja, gdje su Cajetan i dominikanska škola strogi bili u pitanju *novca i kamata,* kako se to očito vidi u samom Cajetanu (str. 42, 47, 49, 58, 61, 67; 71; 73; 75; 80; 82, 83, 84, 87; 88—89). Franjevci su držali protivni smjer, i pripravili moderni pojam o novcu i kamatama.

Dr. fr. Juraj Božitković

•

A LOIANO P. SERAPH., O. M. Cap., *Institutiones theologiae moralis od normam iuris canonici.* Vol. II. *Theologia specialis:* Pars 1. *De virtutibus theologicis,* Pars 2. *De praeceptis Decalogi,* Pars 3: *De quibusdam Ecclesiae praeceptis.* Torino (118), Casa editrice Marietti, 1935, pag. 689. Cij. l. tal. 25.

Drugi svezak posljednjeg djela O. Serafina a Loiano, kapucina, priredio je za tisak O. Mavro a Grizzana, isto kapucin. Ovaj svezak dijeli se na tri dijela: O bogoslovnim krjepostima, o 10 zapovijedi Božjih i o nekim crkvenim zapovijedima.

Kako se vidi iz same razdiobe, pisac u ovom drugom svesku svoga znamenitog djela radi u glavnom o praktičnom životu kršćanina. Držeći se propisa Kodeksa kanonskoga prava, on već i u prvom dijelu o bogoslovskim krjepostima dobro razlikuje ono što u bogoslovskim krjepostima: vjeri, uhvanju i ljubavi, imamo činiti po Božjoj zapovijedi, a što po zapovijedi Sv. Crkve.

U drugom dijelu sveska o zapovijedima Božjim, ispušta raspravljanje o šestoj, sedmoj i devetoj zapovijedi, jer će o njima biti opširniji govor u slijedećim svescima. U ovome dijelu posebnu pažnju zaslužuju rasprave o simoniji, zavjetu, o upravnom i neupravnom pobačaju.

U trećem dijelu govori o postu i nemrsu, o cenzuri i zabrani knjiga. O drugim zapovijedima već je govorio raspravljajući o zapovijedima Božjim, ili će o njima kasnije biti govor. Može se reći, da se ovdje nešto opširnije bavi, kao što čine i drugi moralisti, s pitanjima koja više pripadaju kanonskomu pravu.

O. Serafin a Loiano piše vrlo lagano, pa se ugodno čita. Dosta je praktičan i u vidu su mu potrebe i praktični život vjernika. Zastupa mišljenja blaža i nastoji da ih obrazloži. Što je kod njega za pohvaliti, mimo druge moraliste, jest i to, što u svakoj zapovijedi ili u pojedinom slučaju jasno razlikuje, što je dopušteno što nedopušteno, odnosno što se ne smije po zakonu Božjemu ili ljudskomu.

Fra Ante G. Z.

•

LUDOVICUS LERCHER, *Institutiones Theologiae Dogmaticae.* Vol. I. De vera religione, De Ecclesia Christi, De Traditione et Scriptura. — Vol. II. De Deo uno, De Deo trino, De Deo creante et elevante. — Vol. III. De Verbo incarnato, De B. M. V. et cultu Sanctorum, De Gratia Christi.

— Vol. IV. De Virtutibus, De Sacramentis in genere, De Sacr. in specie, De Novissimuis. Edit. secunda. Oeniponte, Fel. Rausch, 1934—35. (Str. 685, 518, 611, 763). RM. 8.—; 6.50; 7.50; 10.—

Pred nama je već drugo izdanje cjelokupne dogmatike insbruškog profesora Lerchera. I to potvrđuje naše riječi kad smo pri prikazu prvog izdanja 1932 rekli da ovaj priručnik ima odlike kao malo koji drugi. Na to se sada nećemo ponovno osvrćati. Spomeniti ćemo da se pisac ne plaši mišljenja onih teologa, koji se u svemu ne slažu s njegovim stanovištem. Iznosi ih pa makar ih i ne usvajao.

U kontroversnim pitanjima pisac zastupa molinizam, što se zapaža u mnogim pitanjima spekulativne dogmatike. Tu ujedno pobija protivno stanovište, a to je redovito stanovište tomista.

U prvom svesku najbolje je razvijen traktat o Crkvi gdje se je obazreo na brojna novija djela o ovom pitanju .— U drugom, radi današnjih bludnja, potanko radi o Božjoj opstojnosti, koju dokazuje brojnim dokazima. — Tvrdi da je predestinacija za slavu post praevisa merita i u tom stoji sasvim na stanovištu Moline. U pitanju djelovanja Milosti kao i u pitanju kako složiti djelovanje milosti i slobodu volje opet zastupa molinizam i, dosljedno, zabacuje mišljenje onih koji hoće praemotio physica. — Prisutnost Duha Svetoga u pravednima je zajednička svim trima Osobama, a trećoj se Osobi pripisuje samo per appropriationem. Potanko je razvijeno i pitanje stvaranja svijeta u šest dana. Iznio je razne teorije te istakao, prema svom mišljenju, dobre i slabe strane.

U traktatu De Verbo Incarnato nadodato je poglavlje o Bl. Dj. Mariji, gdje solidnim dokazima dokazuje da je nauka o Uznesenju sigurna u Crkvi. — Bl. Dj. Marija je umrla, a tom je uzrok ne „sequela peccati originalis originati, utpote quod Maria numquam contraxit, sed ut simplex consecutio status originalis ab Adamo abjecti et a Christo Redemptore non integre restituti (354). — Nauka o posredništvu Bl. Dj. Marije sigurna je; pisac naginje k nauci onih koji kažu da je de fide.

Djelo P. Lerchera obilato sadržajem iasno i pregledno je izrađeno, tako da zakratko imamo uvid u cijelo pitanje i najnovije poglede. Rado će ga uzeti u ruku svaki koji želi upoznati savremeno stanje dogmatike.

FONK LEOPOLD S. J., *Wissenschaftliches Arbeiten*. Beiträge zur Methodik und Praxis des akademischen Studiums. Innsbruck, Fel. Rauch 1926. (396). RM. 6. — Dobro je poznat znanstveni rad P. Fonka na znanstvenom polju. Da, uz živu riječ, svojim učenicima dade i priručnik, uputu u znanstveni rad napisao je ovaj priručnik, koji je već preveden na razne jezike, a u izvorniku je doživio treće izdanje. — U dva glavna dijela, koja su opet razdijeljena u 27 poglavlja obrađuje dvije glavne točke znanstvenog rada: škola znanstvenog rada i metoda znanstvenog rada. Važan je i jedan i drugi dio, ali prvi osobito gdje radi o semínarskom radu. Seminari su već davno počeli na višim školama, a razvili se osobito u moderno vrijeme. Najviše na crkvenim visokim školama. Fonk potanko upućuje u značenje seminara i kako se ima u njima postupati. Posvetio im je svu svoju pažnju jer bez njih nema znanstvenog rada. — Fonk je velikom spremom obradio i pitanje znanstvenog rada s metodičke strane.

— Svaki koji ima volje za znanstveni rad naći će u Fonkovom priručniku lijepo pomagalo.

INGOLD, *Général et Trapiste:* le Père de Géramb. Paris, Téqui, (360) 1935. Fr. 12. — Baron Ferdinand de Géramb rodio se u Lyonu 1772, postao general u španjolskoj vojsci, a umro u Rimu kao trapist 1848. — Ovako u kratko izrečeni život opisan je u svim veoma zanimivim pojedinostima u ovom životopisu. Ne samo prvi dio života, dok je bio u svijetu, već osobito drugi dio, otkada je odredio da postane redovnikom, a to je bilo u zatvoru u Vincennes, gdje ga je Napoleon I. zatvorio sa kardinalima Fontane, Gregorio i Mgr. de Boulogneom. Kao trapist bio je u Port-du-Salut u Mont-des-Olives u Alsaciji, gdje je spravodio veoma strog i krepostan život, a pisao je i djela koja su veoma uvažena u duhovnom životu.

MOREI JEANNE, *Par la Croix*. Le roman du sacrifice. Paris, Téqui 1935 (Collection „Je sème") Fr. 12. — Pitanje boli veliko je pitanje, nerješivo za one koji ne znaju boli Križa. Križ Krstov velika je škola gdje se uči značenje boli i patnja. On jedini rješava ovo pitanje i rješava ga velikim uspjehom. Henry Daunier oslijepio je u ratu. Kušao je da bi bol snosio i protumačio bez obzira na Boga. Bivao je nesretniji. Svećenik kog mu je Providnost poslala poučio ga je o smislu boli. Stekao je dvojstruko svijetlo: kako podnijeti slijepoću tjelesnu i upoznao je dobroga Boga, koji je i to pripustio za dobro njegovo.

BOUFFIER S. J., *Anna Maria Taïgi*. Paris, Téqui 1935, (284) Fr. 12. — Svaki od Božjih blaženika ima nešto svoga posebnoga. Ova je službenica Božja bila obdarena darom poznavanja prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. 1830 bila je u Rimu i tu je u mjesecu julu gledala što se je zbivalo u Parizu, te je kazivala svom duhovnom vođi prije nego se je inače saznalo. — Prije nego je bilo ikakvog znaka da bi brzo imala nastupiti smrt Pija VII, ona je, opomenuta s Božje strane, činila da primi sakramente umirućih. Pijo VII je umro. Bog joj je objavio smrt ruskog cara Aleksandra I. Još je mnogo neobičnih zgoda u životu ove službenice Božje. I oni koji se bave telepatijom naći će štošta što će ih zanimati.

ESCHEVANNES Dr C. D., *Le merveilleux corps humain*. Anatomie et physiologie élémentaires. Paris, P. Téqui, 1934. Fr. 20. — Malo je priručnika iz anatomije i fiziologije, koji radeć o našem tijelu, obaziru se i na Boga, njegova Stvoritelja. To radi d' Echevannes. I to je znak da je vidio čovječje tijelo kako ga nijedan materijalistički anatom nije mogao ili htio vidjeti. U ovako divnom djelu ne vidjeti Stvoritelja znači ne poznavati djelo ni na pola. Djelo spada među najpraktičnija o anatomiji. Upućuje kako ćemo se bolesti osloboditi, a još više kako ćemo je predusresti i za to daje brojne i praktične upute. Poučno i privlačivo, čemu mnogo pridonose anatomske ploče na kraju. Jednako zgodno za školu kao i za privatnu porabu.

FECKES Dr. CARL, *Das Mysterium der heiligen Kirche*. Dogmatische Untersuchungen zum Wesen der Kirche. Paderborn, Ferd. Schöningh, 1934 (222) RM. 5,— —; kart. 5,80; uvez. 6,80. — Djelo o kom je govor radi o

mističnom tijelu Krstovu, o Njegovoj Crkvi. O ovom je predmetu u novije vrijeme dosta bogata literatura, ali je teško naći jedno koje bi iz same biti kršćanskih dogma i čitave vjerske nauke tražilo bit i najdublji smisao Crkve kao što to radi baš ovo djelo. Cijeli je predmet podijeljen u dva glavna dijela: Postavljanje temelja dogmatskoj nauci o Crkvi, te o značenju i biti Crkve. Temelj dogmatske nauke o Crkvi jest sami Isus Krst. On je vrhunaravna glava čovječanstva, Crkve, ona je produženje Njegova rada i života. Kao glava Crkve On je posrednik među Bogom i nama, daje nam vrhunaravni život. Posredovanje Njegovo najjače se očituje u Njegovoj kraljevskoj, svećeničkoj i učiteljskoj službi. — U drugom dijelu, o biti i najdubljem smislu Crkve razlikuje dva elementa vanjski i nutarnji, od kojih jedan i drugi sačinjavaju bit Crkve. — Pisac se oslanja na poznate dogmatičare Möhlera i Scheebena te je to već znak njegove solidnosti; a obazire se i na današnja mišljenja: solidnost i suvremenost su dvije velike odlike ovog djela.

HOVE A. VAN, *Tractatus de Sanctissima Eucharistia.* Mechliniae, Dessain. 1933 (VIII—376). — Ko pregleda ovo djelo zapazit će da ga preporučuje više osebina: pisac, u izlaganju nauke o Presv. Euharistiji, dobro ispituje nauku starijih, ali osobito novijih teologa. Jače teologe poznaje veoma dobro. — K svakome pitanju nadodao je obilatu literaturu, tako te onaj koji hoće još bolje da zađe u stvar, znađe odmah gdje će tražiti pomagala. — Glavna mu je pak odlika to što je pitanje obradio pod trojstrukim vidom: dogmatskim, moralnim i kanonskim. Uz dogmatsku nauku, pred očima su nam moralni i pozitivni crkveni propisi. — Iako dosta često sljedi sv. Tomu od njeg se ipak razilazi već u prvom dijelu: radi o realnoj prisutnosti prije nego je raspravio pitanje materije. — Naročitu je pažnju posvetio Euharistiji kao žrtvi, gdje se potanko obazire na starije i novije teologe: Vasquesa, Lessiusa, Bilotta, Voniera itd. — Uvjereni smo da ovaj traktat spada među bolje koji su u novije vrijeme napisani o ovom predmetu.

DUPLESSY EUG., *Victor Hugo „Apologiste".* Paris, Téqui; 1935. Fr. 5. — Iz osobe velikog pisca Viktora Hugo praviti jednog nekatoličkog, pa i antireligioznog pisca bilo bi sasvim krivo. Istina da je V. Hugo napisao koješta što nije u skladu s religioznim životom, ali to je bilo onda kad nije dobro razmišljao što piše. To on sam kaže. „Onda kad sam dobro promislio, tako kaže on, ono što sam htio reći, rekli bi mi da sam istoga mišljenja kao gosp. župnik." A to će reći da je govorio kako ne govori župnik onda kad nije promišljao. Duplessyu je pala lijepa misao na pamet da prikaže misao V. Hugoa o dogmi, moralu i posljednjim stvarima svakog čovjeka. Tu se vidi da je on, kad je najviše promišljao, najljepše govorio o kršćanstvu tako te mu u spisima nalazimo sve glavne poteze katoličke dogmatike i moralke.

DUPLESSY E., *Le pain des grands.* Témoignages, Faits et Anegdotes. Paris P. Téqui, 1935. Fr. 12. — Veliki francuski religiozni pisac i apologetičar Duplessy uvjeren da je katekizam, pouka u vjeri veoma potrebna i odraslima i za njih je sastavio priručnik ili pomagalo prema njihovoj dobi. Ovdje je prvi dio pod naslovom: Kruh za odrasle. Sastoji se u glavnom iz raznih svjedočanstva, činjenica i zgoda, a pozivlje se na odnosna poglavlja iz katekizma. Zgodan način poučavanja jer i odrasli vole vjerodostojne činjenice i svjedočanstva kao što su ova. Veoma zgodno i za propovijedi.

GEORG STROEBELE, *Der Kampf gegen Christus.* Zeitgemässe Fastenpredigten. Paderborn, Schöningh, 1935. RM. 1,20. — Kao što se je u naše dane ljubav prema Krstu zapalila u bezbrojnim srcima više nego prije, tako je u nekim srcima zavladala mržnja jače nego dosada. Zato i jest danas tako savremeno propovijedati Krsta onakoga kakva nam ga evanđelje navješćuje. A taj Krst uvijek je osvajao i danas neodoljivo osvaja svojom Božanskom pojavom i ljubavi. A Ströbele, kao obično, i ovih sedam propovijedi, izradio je u praktičnom, suvremenom duhu i živim jezikom. Suvremeni odgovor na suvremene bludnje.

SOIRON Dr. TH., *Die Kirche Jesu Christi.* Zeitgemässe Predigten. Paderborn, Schöningh (54) RM 1,20. — U isto vrijeme dok se danas vodi borba proti Krstu vodi se i proti Njegovoj Crkvi, jer Crkva i jest mistično tijelo Krstovo. Soiron, poznati stručnjak u poznavanju sv. Pisma, u ovih sedam propovijedi ukazuje na svu veličinu kat. Crkve. Ona nam i ovdje otskače tako velika da se veselimo da smo njezini sinovi, da u njoj živemo i da se za nju borimo kada i gdje treba. I ovdje se vidi da svi napadaji neprijatelja nijesu je niti dotakli a kamoli poljuljali. Danas je jača nego ikada.

FR. DIEKAMP, *Theologiae dogmaticae manuale.* Vol. IV: de Sacramentis et de Novissimis. Tornaci (Belgique), Desclée & Cie, 1934, Belgas 9.75 vez. 13,75. — Prošle godine govorili smo o njemačkom izdanju Diekampove dogmatike. Evo već imamo i latinsko izdanje. Pred nama je četvrti svezak o Sakramentima i Posljednjim stvarima. Uz Möhlera, Scheebena, Heinricha, Pohlea, Bartmanna Diekampov priručnik u njemačkoj dogmatskoj literaturi zauzimlje dostojno mjesto. I dok svaki od njih ima neku posebnu oznaku koja ga razdjeljuje od ostalih, Diekamp ima svoju, a ta je da je u svemu i po svemu vjeran sljedbenik i učenik sv. Tome. U kontroversijama među tomistima slijedi dominikance, jer, kaže, oni su najvjerniji tumači sv. Tome. Diekamp je zato naročito zgodan da se, u uporedbi sa drugim mišljenjima u raznim pitanjima, lako upozna i mišljenje tumačitelja sv. Tome. Odlikuje se i jasnim izlaganjem i preglednošću te prikazivanjem najnovije literature.

STANISLAUS v. DUNIN-BORKOWSKI, S. J., *Jesus als Erzieher,* Hildesheim, Fr. Borgmeyer, (237), RM. 2,50; geb. RM. 4. — P. von Dunin-Borkowski duže vremena bio je duhovnik u bogoslovskom konviktu u Breslavi, gdje se je mnogo bavio pedagogijom. Dobri poznavaoc filozofije, teologije i ascetike imao je sve preduvjete da uspješno radi na pedagoškom polju. Jedan od uspjelih radova jest i ovaj: Krst kao uzgojitelj. Djelo razdijeljeno u četiri dijela sastoji iz točaka razmišljanja što ih v. Dunin držao svake večeri svojim đacima u sjemeništu. Oslanjajuć se sasvim na evanđelje pisac nas uvodi u velebne misli: kako je Krst pozvao apostole, što je novo kraljestvo, uzgajanje pomoću čudesa, milost i narav. Zato djelce daje veoma lijep priručnik za razmišljanje teologu i lajiku.

VITALE VIGLIETTI, *Corporativismo e Cristianesimo.* (216) Napoli, Edizioni Lo Stato corporativo", 1934, Lit. 15. — Pitanje korporativizma danas je veoma aktuelno. Svjedoče Austrija i Italija koje su nutarnje uredenje stavile na korporativistički temelj; a svjedoče i druge države koje pokazuju tendenciju u tom cilju. — Viglietti, poznati upravitelj edicija „Lo Stato corporativo" sada je evo izdao drugo izdanje svog djela „Corporativismo e Cristianesimo". U osam otsječaka obuhvatio je najvažnija pitanja iz ovog područja. Otsječci su ovi: Uređaj i bit fašističkog korporativizma, rad, korporativna plaća, vlasništvo u korporativnom režimu; demografska fašistička politika, politika i pretpostavke korporativizma, etička država.

Djelo Vigliettia vrsni je priručnik da se lako snađemo u najglavnijim pitanjima korporativizma. Od osobite je važnosti baš danas kad je ovo pitanje goruće i kad o njem ima mnogo manjih i većih djela, u kojim se nije uvijek lako snaći. Jasnoćom pogleda i izražaja te snažnim zacrtavanjem u kom se smislu mora razvijati korporativizam t. j. na kršćanskoj bazi i načelima, Vigliettijevo se djelo odlikuje nad svim ostalima.

LEONE G. B. NIGRIS, *Dal Creato al Creatore.* Udine, Libr. Editrice „Aquileia", 1934 (VI—342) Lit. 10. — Dvanaest poglavlja ovog djela obuhvata dvanaest područja iz carstva prirode. Svako od njih otkrije nam, na temelju najnovijih otkrića, velebne pojave. Prvo poglavlje, o sastavu materije predočuje nam ljepote i čudovišta u mikropozmu, kao što nam drugo govori o ljepoti makrokozma, svemira. Treće, o zemlji, kaže nam prošlost, sadašnjost i budućnost zemlje. — Kemija i mineralogija o kojim radi četvrto poglavlje imaju svoje tajne pred kojim je čovjek često nemoćan da ih riješi i otkrivaju najumnije zakone. U slijedećim dvama poglavljima o vodi i zraku iznesena je važnost i neophodna potreba njihova da život može postojati i razvijat ise, dok o samom životu pisac govori u slijećećem poglavlju gdje opisuje njegov postanak, razvoj i ljepotu. U prečzadnja tri poglavlja govor je o bilinskom i životinjskom carstvu i čovjeku, trima područjima u kojim se život pojavljuje. Na kraju su iznesene dobre i slabe strane triju hipoteza kozmogonije, evolucionizma i relativiteta. — Ovo djelo, pisano popularnim stilom, zanimanjem će čitati svaki koji imalo ljubi prirodu.

FOSCHIANI Mons. GIUSEPPE, *Lourdes e le sue divine meraviglie.* Saggio di storia attinta alle fonti genuine primitive e recenti. Vicenza, Libr. Editr. G. Galla (460) Lit. 7,50. — Auktor je tiskao ovo djelce prigodom 50 godišnjice Lourdeskih ukazanja, 1908 god. Jer je rađeno na izvorima i jer je protkano ljubavi prema Bl. Djevici doživjelo je veliki uspjeh. To je potaklo izdavače da ga opet izdadu, te su, pošto je Mons. Foschiani umro već 1913, nadodali glavne događaje do god. 1928, posebice čudesa koja su bila potvrđena za beatifikaciju Sv. Bernardice, te izvještaj o velebnim svečanostima tom prigodom. Lijepo opremljeno i ilustrirano djelo ostavlja u čitaocu najljepši utisak.

Dr. B. V.

Odgovorni urednik i predstavnik izdavača: O. *Špiro Živković* — Šibenik ul. Fra Andrije Kačića 97 — Izdaje: Konsorcij „Nove Revije", Makarska (O. A. Cikojević), Tiskara „Kačić" — Šibenik (O. B. Buljević)